

EESTI KIRJANDUS

1931 № 2

SISU:

FR. TUGLAS: Eesti novellikirjandus 1930.

Aug. ANNI: Soome kirjandus Eestis.

J. MÄGISTE: Soome keele osa eesti kirjakeele arendamisel.

M. SILLAOTS: J. P. Jacobsen — Niels Lyhne.

A. VAIGLA: N. Ognev — Kostja Rjabtsevi päevik.

P. HAMBURG: M. Metsanurk — Fr. Arraste & Pojad.

A. VAIGLA: K. Kider — Ärimehe veri.

PAUL ARISTE: N. H. Lindberg — Lärobok i svenska.

D. ROOTSMAN: Täiendav märkus.

Lisaks: Eesti raamatute üldnimestik 1929. a. alates,
19. poogen.

EESTI KIRJANDUSE SELTSI
VÄLJAANNE

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

1931 ASUTATUD 1906. XXV

Ilmub iga kuu lõpul, number umbes 64 lehekülge, piltidega.

Tegev ja vastutav toimetaja J. V. VESKI.

Address: Vabriku 5, Tartus, tel. 2-81.

Toimetus: H. KRÜUS (ajalugu), A. SAARESTE (keel),
FR. TUGLAS (kirjandus).

Käsitajade tagasisaamiseks lisatagu postmargid ligi. Avaldatud käsitajad hoitakse alal ainult sellekohasel soovil. Toimetus jätab enesele õiguse avaldada käsitajate lühendatud kujul.

Talitus: Eesti Kirjanduse Seltsi büroo, Lai 35, Tartus, telefon 6-01, avatud äripäevil kella 9—15.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2 kr. 50 s., veerandaastas 1 kr. 25 s., üksiknumber 50 senti.

Tellimisi võtavad vastu talitus, kõik postiasutised, raamatukauplused ja Eesti Kirjanduse Seltsi usaldusmehed.

Üksiknumbrid on müügil järgmistes raamatukauplustes:

Tartus: Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Lai 35, tel. 6-01.

Akadeemiline Kooperatiiv, Jaani 7, tel. 63.

„Noor-Eesti“ k/ü, Rüütli 4, tel. 2-66.

K/ü „Postimees“, Suurturg 16, tel. 2-50.

A. Tasso, Promenaadi 16, tel. 5-70.

J. Krüger, Rüütli 11, tel. 7-60.

Tallinnas: Tallinna Eesti Kirjastusühisus, Pikk 2, tel. (20)4-94.

„SuurKarja 23, t. (2)15-13.

K/ü „Rahvaülikool“, Jaani 6, tel. (20)6-66.

Harju 48, tel. (2)24-49.

A. Keisermann, Kinga 5, tel. (2)14-51.

Viljandis: „Õpistu“, Lossi 24, tel. 74.

Rakveres: Joh. Triefeldt, Pikk 17.

Ühiskaubamaja Leo Erna, Tallinna ja Laada tänava nurgal nr. 24, tel. 2-76.

Kuulutused teksti järel: lehekülg 30 kr., pool lehekülge 15 kr., veerand lehekülge 8 kr.

Varemad aastakäigud. Aastakäigud I—XII (1906—1917) on müügil otsas. Saada on aastakäike XIII—XVIII (1918/19—1924) hinnaga à 3 kr. 60 s., XIX—XXIII (1925—1929) hinnaga à 5 kr. ja XXIV (1930) hinnaga 6 kr., nahkköites 2 kr. kallim.

Mõningaid üksiknumbreid on saada alates 1907. aastast hinnaga 50 senti number.

Astuge Eesti Kirjanduse Seltsi liikmeks! Liikmemaks 1 kr. aastas, eluaegne 20 krooni ühekordselt. Liikmeksastumise sooviavaldusi võtavad vastu seltsi usaldusmehed (nõudke aadresse!) ja seltsi büroo.

Tellige raamatuid Eesti Kirjanduse Seltsilt! Saatke oma aadress nimestikkude, ja tutvustajate saamiseks. Raamatukogude varustamine kõigi raamatutega. Raamatute köitmine. Nõudke tingimusi!

Eesti Kirjanduse Seltsi Büroo, Lai 35, Tartus, telef. 6-01.

Ar 31 P
Eesti

EESTI
AR RAHVUS-
RAAMATUKOGU

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI KUUKIRI

TARTUS

VEEBRUAR 1931

NR. 2

Eesti novellikirjandus 1930.

1.

On huvitav jälgida kirjandusloo lehekülil loova vaimu lakkamatut kõikumist kahe äärmuse — romantismi ja realismi vahel. Ikka on tõukejõuks üks ja sama tung: lähemale tõsielule, lähemale tõsitundele! Vahe on vaid selles, mida peetakse iga kord tõsieluks ja tõsitundeks, samuti kui on vahe eesmärgi saavutamise abinõudes.

Ei tarvitse hakata enam tõendama, et eesti kirjandus areneb viimaseil aastail jälle realismi tähe all. Seda näib põhjustavat meie ühiskonna praegune arenemisaste, samuti kui mõjustavat vaimupuhangud võõrsilt. Tuleb arvata, et realismil on jälle õelda sõna meie kirjanduses ja täita oma missioon selle ideelises ning esteetilisises arengus. Millisel kujul see lõplikult sünnib, seda me ei tea, kuid oleks sõgedus salata ajajärgu üldtendentsi.

Selle teadentsi mõistmine hõlbustab aga mõndagi paremini mõista ka meie praeguse kirjanduse ilmes, eriti ta liikide vahekorras. Kõige pealt on see tendents mõjunud takistavalt meie luule edule ja populaarsusele. Teatavasti pole ükski realismi ajastu soodustanud luule arenemist. Sest selle kirjandusliigi vorm ise on juba midagi „ebarealistlikku“ ja „ebaelulist“, hoopis kõnelemata asjalikule vaimule vastuvõtmatus lüüriilisest või pateetilisest meeleolust. Ja me näeme, kuidas ka meil luulekunst elab viimaseil aastail ainult nagu vana inertsitõttu, ilma suutmata kedagi veenda oma paratamatus vajaduses. Ei aita siin palju ka autorite haruldast teadlik ja leidlik ajakohastumispüüd. Sest rütmiline, musikaalne, mõõdetud vorm ise asetab ületamatuid takistusi, kui ei taheta elulikkuse nimel võõrduda lõplikult luulest.

Aga ei ole paremas seisukorras ka väikejutt, novell. Realistliku ajastu vastavaimaks kirjanduslikuks vormiks on olnud ikka romaan oma põhjalikkude olukordade kirjeldamise, eepilise inimsaatuste arendamise ja laialt voolava sõnastu-

sega. Harva on sellele voolule sobinud novelli kitsas, tihendatud, teadlikult arvestatud kompositsioon. Kui ometi leidub ka meisterlikke novelliste-realiste, nagu näiteks Maupassant või Tšehhov, siis esinevad need ajajärgul, mil see vool juba enam kui teadlikult paneb rõhku ka puhtartistilisele poolele.

Meie aga oleme ses suhtes alles kõigiti kehvas seisukorras. Meie praegune realism elab veel oma haljaimat katsetamisjärku. Tung kirjeldada elu sellisena, „nagu see on“, paralüseerib võime kirjeldada seda kunstipäraselt. Lokkab tooresmaterjali kuhjamine, puudub valikukaldumus, puudub ökonoomia ja proportsioonitunne. Ainest, millest jätkuks sajalihaküljeliseks jutustiseks, kirjutatakse viiesaja-leheküljeline romaan; kümne-leheküljeline novelli teemast jätkub tervele raamatule. Näib tihti, nagu puuduks teose taga üldse valiv, organiseeriv, tihendav tahe. Ja nii osutub meie novell praeguses ajamiljões kahekordselt ebasoodsais tingimuses: realistlik elukujutuse tendents pole talle üldse kohaseks eelduseks ja meie erandlik artistilise tiheduse puudus võtab talt seni arenemisvõimalused.

Olgu nii pikalt sissejuhatuseks, vaadeldgem nüüd seisukorda konkreetsemalt. Läänud aastal ilmus meil kakskümmend romaani ja pikemat jutustist; sellevastu võin mainida ainult neli raamatut, mis sisaldavad lühemaid proosapalasisid. Kuid vaadeldes lähemalt ei pea paika seegi võrdlus. Sest lõplikult jääb järele üks ainus teos, mida on põhjust siin üksikasjalikumalt käsitleda. Nii kuulub siis minu ülevaate piiridesse ainult viis protsenti meie möödunud aasta jutustavast proosast. Et see pole palju, võrreldes meie seniste novellikogemustega, see on enam kui selge.

2.

See ainus novellikogu, mida mainisin eespool, on August Jakobsoni „Joonatan Hingemaa eksirännakud“.

Vaevalt on keegi debüteerinud meie kirjanduses nii raskekaalusisena ja tõsiseltvõetavana kui August Jakobson, tulles „Looduse“ esimesest romaanivõistlusest oma „Vaeste-patuste aleviga“. Hoolimata Zola ilmseist mõjudest ja enda paiguti vesivõsulisest lopsakusest oli ta esimene annus ometi väärtuslik. Ta üllatas aktuaalse ainega, uudse sotsiaalse miljööga, eepiliselt түseda sõnastusega. Kui need paarteistkümmend võistlusromaanid, mis on järgnenud sellele teosele, jäävad tõenäoliselt ainult kirjanduslooliseks makulatuuriks, siis olen veendunud, et Jakobsoni romaan, eriti pärast mõnede

kohtade tihendamist, püsib ka tulevikus arvessevõetavana ja erilist huvi äratava teosena meie kirjanduses.

Kuid nagu iga õnnelik debüüt äratav rõõmu, nii ka karust kirjaniku tuleviku pärast. On tuntud väide, et igal inimesel leidub vähemalt ühe romaani jaoks algupärasest ainet. Selleks on ta enese elulugu, ta isiklik arenemismiljöö, ta mõistuslikud ning tundmuslikud kogemused. Siin ei vajata rohkem kui harilikku kirjanduslikku oskust, et öelda ometi midagi sellist, mida pole seni keegi öelnud. Ja nii näeme ka, et suur enamik meie võistlusromaanestki on otsekoheselt või kaudselt autobiograafilised, lahendades ükskõik kui peidetud kujul tahes autori enda elu ning arengu probleeme. Kuid tõeline raskus algab alles siis, kui tuleb luua täiesti objektiivselt, kujutades olukordi, milles pole ise olnud, ja arendades inimlikku hingeelu väljaspool oma isiklikkude kogemuste piire. Selle kriisikohani jõuab iga kirjanik varem või hiljem.

Ka August Jakobsoni teoste aineiline ja vaimline miljöö on seni olnud nii või teisiti autobiograafiline. Kuid see tähendab ühtlasi ta ainekordumist. Ei ole küsimus ainult selles, et ta „Tuhkur hobune“ on ehituselt ja sõnastuselt lodevam ja tuimem kui esikteos; vaid selles, et see romaan ka ilma nende puudusteta oleks olnud meile ikkagi igavam ja huvivaesem. Sest ta kordab kõike seda olulist, millega tutvusime juba esikteoses. Ümbrus, inimene ja sõnastus on jäänud samaks, lisandunud on vaid defektid.

Seda väites ei taha ma koostada ometi mingit lootusetut horoskoopki Jakobsoni kui kirjaniku tuleviku kohta. Kuid ma ei saa olla ka rõhutamata tõsiasi, et pärast esikteose erakordset õnnestumist on kirjanduslik looming paistnud noorele autorile liiga lihtsana ja kergena. Leidnud oma šablooni, on ta lasknud end avatleda käsitöö-ohu paljukirjutamisele.

Seda oma esialgset ainekordumist ja hingeelulist suunda viljeleb Jakobson ka „Joonatan Hingemaa eksirännakuis“. Kogu sisaldab üldse viis jutustist, igaüks keskmiselt poolesajaleheküljelise ulatusega. Nende üldine õhkkond on raske ja ahistav. Võiks öelda piltlikult: siin kirjeldatakse viit tänavat suurest Vaeste-patuste alevist.

Kaks esimest novelli on kompositsioonilt ühesugused: neis vestetakse peategelase elulugu algusest lõpuni, sünnist surmani. Kui olustikku oleks kirjeldatud põhjalikumalt ja tegevustikku mitmekesisemat, siis oleks neist kummastki võinud võrsuda biograafilised romaanid. Nüüd pakuvad nad ainult edasiruttavaid kroonikaid, kus isiku elu on kinnistatud lühisõnalise sündmuste mainimisega ja ainult üksikuil tähtsamail hetkil peatunud süvenemiseks.

Esimese novelli pealkiri „Ühe suli elulugu“ tähistab ka täpsalt teose sisu: see on lugu vaeseis ja pahelisis oludes kasvavast poisikesest, kellest saab suurena varas, röövel ja mõrtsukas ning kes lõpetab oma päevad korrakaitsjate kuulide all. Samuti pakub kokkuvõtte teosest järgmise novelli pealkiri „Eeva Sauluse okkaline rada“: see on lugu tütarlapsel, kes isiklikkude kalduvuste, ebakohase kasvatus ja halastamatu ümbruse tõttu langeb kord-korralt ikka madalamale ega suuda kõige madalamalgi olles enam kaua jääda elavate kilda. Kolmas novell „Üks paljudest“ ei sisalda küll peategelase elulugu otse kätkest kirstuni, kuid ometi on ta samasugune õnnetu inimsaatus kujutis: väike tütarlaps elab oma lühikesed, vaeva ja viletsusega mürgistatud aastad, et närt-sida siis surmale.

Raamatu teine osa sisaldab ainult kaks novelli, mis ehituselt ja sisult otse segavalt teineteist kordavad. Kogu enda pealkirja kandvais „Joonatan Hingemaa eksirännakuis“ vintleb küürakas ja puujalaga tegelane vaesuse ning armuvalu vaevas, kuni ta ühel tõusikute pumlil toorelt tapetakse. Novelli „Lonkuri armastuse“ pealkiri ise osutab, et siin on jälle tegu füüsiliselt vigase mehe armuelamustega; vahe on vaid selles, et tegelane seekord enese ise tapab.

August Jakobsoni eluskeem on äärmiselt lihtis. Ta jagab inimesed ühes nende sotsiaalsete ja vaimliste tunnustega ainult kahte rühma. Ühel pool on tõusikud, seltskonnatoed, korrakaitsjad. Need on pea erandita nuumatud, ülbed, toored, variserlikud. Autor ei püüagi neile sisemiselt läheneda ega näha neis mingeid varjundeid. Ta eitab neid kõige primitiivsema erapoolikusega, hoolimata psühholoogilisest tõest, loomulikkusest või maitsest. — Teisel pool on mass, lihtinimesed, kehvikud. Et autor oma peategelased valib just sest miljööst, siis vaatleb ta seda ka seestpoolt. Kuid variatsiooni- ja varjundirikkusega ei hiilga ta siingi. Sest seegi maailm on läbi ja läbi paheline, toores, alkoholi mürgistatud. Ja lõpuks viib sest jubedast nõiaringist välja ainult üks tee — surm, olgu siis loomulik või vägivaldne, enamasti viimane.

Jakobsoni suurim pahe on just ta skemaatilisus, ühes alatasa korduvate situatsioonišabloonide ja sõnaklišeede tarvitamisega. Ta esindab primitiiv-plakatlikku naturalismi, ilma hingeeluliste varjunditeta. Nõuab tõesti enesepingutust, et kogu „Joonatan Hingemaa eksirännakuid“ korruga läbi lugeda. Nii palju on siin mehaaniliselt hunnikusse heidetud tooresmaterjali, nii vähe mingit psühholoogilist või kunstilist perspektiivi.

Erandi moodustab ainult jutustis „Üks paljudest“. Kui ka sellegi olustik ja tegelaskond ei erine tunduvalt teiste novellide omast, siis on autor siin ometi suutnud puudutada inimlikumaid tundmusi, mis leevendavad üldist õhupuudust. Kuigi välisilm jääb siingi niisama tuimaks, siis on väikese kannataja tütarlapse hinge kujutatud ometi intiimsemate ja varjundilisemate vahenditega, nii et lugejagi tundmus hakkab kaasa elama. Ühtlasi lisandub sellesse kroonikasse peategelase väikese sõbra kaudu ka pisar huumorit. Nii see kaastunne kui huumor mõjuvad vabastavalt, perspektiive avardavalt. Aga ühtlasi peaks see töö osutama ka ta autorile, kuidas hingestada ja süvendada tema senist tuima ning skemaatilist elukäsitust.

3.

Arvustades Jakobsoni novellikogu nii nõudlikult tunneme ometi, et see teos kuulub meie aktuaalsesse tänapäeva ja riivab nii või teisiti meie kirjanduse arenemisprobleeme. Siirdudes aga selle raamatu juurest aasta teiste vähearvuliste jutukogude juurde jõuame hoopis vaiksematesse vetesse. Kui need teosed ei provotseeri end arvustama, siis ei põhjusta nad ka suuremat kaasaalamist. Neid tuleb võtta nagu hoopis teisest vaatekohast, tõestades ainult nende vaikset olemasolu.

Siin tuleks kõige pealt mainida Jüri Parijõe väheldast jutukogu „Jaksuküla poisid“. See on raamat ühe mõisa moonaküla poisikeste igapäevaseist askeldusist ja mõnest erakordsemast ettevõttest. Tegevuskoht on kuskil Põhja-Eestis ja tegevusaeg igatahes veel enne sotsiaalset maavärisemist, mis kaotas nii endise mõisniku kui moonaka. Jutustamislaad on lihtis ja intiimne, tunduva humoristliku varjundiga, üldiselt väga sümpaatne. Kuid ometi jäävad need kümme-kond jutukest lahtisteks kildudeks, ilma et autoril leiduks püsivust ja pinget liita neid Lutsu „Kevade“ taoliseks kompositsiooniliseks tervikuks. See on raamat poisikestest ja peaaegu ka ainult nendele määratud, nii et tõuseb kahklus seda üldse liigitada hariliku novellistika hulka. Ainult üks lugu, „Vilu Jaan ja Kure Kaarel karjas“, pakub süvendatumat ja tihendatumat hingeelu kujutust. Vaevalt on meie kirjanduses eritletud nii erandlik-haiglast lapse hinge kui on selle vaese Kure Kaarli oma. Kuid novellikohast kompositsiooni pole saanud seegi laast.

Veel vähem kuuluvad novellistika hulka need kaks raamatut, mis tuleksid siin lõpuks käsitlusele. Kõne on nimelt

Oskar Lutsu ja Juhan Pahlbärgi följetonikogudest. Esimene on oma raamatu sisu tähistanud alapealkirjaga „novelletid-följetonid“ ja teine — „jutuvested“. Nii langevad need tööd ainult oma väheulatusliku ilukirjandusliku või pool-ilukirjandusliku laadi tõttu minu ülevaate piirkonda.

Lutsu „Kuidas elate?“ esindab selle autori kõige kergemat ja vahest ka kõige rahvalikumat huviala. Raamat sisaldab järjekordse valiku tema ajakirjanduses ilmunud vesteist. Siin-seal võtavad need enam-vähem ilukirjandusliku ilme, kuid üldiselt püüab autor naljatada jooksva elu kulul oma Pliuhkamite maski taga. Enam kui vähenõudlik materjal! Ja ometi ei suuda Luts siingi iga kord peita oma loomupä-rast andekust ega varjata oma kuidagi eriliselt üllatavaid mõtte- ning sõnakäänakuid. Puht-autobiograafilist huvi pakub pikem mälestistevisand „Võõrsil“, samuti kui see on stiililtki huvitavamaid palasid raamatus.

Kui Lutsu följetonides tundub ikka mingit resigneeru-vat väsimust, siis on Pahlbärk alati nooruslikult hakkaja, täis haasimislusti. Kui üks on algolemuselt kirjanik, siis teine ajakirjanik, ning ainult ajalehe vesteveerg ühendab neid. Pahlbärgile saab ta „Ringhäälikus“ sellestki küllalt nalja, kui ta võib väänata tuntud sõnu ja mõisteid teisemaigulisiks, poetada üldkeelde oma žargooni ja moonutada inimesi ning olukordi oma heaksarvamise järele. Iseenesest ei näi talle need asjad tegevat sooja ega külma, kuid tema ülesandeks on nende puhul nalja heita. Ja ta teebki seda oskusega, kuigi pole põhjust tema saavutisi hakata kirjanduslikust vinklist hindama. —

Olen sunnitud oma ülevaates piirduma ainult raamatu-kaante vahel ilmunud lühijuttudega. Kuid muust novellisti-kast kõneldes võikski arvestada ainult veel „Loomingus“ aval-datud ilukirjanduslikku proosat. Lehitsedes aga sedagi ma-terjali näeme ilmset kallakut realismi ja naturalismi poole. Ühtlasi võib ometi tähele panna ka juba reaalelu kujutuse painutamist artistilisemasse vormi, kompositsioonilist ja stiililist tihendamistööd. See osutab juba head tahet meie rea-lismi harimiseks ja süvendamiseks.

Igava ja tuima tooresmaterjali võib teha elavaks ainult valiv ning loov vaim. Seda ei või asendada fonograafi ja fotoaparaadiga, isegi meie mehhaniseerumisajastul.

Fr. Tuglas.

Soome kirjandus Eestis.

1. Alged.

Teatava üldistusega võiksime nimetada soome luule tundmist Eestis sama vanaks, kui on eesti ja soome rahvas. Sest soome-eesti ühisajani ulatuvad tagasi vähemalt meie rahvaleelu tähtsamad stiilivõtted, nagu arvatakse, ka mitmed ühised sangarinimed ja motiividki (näit. Kuldneiu tegemine). Ja hiljemini on Ingeri kaudu (osalt ehk ka otse üle Lahe) jätkunud seda vahetust läbi aastasadade. Vastav folkloristidepoolne „bibliograafia“ nimetaks koguka arvu soomepäraseid laule, millest mõnd harrastatud Eestis üsna laialt („Ori taevas“, „Mareta laps“, „Soome härg“ j. t.).

Kui aga otsime siinseid soome kirjaluule jälgi, osutub nii hästi kui tühjaks kogu aeg enne 19. sajandit. Uued vallutajad mõjustasid soome hõimude lõhastumist kõige rohkem just sellega, et nad neist ühe sidusid Rootsiga, teise Saksaga. Isegi orjastus sellisena oli ju aina negatiivne, selle toodud eraldus enam-vähem ainult väline ja uue vabanemisega iseendast kaduda võiv — sajandeid kestnud erinev kultuuriline kasvatuse aga moonutas teissuguseks kogu vaimu, kogu praeguseni püsiva teadmise- ja hindamisstruktuuri. Ühine „Rootsi aeg“ alustas küll teatava uue lähene-mise, vähemalt väliselt, tõi Eestisse pikemaks ajaks soome sõjaväelasi, poolsoomelisi ülemaid ja haritlasi, nii vaimulikke, üliõpilasi Tartu „Academia Gustaviana'sse“ j. t., ms. isegi arvatavasti meie esimese folkloristi Joh. Forselius'e, kelle poeg on ühtlasi meie tähtsam haridustegelane. Kuid ligemaks kirjanduslikuks kontaktiks oli sellest nähtavasti ometi vähe, juba selle ala üsna algelise viljeluse enda tõttu. Ainult meie kirikukirjanduse keele kujunduses näib paiguti soome eeskujuga jälgitud olevat (n. n. „Turu käsikiri“).

Tähendusrikkam järgnevale estofiilsuse ärkamisele oli soome ja eesti suguluse teoreetiline esiletõstmine „õpetatud aja“ teadlejate poolt. Juslenius näit. kasustab juba mõlemaid keeli koos oma hüpoteesis soome keelest kui ühest Baabelis sündinud algkeelest. Noorem Olaus Rudbeck arvab niihästi soomlased kui ka eestlased ja laplased põlvnenud olevat erilistest iisraeli suguharudest. Liivimaalt pärit olev Lundi professor Arvid Moller avaldab a. 1756 uurimuse oma isamaast ja eesti ning soome rahvuse ühisest algupärasest (Kort Beskrifning öfver Est- och Livland etc.). Otsemalt või kaudsemalt mõjustab selline tutvustus juba 18. sajandi lõpu baltigi literaate. Estofiilsuse tõeline algataja G a r l i e b M e r -

kel alustab eesti muinsuse ihalemist ja ülistamist, kasu-
tades kogu aeg ka soomlaste ajaloost tuntud seiku.¹⁾ Neid on tal teada juba terve hulk ja eriti nendele toetudes
väidab ta, et just soomesoolased on olnud muistne põhja-
maade kultuurrahvas, germaanid nende kõrval aga ainult
julmad barbarid. Kuigi Rudbecki teoriasse juba iroonili-
selt suhtudes, jätkab Merkel siis ka ise umbes samasugust
esivanemate idealiseerimist. Tema teos on esimene, mis nii
pikalt Läänemeremaade publikule tutvustab ka soome mu-
inasluulet (m. s. tuues pildi „Wainamöise“ laulmisest), ja
mis nii mitmes suhtes on ärataja ning allikas kogu järgneva
sajandi Kungla-kultusele.

Ent alles „meie esimene luuletaja“ on ühtlasi ka meie esi-
mene Soome kirjanduse tõlkija: K. J. Peterson oma tun-
tud „Soome mütoloogiaga“ a. 1821. Kuigi Ganander'i algu-
pärand on rootsikeelne ja tõlgegi mitte eesti-, vaid saksa-
keelne, saab sest õmeti üks meie rahvuskirjanduse algatus-
teoseist. Ja seda mitte üksi lisatud eesti andmete, vaid just
samuti kasustatavate soome omade tõttu: Soome-eesti muin-
suse oletatud ühtlus laseb siit ammutada nii harrastust kui ka
üksikkujusid ja motiive meie muinsusromantika peateos-
tesse — Faehmann'i müütidesse, Kreutzwald'igi „Kalevi-
poega“ j. m.

Alles selle tutvustuse läbi on nagu laiemad ja ajaloolise-
mad juured saadud meie rahvusisenduse-tundele ja individu-
aalse rahvuskultuuri ehituspüüdeile. Nagu sama-aegsed soome
ajakirjad ja rahvusteaduste harrastus Rosenplänter'i j. t. esto-
fiilide tööle, nii oli see muinasluule ka meie kirjandusele vähe-
malt ühekski v ä l i s -abiks ja eeskujuks, peale kõikevalitseva
saksa oma. Juba siit peale saab soome n. ö. teiseks kul-
tuurideoloogiliseks välismagnetiks, mis aitab nõrgendada
oma vastaspoolt ja nii kergendab omatahtelise liikumise tek-
kimist.

Suuremaks ning laiemaks kasvab see soome kirjanduse
„moraalne toetus“ muidugi alles „Kalevala“ ilmumise ja
menu tõttu. Isegi kui sellel ei oleks olnud tuntud tagajärgi
meie endi müütide ja eepose loomisele kihutuseks, oleksid
soomlaste (nüüd mõne meelest juba „suurte sugulaste“) tee-
ned olnud küllalt tähtsad, aidates levitada seda eestlastegi
kultuurikõlvulisuse ja eesti rahvuskirjanduse va-
jaduse teadvust, mis oli tol ajal kõige tähtsam. Võrrel-
dagu näit., kuidas seda arvestab ja kuidas vastavalt ka soom-

1) Vrd. näit. Lieflands Vorzeit, II rmt., ptk. 3.

laste võimeid püüab maha teha ülemõpetaja Ed. Meyer oma eestlusevastases poleemikas Ahrensiga j. t. ¹⁾

Selle ideoloogilise ja eeposeteoreetilise mõju kõrval pole „Kalevala“ sisuline ja stiililine mõju „Kalevipojasse“ mitte just suur. Jättes selle detailsema vaatluse muidugi eriuurimusse, mainime ainult, et otselaenudeks võib pidada üsna väheseid üksikkohti, kuna suurem hulk esmalt silmapaistvaid sarnasusi ²⁾ põlvneb kas rahvaluulest või läheb tagasi Gånader'ile (nii osalt soome sepapoja tapp).

„Vana Kalevala“ on praeguste andmete järgi ka esimene soomekeelne teos, mis on eestistatud. Üheskoos ta saksa-keelse sisureferaadiga soomlase H. J. Holmberg'i poolt ilmub sealt ka natuke teksti kohe meie muinsusromantika uue aja-järgu alul, Õpet. E. Seltsi Toimetiste esimeses vihus a. 1840, ja tõlkijaks on cand. N. Mühlberg. Valitud katke on üsna lühike, ainult I laulu värsid 1—60 ja eesti tõlge saksa oma kõrval on toodud küll vist ainult näitena, kuidas soome suurteos tõepoolest sobib eestigi rahvavormi. Muidugi on eestistus veel väga konarik, kuid arvestades asja raskust t o l l e aja kohta mitte halb. Mälestagem seda esimest tõlkepääsukest siingi väikese tsitaadiga:

„Minno meel on ihkaw, teggew
Ja mo ajo ajotelleb;
Meel mul walmib walmidelle,
Ehhitelleb ennast laulma.
Wellikuld, mo weiokenne,
Kaunis kele kasalinne
Arwast ühte ühhenemme,
Arvast saaks me sannalemma,
Siin neil raugo rajade peal,
Siin neil põltud Põhja mail.“

Keele iseärasustest torkavad silma eriti rohked fennismid (ajotelleb — sm. ajattelevi; raugo rajade peal — sm. raukoilla rajoilla, j. t.) Juba siin algab siis kohe ka see hõimukeelte lähedusel põhjenev segamispahe, mida pärast näeme suurema hulga teistegi soome tõlgete puhul. Aga ega keegi saa salata, et nii ühtlasi algab ka tegelikkusesse viidud vastasmõju meie keele sinnamaalsele germaniseerimisele ja et sellest teadmata või teadlikult toodud „salakaubast“ muutub palju varsti täielikuks omakapitaliks.

¹⁾ „Inland“ 1845, vrg. 470 j., 609 j., 709 j., 778.

²⁾ Vrd. M. J. Eiseni artikkel E. Kirj. 1913, lk. 97—114.

On väga iseloomustav tolle aja soomeharrastusele: need Mühlbergi 60 värssi jäidki meie ainsaks „Kalevala“ tutvustuseks — enam kui 40 aastat! Abstraktne, pühapäevlik, romantiliselt tegelikkusevaene oli ju kogu meie eel- ja kõrgärkamisaja hõimlus: jõudu ja julgust andis soome ja ta kultuuri-saavutiste olemasolu, mitte nende üksikasjalik tundmine. Kreutzwald kahjuks ei saanud, tahtmisesest hoolimata, kogu eluajal mahti asuda soome keele õppimisele. Ei jõudnud selles suurema põhjalikkuseni ka meie hõimuromantika heledam algataja Koidula. Mis kõnelda siis veel sellise raskekeelse suurteose kui „Kalevala“ (või „Kanteletar'i“) mõistmisest ja kohasest eestistusest! Eriti ajal, kus polnud minimaalsetki ostjaspublikut temale ega veel omalegi „Kalevipojale“.

Muud tõlgitavat aga tol ajal Soomest veel palju ei leidunudki. Sealne suurnimi Runeberg, kelle (ja Topeliuse) varju alla hakkas pikkamisi signema ka soomekeelset rahvusromantilist kirjandust, oli ju kõik oma tööd kirjutanud rootsi keeles, mille mõistjaid polnud eesti haritlaste keskel kaua aega ühtegi. Ainult saksa tõlgete kaudu näikse talt mõned killud siinsesse teadvusse jõudnud (nii näit. ilmub J. v. d. Smissen'i tõlkes juba 1847. a. „Inlandis“ vrg. 626 kolm laulu: „Das Dienstmädchen“, „Des Seemanns Mädchen“, „Das Begegnen“). Nähtavasti mõne sellise saksa tõlke kaudu on siis sündinud ka Kreutzwald'i „Viru lauliku lauludesse“ „Leinaja tütarlaps“ (Runebergi „Lipnik Ståli laulude“ „Torpflickan“).

Meie varem õpetlik-sentimentaalne rahvakirjandus näikse olevat soome tõlkeist pea üsna puhas. Ainsa erandina ja ühtlasi esimese proosatõlkena võime sealt mainida juba a. 1843 ilmunud anonüümset jutukest „Kahhest Some-ma wabbandikkudest“, mille on eestistanud C. J. Masing. Sääraseid ja vähe paremaid asju oleks muidugi Soomest leitud ka teisi — peapuudus oli, nagu öeldud, keeleoskajaist, kuna saksa külajutte võis iga köster või koolmeister ümber tagada.

Ka ärkamisaja kõrgaeg 1870-ndate aastate ümber laenab soome kirjandusest veel üsna vähe. Nagu kogu tolleaegne hõimlus on see romantiliselt musikaalne enam kui konkreetset sõnaline: J. V. Jannsen'i „Mu isamaa, mu õnn ja rõõm“ üldfraasiline tekst läheneb ainult umbes oma meelodialaenajale, Runebergi „Meie maale“. Koidula „Isamaa hiilgava pinnalla paistab“ jälgib ainult peateemalt Y. Koskise „Honkain keskellä“ nähtud kodumajakese ülistust, samuti ta „Mul meeles seisab alati“ on üsna vaba ümberloo-

ming Ahlqvist-Oksase „Savolaste laulust“. Ainult natuke lähema ümbertöötisena liitub neile varsti Mihkel Veske „Kuule, kuidas heali helab“ (E. v. Quanten'i „Kuule, kuinka soitto kaikuu“ järgi). Aga just oma „musikaalsusega“, oma välise ja sisemise aatemeloodia abil ongi need laulud kõik jõudnud selle määratu populaarsuse ning tähtsuseni, mis neil olnud nüüd juba üle poole aastasaja meie rahvustunde ning koduarmastuse väljendajana — ja sisendajana.

2. Järelärkamis- ja reaktsiooni-aeg.

Laename väljast eeskätt seda, mida meil on juba ka endil — vähemalt dispositsionaalselt, eeldustena. Eelärkamisaega toetas soome luule kõige pealt oma olemisega, ärkamisaega oma isamaalise hooga, oma tundega. Alles järelärkamisaeg, 80-ndad ja 90-ndad aastad, teevad oma eelkäijate aated massilisteks, viivad nad Kreutzwaldi, Jannseni ja ta sõprade perekondadest laiemaisse hulkadesse, pühapäevast juba enam argiellu, soovidest tegudeni — kuigi seejuures läheb palju kaotsi esialgsest innust ja eriti luules asendub tunde-ehtsus šablooniga. Ning alles need enam levituse kui süvenduse aastakümned on, mis ka soome kirjandust hakavad kasustama juba n. ö. massiliselt, üksikute eeskuju-laulukeste asemel üle toovad sealseid kirjandustooteid otseses tölkes, ja varsti õige rohkeltgi määral.

Lähtekohaks on, nagu loomulik, uus ja juba-perekam noorte haritlaste põlv. „Kalevipoja“ lugemiseks koondunud eesti üliõpilased, juhatatud keelemehist J. Hurdast ja M. Veskest, laiendavad varsti oma huvi ka „Kalevalale“ (muidugi saksa keeles), Castrén'i „Soome mütoloogiale“, ja mõnel neist näikse „aristokraatsete“ nääklemis- ja vehklemisõpingute kõrval leiduvat aega juba soome keelegi harjutuseks. ¹⁾ Aktiivsema hõimuharrastuse ja uue tõlkimisjärgu algatajaks näib olnud 25-aastane P a u l U n d r i t z, Väandra kooliõpetajakohalt Tartu siirdunud edasiõppija ning koolikirjanik. 1879. a. sügisel peab ta oma koondises kihutuskõne ligema läbikäimise algatuseks soome üliõpilastega — ja see ei jää tagajärjeta. Mag. Borenius'e vahetalitusel saadakse varsti kogumik soome kirjandust ning sõnastikke ja süvenenum tutvumistöö võib alata. Isiklik kontakt, eriti aga 1881. a. küllasõit Soome Kirjanduse Seltsi juubelile, lisab vajalist dünaamikat ja teeb mõnestki noorest aktiivse hõimutegelase ja tõlkija kogu eluajaks. ²⁾

¹⁾ J. K õ p p, E. Üliõpil. Seltsi ajalugu I; Tartu 1925, lk. 28 jj.

²⁾ M. k. lk. 41 jj.

Esimesena ilmuvad a. 1881 Kaarlo Suomalaise „Novellad ehk uudisjutud“ sama Paul Undritzi tõlkes. See on meie esimene ilukirjandusliku väärtusega tõlkeraamat Soomest ja oma savolise huumoriga romantilisest kerglusest hoolimata meie toleaege kirjandusturu üks paremaid. Oma laadilt valmistab ta teed meie oma kergeile väikekodanliste juttudele (E. Wilde, Juhan Liiv j. t.).

Kõige aktiivsemaiks eestistajaiks sellest ringist saavad aga Martin Lipp ja M. J. Eisen. Need on, kes püsivad selles esikohal kogu 80-ndate ja osalt 90-ndate aastate jooksul, ühteviisi agarad (kuigi mitte just võimekad) „ümber panema“ nii proosat kui värse ja neid pillutama laiali iga sugustesse kalendritesse ja albumitesse, ajalehtedesse ja -kirjadesse. Aga ka iseseisva raamatuna ilmub Lipult päris austamisväärne antoloogia kolmes vihus (Soome uudisjutud I—III, 1882, 83, 85). Toimetaja „lillenupulisele“ aatelisusele vastavalt on selle teose laad küll kaunis imal-magus, eriti sissejuhatause „paleduslised“ nõretused „eesti vendadele ja õdedele“. Valikuski on esikohal umbes samasugune ülipingutatult moralistlik Theodolinde Hansson (5 juttu) oma võidurikaste voorusnäidetega, teisiti öeldult: paruniprouadeks saavate torbatütardega. Sellele järgneb väikekodanlikum K. Suomalainen (4 juttu) ja kolmandas köites ka juba talupoeglik-realistlikum Pietari Päivärinta samuti 4 looga. Tõlke konarust vabandatakse püüdega, seda „soome keele algupäraste lausete pääle rajada“. Tegelikult on see veelgi kaunis saksik ja ei sisalda laenatud soomepärasusi mitte palju (siiski näit. „mõrsius-riided“, „uudismaa“ j. t.). Enam võib tõlkijat süüdistada mage-romantilise elemendi suurendamises ja muidugi tol ajal paratamatus ebatäpsuses. Umbes samas laadis on Lipp jätkanud oma tööd hiljemini, peale muu eestistades hulga soome rahvusromantilisi või sentimentaal-moralistlikke luuletisi (Topelius'elt, Runeberg'ilt, Suonio'lt j. t.). Kahjuks ei ole neistki midagi luulena püsima jäänud: eksitav on eriti soomeliste pikemate sõnalõppude tarvitamine kõrvu lühikes-tega muidu nüüdiskeelseis lauludes (hommikulla, sülessa), riimi äärmine puudulikkus, sõnavaliku labasus jne.

Veel produktiivsem on Lipu noorema ametivenna M. J. Eiseni tegevus. 1881. a. Soome-sõidu jaoks toimetatud antoloogias „Eesti luuletused“ on mõned ta endagi hõimuvärsid võrdlemisi loetavad. Ja ta iseseisva raamatukesena ilmunud reisikirjeldis „Teekond Soome maaale“ annab oma 25-el leheküljel koos pidumälestustega esimese niigi tiheda informatsiooni soome kirjandusloost ja rahvuskultuuri-

listest saavutistest. Eks aja see eeskuju vaimustatud noormeest esitama kohe ka vastavat eestluse edendamise programmi: kas polevat tarvis meilgi eestikeelseid gümnaasiume, Tartu ülikooli eesti keele professorit, eesti „sõnumilehti“, mis ilmuks nädalas vähemalt 2 või 3 korda, ja kõige pealt — eestigi keelt ka haritlaste keelena! Milliseks radikaaliks tegi see Soome: tollal sugenevas Eesti Üliõpilaste Seltsiski oli ju kõne- ja protokollikeeleks saksa keel, veel mitu aastat! Oli arusaadav, et sellisele Soomest sõgestatud „mässumeelsele“ teoloogile ei võidud anda kohta kodumaal, vaid kuskil Petro-savodskis või Ingeris.

Karjala ja Muinassoome luulevarade kandmine Eestisse aga sai selle noormehe erialaks. Ühes mitmesuguste muude värsitõlke-harjutustega ilmub temalt a. 1883 esimene eestikeelne (R. Hertzberg'i järgi tehtud) ümberjutustus soome rahvusiidolist „Väike Kalevala“. Edasi avaldab ta siin-seal üksikuid eepose osi juba ka värsilises (kuigi väga kohmakas) tõlkes, kuni viimaks jõutakse kirjastada kogu värsiline „Kalevala“ (I pool E. Kirjam. Seltsi poolt a. 1891, II E. Üliõpilaste Seltsi abil 1898)¹⁾. Niisama on tolle aja kohta esileküündivad Eiseni artiklid ja eriraamatukesed Soome kirjanduse ja kultuuri „tähtsaist meestest“ (nii Runeberg'ist, Snellman'ist ja Lönnrot'ist).

90-n d a i l a a s t a i l muutub eestistamine soomest (nagu muistki keelist) juba hulgaliseks, ületades kõige eelmise tõlkevara kogusumma. Valitumat isamaalis-eetilist materjali ja luuletisi püüavad pakkuda „Eesti Üliõpilaste Seltsi Albumid“ V. Reiman'i toimetusel. Tavalist jututäidet vajavad aga juba ärilisegei sihiga ajalehed ning -kirjad; elatakse ju õieti jutu- (ning nääklemise-) ajakirjanduse hooajal. Sigidavad mitmed pool-elukutselised literaadid-ajakirjanikud spetsiaalselt soome orientatsiooniga: nii Heinrich Prants ja tema Soomes õppinud abikaasa Anna (avaldanud rohkesti tõlkeid „Anni“ varjunime all), Jak. Ploompuu, Jüri Tiik, M. Juurik j. t., enamasti kõik ka Soomega isiklikus kontaktis olnud või olevad.

Edasi eestistatakse peaasjalikult romantilis-aatelisi jutte küla- ja väikekodanlisest miljööst: Th. Hahnsso n'ilt veel hulka lisa, samuti aatelis-rahvavalgustuslikult K. J. Gummerrus'elt („Ülemad ja alamad“), Suomalaiselt, Päivärinnalt, Suoniolt j. t. Muidugi esineb ka kogu

¹⁾ Pikemalt vt. A. Anni, Kalevala eesti keeles, E. Kirj. 1922, lk. 113—126. M. J. Eisen, Kuinka aloin harrastaa Kalevalaa, Valvoja, 1908, Kalevalavihko, lk. 224—230.

selle rahvaromantilise suuna peamõjustaja, Z. Topelius, kuigi mitte oma kuulsate ajalooliste romaanidega (mida peeti ehk liiga pikaks ja vähepõnevaks), vaid sentimentaalsemate lastejuttudega (Lipu toimet. „Laste Sõber“ I—II „Refanut ja mõnda muud“). Kõik see tundub järgnevate ajajärkude mõõdupuule kauniski tühine. Aga peame arvestama, et tol raskel ajajärgul oligi nähtavasti suurem tarve ideaalmaailma järgi — mitte ainult seal ilutsemiseks, vaid ka usu ja tahte kosutuseks. Ja olid needki soome laenud (näit. tüsedalt talupoeglik Päivärinta) meie elule lähemad kui sama magedad saksa moraalijutud, lõpmatud vereromaanid või mõned meie endigi tolleaegsed ilmetud moe-autorid (näit. Chr. Kannike).

Ent juba saadakse Soomest ka tulevikku viitavaid, realismi suunduvaid laene. A. 1892 ilmub esimene detailse nägemusega looduspilt noorsoomlaselt Juhani Aho'lt („Kurb jutt jänese pojast“) ja sajandi lõppaastail ning uue alul on viimane tõusnud meil juba kõige enam tõlgitavaks hõimlaseks. Uut suunda toetavad ka mõned jutud Santeri Alkio'lt, Kauppiis-Heikki'lt, Väinö Kataja'lt, Teuvo Pakkala'lt, Minna Canth'ilt j. t. Kogu sajandil on nii ilmunud umb. 350 üksikpala.

Kokku võttes peame siis tunnistama, et eriti 90-ndate aastate lõpu pingutuse tõttu on meie tõlkeimport Soomest 19. sajandil olnud suurem, kui võiks arvata, nähes ainult iseseisvalt ilmunud raamatuid. Naabermaa kergestimõistetavat, nii ideeliselt kui ka miljöölt ja motiividelt lähedast toodangut kasustati (arvestades ta väiksust) õige laialdaselt ja võrdlemisi kiirelt pärast ta ilmumist (hilinemine keskmiselt umbes 10 aastat). See näib enam küll spontaanselt ja juhuiliselt sündinud kui teadlikuma valiku järgi, kuid iseloomustab ju üldse tolle aja kirjanduselu eriti kirjandusliku hariduse ja kriitika puudus (väga palju tõlkeid on toodud kogu ilma autori nimeta). Osalt ka sellega ehk on seletatav, et näit. peale ühe väikese erandi („Öö ja päev“ a. 1884) jäi eestistamata selle sajandi soome suurima luuletaja Aleksis Kivi kogu toodang. Aga tema peateos oli ju veel üsna varjus Soomeski; sealseile andmeile tugenev K. A. Hermann'i lühike ja naiivne ülevaade soome kirjandusloost „Postimehes“ 1895 teab Kivi ainult kui „näitemängu tegijat“, romaani mainimata. Teiseks leiame tolleaegsete tõlgete hulgast üldse vähe kunstiväärtuslikumaid romaane: nähtavasti ei lubanud turg veel välja anda pikemaid teoseid, mis mitte ei tõmmanud oma seiklusepõnevusega. Soomest sobisid eeskätt ühte või kahte ajalehenumbrisse või ainsasse jõulualbumisse mahutuvad lühemad jutud ja „laastud“. Sellise „aja-kirjandu-

sena“ jäid need lugejaskonnale muidugi väga juhulisteks, kuid vähemalt nende suur hulk kõneleb vastukõlast publiku juures. Ja detailsem uurimus ehk ei jäta näitamata nende mõningaid jälgi meiegi kirjanduse arengus.

Kõige olulisemaks kogu 19. sajandi soome kirjanduse mõjus jääb ometi aatelis-tahtepärane ala, varemalt enam rahvus-romantiline, hiljemini rahvus- ja isiku-eetiline, rahva-truuduse, edasipüüdmise, karskemeelsuse jms. toetus ja sisendus kargejõulisemast Põhjast. See oligi tolle aja tähtsaim ülesanne: jõukogumine järgnevaiks edasimurdudeks.

3. Konstitutsiooni-aeg.

Uue sajandi algkümneid iseloomustab eestilise linnakultuuri edu, üldise ja kirjandusliku hariduse spetsialiseerumine ja siis ka luules esteetilise väärtuse esikohale-asetus. Selles emantsipatsiooniprotsessis näib soomegi mõju olnud õige silmapaistev, vähemalt alguses.

Kodanline „Tartu renessanss“ ja muud suured miljöomuutused kujundasid selle aja noortest uue haritlaspõlve, kelle kultuurijanu oli ühtlasi väga tugev kui ka väga rahvuslik (vähemalt esiajastul) ja seepärast otsis loomulikult välislaene kõige pealt hõimumaalt. Oli Soome ju ainus, kes toetas ta pürgimusi mitte ükski oma kõrgemate luule-eeskujudega, vaid ka ideoloogiliselt ja, veel tähtsam, isiklikkude kontaktivõimalustega. Juba Oskar Kalda poolt oli näidatud tee Helsingisse — mitte ainult lõbusõiduks, vaid just kõrgemaiks õpinguiks. See meelitab endale noore kirjanikupõlve kõige silmapaistvamad: Suitsu ja Aaviku, Grünthali ja Tuglase. „Soome kaudu Euroopasse“ oleks sobinud hüüdsõnaks vähemalt paaris esimeses „Noor-Eesti“ vaatuses. Kõige pealt seal ju ka tolle „prantsuse daamiga“ esmalt tutvuti.

On imestamisväärne, kuivõrra lähedane oli see suhe Soomega juba Tartu keskkooli-õpilaste „Kiirtel“. Juba nende esimene vihk a. 1901 algab Aho „Nooruse unistusega“ ja sellele liitub hiljemini hulk teisi tõlkeid, millest mitmed uutelt ja uusi voole esindavalt autoreilt: K. Kramsu, Eino Leino, Y. Veijola, L. Onerva. Teise ande 29-st palast ühendavad Soomega tervelt 9, kolmanda ande ilukirjanduse ja artiklite osa 23-st palast 6. Neist on mõned saanud juba isiklikult soome kaastöolistelt ja juba esimest vihku arvustavad kiitvalt mõned Soomegi ajalehed. „Noor-Eesti“ albumites ja ajakirjas suureneb see isiklik kontakt veel enam, kuigi juba lisandub mõjusid ka mujalt. Eriti ühistöö Aino Kaldaga annab neile väljaandeile vahel peaaegu ühissoomelise ilme. Neljas album toimetati ja trükitigi Soomes. Ja endisest palju

paremaid kriitilisi ülevaateid soome kirjandusest ja kultuuri-elust ilmub juba „Kiirte“ II andest peale.

Sellelt „Noor-Eesti“ kandejõugult on tulnud kandvam ja kunstipärasem osa meie soome tõlkeist. Sajandi alguses on ses suhtes kõige aktiivsem G. Suits, tuues Järnefeldilt „Isamaa“ (tsensori nõudel küll pealkirjaga „Tema arm“) 1903. a., Aholt humoristliku „Helsingisse“ (1904), „Raudtee“ (1906) ja hulga laaste, A. Kaldalt kogu „Mere tagant“ (1905—08), E. Leinolt rea luuletisi (1902—05) ja pilke „Päev Helsingis“ (1912). 1910. a. ümber näib olevat tõlkijana esikohal Joh. Aavik, eestistades (osalt ühes V. Grünthaliga) Aho väikekunsti paremiku („Laastud“ I — 1907, II — 1911), varsti ka ta esimese pikema impressionistlik-prantsusliku novelli „Üksi“ (1912), ja Aino Kalda kultuuriloolise „Ants Raudjala“ (1907). Sajandi teisel kümnel liitub Fr. Tuglas, valides impressionistlikumaid asju A. Kaldalt („Lahkuvate laevade linn“ 1913), Aholt ja Volter Kilpi'lt (kogus „Valitud leheküljed I“, 1912). Tema tegevus sel alal muutub aga produktiivseks eriti iseseisvuse ajal.

Teistest tõlkijatest mainitagu Jakob Ploompuu — M. Canth'i „Murdvargus“ (1901), Linnankoski „Põgenejad“ (1909), B. Linde — E. Leino „Ühepäeva liblikad“ (1908), A. Johanson — Linnankoski „Laul tulipunasest lillest“ (1906), Ed. Virgo — Onerva „Murdjooned“ (1911), Kianto „Punane joon“ (1910), V. Kataja „Kroonutorpar“ (1912).

Tõlkijatega üheskoos on nii mainitud ka tähtsamad selle ajajärgu töötulemused. Võrreldes seda eelmisega võime märkida tunduvat edu eriti tõlgitava kunstipärasuses. Ja see johtub peale soome kirjanduse enda tõusu ilmselt ka tema paremast tundmisest, paremast valikust ja maitsekamast ülekandest võtjal poolel. Nähtavasti takistavad veelgi ainelised tingimused, sundides ka nüüd tõlkimata jätma näit. Kivi ja Aho suuremad romaanid. Ainult 1910—12 ümber kirjastatakse soomest juba rohkem ka iseseisvaid raamatuid; siis langeb nende arv jälle, juba maailmasõja sunnil.

Ent nähtavasti vastab see teatav katkendlikkus ja väikse volüümi harrastus ka tolle rahutu õppimis- ja otsimisaja üldisele vaimule. On ju iseloomustav, et pea kõik soome laenud on hinnatud nende esteetilise (s. o. muidugi ka rahvus-esteeetilise) väärtuse pärast — ainult ajaviiteromaane pole sealt saadud ühtegi. Üksnes paar asja näikse osutunud ka minekukaubaks ja võinud ilmuda mitmekordselt: nii Linnankoski uusromantilis-erootiliselt kõditav „Laul tulipunasest lillest“ (1906);

ja M. Canth'i rahvanäidendina väga menukas „Murdvargus“ (1901, 1903, 1912).

Mõjustusest eesti kirjandusele? Mainigem vähemalt, et Aho meeleolutsevate laastude tõlked juba sajandi vahetusel teed valmistasid uuendatud impressionistlikule loodusnägemusele, et sama Aho pehmekeoline kodukäsitlus näikse viljastanud vähemalt Mändmetsa jutte, et G. Suitsu enda tunnistust mööda „Elu tule“ ajajärgu uusromantilist võitluspaatost (ja ehk ka armuhelistust) on innukalt õpitud Eino Leinolt, et Ridala muinaspoemid ammutavad ka soome rahvaluulest, et Tuglasegi varasemais töis näikse leiduvat Aho-poolseid jälgi. Eriti aga on ka kirjanduslooliselt tähtis Joh. Aaviku ja kogu selle ajajärgu poolt soome abiga viljeldud keelelooming, mida tahes-tahtmata kasustab kõigi järgnevategi põlvete sõnakunst. Soome tõlked (iseloomulik küllalt: tolleaegsete kirjanikkude tõlketevõttes peaaegu ainult) omalt poolt sundisid uuendustele, eriti kergeile uuenduslaenuitele Soomest, ja aitasid neid viia üldsusse. Teostunud areng on olnud nii suur, et samad tõlked on aastat 15—20 hiljemini tulnud põhjalikult ümber teha.

4. Iseseisvuse-aeg.

Eelmise sajandi lõpp oli jõukogumise, uue algkümned hariduseomandamise, maitse ja väljendusvahendi peenenduse ajad. Alles iseseisvuse-aeg oma aineliste võimalustega lubas asuda ka suuremaile kultuuri-**t e o s t u s t e l e**. Ja selleks on olnud soomegi kirjanduse kui sellise, kui varanduse omandamine, mitte ainult üksikute väikeasjade ja mõjustuste, vaid **k õ i g i**, ka suuremate väärtuste ületamine. Vähemalt ses suhtes on Eesti vabariigi esimene aastakümme jõudnud teostada oma programmi, täites suurema jao minevikku jäetud tühikuid.

Eino Leino külaskäik 1921. a. kevadel oli esimene laialdalisem ühendusakt vabade rahvuskirjanduste vahel. Laiemale haritlaskihile oli seda olnud juba suur Ühissoome koolikongress aasta varemalt Helsingis. Ühised kultuurivarad, ühised tulevikuhooled selguvad siit peale ikka enamaile, **v a s t a s t i k u n e** huvitatus, ainult Soomega võimalik, meelitab sinna kontakti seniseid kahtlejaidki, seniseid vene orientatsiooniga „kosmopoliite“ ja üksiseismistundest kannatavaid masse. Kõnelemata vabadusenoorse entusiastlikust usust: et on võimalik ühendada **o m a k s** rahvusvaranduseks kõik hõimugi väärtused, neid „tunda ja tunda omana“. ¹⁾

¹⁾ Vt. näit. mitmed artiklid Üliõpilaslehes a. 1922 ja 23.

See kõik annab hoogu ja loob soodsaid võimalusi ka kirjastamiseks. Uuesti organiseeritud Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus seab soome täht-autorite väljaandmise esimesse järjekorda peale omade klassikute. Sedagi võetakse juba kui suurel määral rahvuslikku ülesannet ja sellisena viiakse soome kirjandusega tutvumise nõue (Kivi, Aho, Leino) ka keskkooli õppekavasse. Kirjastamises taotellakse juba teatavat süsteemaatilisust, arvestades mitte üksi teose aktuaalset, vaid ka ta kirjandusloolist tähendust.

Esimene iseseisvuse-aegne soome eriraamat näikse olevat Leino „Ühepäeva liblikad“ uues trükis (1920). Sellele järgneb „Kalevala“ II poole uus trükk (1921), A. Kalda esseekogu „Noor-Eesti“ (1921) ja „Võõras veri“ (1922), Santeri Ivalo minevikuromaan „Juho Veisanen“ (1922), Eino Leino „Helkalaulude“ esimesest andest isegi kaks värsseestistist (1922), edasi Sillanpää „Vaga viletsus“ ja J. Krohni „Kuu jutustused“ (1923). Kuni lõpuks a. 1924 saabuvad ka kauaoodatud Kivi suurteos F. Tuglase tõlkes („Seitse venda“), Aho esimene pikem romaan („Õpetaja proua“) ja esimene korralik soome kirjandusloo ülevaade prof. V. Tarkiaiselt (rmts. A. Anni „Soome maa, rahvas ja kultuur“).

Veel elavam on tõlketegevus kümnendi teisel poolel, samuti eriti E. K. Seltsi ja „Noor-Eesti“ kirjastuse abil. Mõne aastaga on turul kogu mainimisväärsem Aho toodang: „Laastudest“ osa isegi kahes uues tõlkes (Joh. Aavikult ja K. Vanikult), „Vaikne meri“, „Õpetaja tütar“, „Panu“, „Juha“; „Raudtee“ uues trükis, „Keegi laadaline“, „Kas mäletad?“ (1930). Puudub veel ainult kultuurilooliselt huvitav „Kevad ja tagatalv“, mille ilmumisest on senini olnud vaid kuuldu.

Tõlgitud raamatute arvu poolest järgneb Ahole, osaks saanud soosingu poolest aga veel ületabki teda A i n o K a l l a s, kelle proosatoodang (juurde arvatud 1930. a. ilmunud „Katinka Rabe“) on nüüd eestistatud juba nii hästi kui täielikult, kelle varasemad tööd ilmuvad teises trükis „Teoste koguna“ ja kelle uusikud tõlgitakse enamasti kohe. Põhjustest on muidugi esikohal neis käsitletud eestipärased ained, vahest ka meie maitsele vastavam ja värvikam stiil.

L i n n a n k o s k i l t k i on ilmunud juba kõik nimetamisväärne, neist „Laul“ ja „Pagulased“ uutest trükkides. A. Järnefeldi uuemaist töist lisanduvad „Minu Marta“ ja „Hulgus“, a. 1930 ka „Elu meri“, kuna „Greeta ja tema Issand“ kuulukse praegu ootavat käsikirjas. J. Lehtoselt ilmuvad üksteise järgi ta ülinaturalismi peaesindajad „Putkinotko“ ja „Sakris Kukkelman“, kahjuks küll õige äba-

rikus tõlkes. Oma väärtusele vastavat esindust pole kahjuks leidnud Maria Jotuni, kuid vähemalt ta „Argielu“ ilmutab loodetavasti pea Tuglase ülekandel. Seevastu on „Noor-Eesti“ (ja temaga seotud „Tapperi“) kirjastus katseid teinud anda n. ö. „jooksvaid tõlkeid“ soome uusikuist peatselt pärast nende ilmumist (nii Larin Kyösti „Kroonu tüürimees“) ja nimelt ka noorilt autoreilt: nii E. Vuorela „Risti üle kahe suusatee“, P. Haanpää „Lugu kolmest põikpääst“ ning „Kasarmus ja õppeväljal“ (1930), H. Topmila „Päikesetõusu maale“, isegi V. Helase ainult ainelise huviga „Karmid tähed“. K.-ü. „Loodus“ on seda kogu omalt poolt täiendanud kõige moodsama nooruri M. Valtari „Suure illusiooniga“ ja H. Valtose vestetega „Ära hõiska enne õhtut“ ja „Noore naisõpetaja abiventil“ (1930).

Selline uudiste-jälgimise printsip ise peaks olema muidugi pooldatav, eriti pärast seda, kui n. ö. klassiline kirjandus juba on eestistatud, aga senine valik ei näi meie nõudlikumale publikule just palju meeldivat. Nähtavasti nende, eriti Helase teose väljaandmine ongi avalikkusesse toonud juba järske protestihääli „soome ja ungari 10. järgu“ teoste tõlkimise vastu.¹⁾ Ja praegu võib kaunis laialdaselt kuulda arvamist, et soomest tõlkimisel on meil jõutud teatava „dumpingini“. Kuid seda võib öelda ka teiste maade tõlgete ja üldse kogu meie kirjandusturu kohta. See sunnib hoolsamale valikule kõigi teoste suhtes, ei tohiks aga jätta ukse taha soome siiski veel olevaid ja edaspidi produtseeritavaid väärtkaupu. Nagu senini, peame ka edaspidi andma oma „rahvuslikes kaitsetollides“ hõimukirjandusele teatavaid soodustusi: mis puudu jääb üldinimlikes kunstiväärtustes, korvab mõnevõrra n. ö. „kohalik“ väärtus (nagu omaski kirjanduses), miljöö lähedus, probleemi- ning psüühisarnasus, ja õieti ka rahvuslik huvi vennaskirjanduse kui sellise edendamise vastu. — Kokku on 20. sajandil ilmunud umbes 850 pala, neist üle 100 eriraamatu.

Tuleviku ülesandeks jääb eriti täiendada meie tutvust soome värsiluulega. Peale juba vananenud tõlkes „Kalevala“, lühikeste „Helkalaulude“ ja äsjailmunud „Kanteletari“ I osa on meil sellest avaldatud senini ju ainult üksikuid laule. Iseseisvuse-aeg on püüdnud osalt tasuda oma tunnustusvõlga ainult soome suurimaile, Eino Leinole ja V. A. Kos-

¹⁾ M. Jürna ja J. Mägiste poleemika — Kirjand. Orbiit 1930, nr. 2 ja 5. M. Laarman, „Örirahvas“ — Olion 1930, nr. 7. A. Anni „Hõimuasjanduse ilmade ülevaade ja kirjanduslik kaubavahetus“, Üliõpilasleht 1930, nr. 9. H. Visnapuu, Eesti raamat Soome! Raamatu Teataja nr. 2—4, 1930.

kenniemile, on vähe katsetanud Runebergi „Lipnik Ståli lugudega“, haruldi tutvustanud kõige nooremaid ja aktuaalsemaid. Aga needki vähesed asjad on pillatud laiali mööda ajakirjandust. Seda seisukorda natukenegi parandada, vähemalt teatava illustreeritud ülevaate värsitoodangust, kui ka proosastiili arengust loodab anda praegu pooleliolev ja 3—4 köiteliseks kavatsetud „Soome antoloogia“.

Iseseisvuse-ajal on mitmekordseks paisunud ka kriitiline tutvustuskirjandus. Kuigi ajalehed on meil nii kirjandusevõõrad, eriti tõlgete vastu, on arvustatud pea kõiki tähtsamaid soome tõlkeid vähemalt „Eesti Kirjanduses“ (neis avaldatud hinnangud tohiks olla huvitavad soomegi kirjandusloole). Ja sealsamas ning „Loomingus“ on viiel viimasel aastal püütud anda ka jooksvat, kroonikalist ülevaadet iga-aastastest uudistest Soomes niihästi ilu- kui muu huvitavama kirjanduse alal. On püütud teostada põhimõtet, et meile on kasulik tunda mitte üksi Soomes leiduvat otse-eeskujulist, vaid ka tema kultuurielu sellisena, teataval määral nagu eestigi oma. On usutud, et hõlpsa kaasaelamise ja alatise võrdluse võimaldajana eriti tema aitab laiendada meie endi kitsast kodu ja selle väheseid kogemusi.

Juba on hakatud enam omandama ka soome essee- ja rahvalik-teaduslikku kirjandust (näit. J. V. Lehtose „Viktor Hugo“) ja kavatsusel on sealt eestistada veel mõnigi teos (Anttila „Sissejuhatus maailmakirjanduse peavooludesse“ j. t.). Väikese ja meile lähedase rahva seisukohalt tehtud ülevaated muust maailmast on meilegi palju kohasemad kui otselaenud mõnelt suurrahvalt — miks ei peaks me kasustama ökonoomiliselt neid, et mitte kõike ise ümber kohandada?

Silmapaistva osa, enam kui veerandi iseseisvuse-ajal tõlgitud soome raamatuist moodustab lastekirjandus, eriti Topeliuse abil. Ja õige rohkesti näiteid on soome kirjandusest teed leidnud meie uutesse koolilugemikesse (Nurmik, Raud, Tamman), kus nad enne (Jakobson, Kampmann) pea üldse puudusid. Ka see pole sündinud muidugi ainult mingi abstraktse hõimuharrastuse ajal, vaid lihtsalt tegelikust vajadusest; lapsele ligipääsevat miljöölahedust ja kodust vaimu võimaldab ju väliskirjandustest kõige rohkem soome ja siis teiste naabermaade luule, mitte näit. industriaalse inglise või saksa oma. Ja lõpuks — on ju selge, et juba rahvusliku julgeoleku kindlustuseks peame meie võimalikult laia des kihtides lapsepõlvest alates tõepoolest kasvatama ka seda hõimu-ühistunnet, mis suurendab meie rahvuslikku eneseusku ja jõudu.

Mis puutub soome kirjanduse viimaseaegsesse mõju-

t u s s e, võiksime ehk seda näha teatavas kaasabis meie kirjanduse püüdeile uue eluläheduse ja olupärase realismi poole. Leeneb iseloomustav väike nähtus, et just meie romantikuist kõige fantastilisem, August Gailit, oma Nipernaadisse on otsinud tõelisemat verd „Seitsmest vennast“ ja Linnankoski Olavist. Meie omast turust õige erinevaiks uudiseiks olid omal ajal (enam kui nüüd) ka Sillanpää „Vaga viletsus“ ja Lehtose „Putkinotko“; esimesest näikse jäänud elemente Kivika „Jaanipäeva“, teisest vähemalt M. Raua „Videvikust varavalgeni“ ja Gailiti tõisse. Suuremat otsekohest laenamist takistab muidugi juba nüüdisaegne originaalsuse nõue. Enam näib soome realism (üheskoos teiste ja muidugi veel tugevamate teguritega) aidanud ümber orienteerida meie kirjandusmiljööd kaudselt. Ja viimasel ajal on vähemalt soovitatud (nii näit. G. Suitsu poolt) eeskujuks ka soome noorluuletajate (U. Kailase j. t.) puhtusetahet ja uusidealismi, kui vastukaalu meil juba igavustunud „lihatsmistele“.

*

Oleme endale lubatud ahtas ruumis püüdnud anda linnulennulise, pea ainult välisega piirduva ülevaate meie hõimumaistest kirjanduslaenudest. Pole olnud võimalik vähegi lähemalt jälgida või tsitaatidega pildistada nende aluseks olevat üldsuhtumist soome kirjandusse, ei ka üksiktõlgete vastuvõtet kriitika poolt. Pole võinud olla püüetki uurida nende eestististe põhjal meie stiili ja keele arengut (nagu näit. Gundolf'i tuntud teos Shakespeare'i saksastiste puhul), nende osa soome laensõnade levitamises v. m. s. Soome kirjanduse k o g u t ä h e n d u s t meie arengule võib ära määrata alles üheskoos meie üldkultuuri välissuhete selgitusega. Ja soome tõlgete arvulinegi seisukoht ning tähendus selgub alles siis, kui on vastavad ülevaated ka kõigist muupärastest eestististest. (Kuigi neid näit. 1900. a. ümber oli Soomest juba õige rohkesti, näib samal ajal isegi vene romaanitõlkeid olnud enam, kõnelemata saksa omist.)

Mida aga juba siinse, eeskätt ainult täpse bibliograafia ¹⁾ sissejuhatuseks olla tahtva ülevaatega oleme püüdnud näidata, see on tõsiasi, et soome kirjandus on meile olnud ainulaadse tähtsusega just r a h v u s - kultuuriliselt. Vastukaaluna ainuvalitseva saksa (hiljemini ka vene j. t.) mõjude assimilatsioonile on ta aidanud leida meid endid, äratanud ja ülal hoidnud usku sellegi rahvuse kui kultuur-isendi võimesse ja ta iseseisva arengu vajadusse. Nagu poliitiliselt

¹⁾ See ilmub ühes käesoleva artikliga Soome Kirjanduse Seltsi 100 a. juubeliks väljaantavas pidualbumis.

Tabel soome keelest tõlgitud eriraamatuist.

(Arvestamata on jäetud sama teose teised tõlked.)

	1843 kuni 1900	1901 kuni 1919	1919 kuni 1929		Kokku
			uus	teisi trükke	
Kalevalast	3	(1)	1	2	4
A. Kivi	1	1	1	—	3
J. Aho	—	6	6	2	12
M. Canth	—	3	—	—	3
A. Järnefelt	—	2	1	1	3
E. Leino	—	3	3	1	6
J. Linnankoski	—	4	1	2	5
A. Kallas (ilukirjandus) . . .	—	5	4	2	9
Muu ilukirjandus	9	9	18	—	39
Vaimulik ja õpetlik kirjandus	9	—	5	—	14
Lastekirjandus	2	5	24	1	31
Esseekirjandus	—	2	3	1	5
Kokku	24	40	67	12	131

vene vastuvaen, nii on kultuurilisist välismõjudest eriti soome oma kaasa aidanud, et me pole jäänud mingiks ilmetuks saksa provintsi, vaid oleme raskemalgi aegadel jõudnud päästa end isendlikule loominguelule. Muidugi ei vähenda see meie endi jõupingutuse väärtust ja, nagu öeldud, iga laengi eeldab dispositsioone juba laenajas endas.

Meie saja-aastases rahvuslikus uuestisünni ajaloos „esimesest rahvuslasest“ K. J. Petersonist kuni riikliku iseseisvuseni on soome kirjandus soodustanud igal ajajärgul just eriti selle aja tähtsaimat arenemistendentsi: eel-ärkamisajal meie arenemiskõlvulisuse ideed, ärkamisajal massilis-musikaalset rahvustunnet ja tõusutahet, reaktsiooniajal rahvatuudust ja moraalselt uuenemist, konstitutsiooniajal rahvuskultuuri tõstmist euroopalisele tasemele. See ideoloogiline põhidünaamika on vahest tähtsaim soomest toetatud tegur meie kirjanduseloos, mille kõrval otsesed tõlgelaenu või mõjustused ei tarvitsegi suured olla. Kultuuriline „tehnik“ selle sõna kõige laiemas mõttes, ka esteetiline tehnika on ju ikka enam-vähem rahvusvaheline ja laenatud, eriti seda spetsialiseerivalt suurmailt, meie isendlikku vaimu ja selle aateid on aga väljastpoolt toetanud pea ainult meiega samavereine ja sama-taheline hõim.

Riikliku iseseisvuse saavutusega on see soome kirjanduse

rahvuseoloogiline tähtsus küll vähenenud. Ei vaja me enam teed „Soome kaudu Euroopasse“, vaid ootame pigemini, et Soomest sinna reisitakse vahel meiegi kaudu, — oleme ju lähemal. Isegi Skandinaaviaga püüame saavutada järjest suuremat otseühendust. Hindame aina enam Soomegi sõnatooteid ainult nende isiklik-kunstilise väärtuse järgi — „10. järgu“ kaupa ei päästa meil enam ta kõige rahvuslikumgi tendents. Ja enda-usku sisendavad meile muidugi kõige rohkem juba meie endi senised saavutised.

Aganüüdki — juba iseseisvuse kindlustus, veel enam kultuurilise omakohasuse süvendus kohustab meid ka edaspidi mitte unustama soome kirjandus-maailmast saadavat rahvusisendlikku kogemust ja jõudu. Hüüdsõna „Soome kaudu endasse“ kestab, võrdlust võimaldava hõimu kaudu süvendada endagi dispositioonide nägemist ja ergutada nende arendust, — see on tee, mis soodustab tõusu vist küll ikka, niihästi meil kui ka vastavalt Soomes. Ja hoolimata praegusest umbusest ja vägivallatsevaist ebateedest võime sealt loodetavasti veel mõnigi kord saada ka seda üldinimlikku, karget aatekust, seda kindlat ja kultiveerituna ometi heledatki vaimu, heroilist jõudu, mida näib võitlev elu produtseerivat eriti põhjamaiste kaljude ja karmi taeva vahel.

Vähemalt aeg-ajalt tarvitseme meiegi seda karastavat põhjatuult, mis (Koskenniemi järgi) „toob rauda me rinnusse“ ja „ilma tuultest on koduseim meile“. Aug. Anni.

Soome keele osa eesti kirjakeele arendamisel.

Pilk soomest laenamise mõtte käiku Rosenplänter'i aegsest maarahvakeelest eesti riigikeeleni.

1.

Sissejuhatuseks.

Iga vähegi haritud eestlane on vähemalt midagi kuulnud soome laenelementidest eesti kirjakeeles. Tegelikult on soome sõsarkeele toe teadlik tarvitamine meie kirjakeele arendamisel sama vana kui selle keele kultuurkeeleks arendamise mõte üldse. Rosenplänter'i „Beiträge zur genaueren Kenntniß der ehstn. Sprache“ ümber koondunud eesti keele sõbrad on juba vaistnud soome laenude kasulikkust eesti keelele, hilisem üle saja aasta kestnud meie keele areng on üha paisuval määral kasustanud soome keelt kui kaugemat, arenenumat eesti murret eesti täisväärtusliku kultuurkeele loomisel. To-

hiks vist küll olla juba õige aeg hakata ajaloolistki huvi tundma eesti kirjakeele selle tahu vastu, mille moodustavad enam kui sajandi jooksul temasse võetud soome laenelemendid.

Käesoleva kirjutise raamides pole arusaadavalt võimalik minna jälgima iga soome keelest laenatud keelelist ük s i k - e l e m e n t i ega fikseerida tema tarvitamiselevõtte täpsat daatumit ning algatajat. Selliseks ülevaateks kuluks töötada pikemat aega eesti kirjanduse ja ajakirjanduse alal, läbi võttes kõik Soomega ning soome keelega kokkupuuteis olnud autorite teosed ja kirjutised. Sest faktiks võime juba eeskätt pidada, et suur hulk soome mõjusid on tunginud eesti keelde aastakümnete jooksul mingi ilmse propagandatagi ja autoriteetse ettepanekuta, ajakirjanduse ja kirjanduse mõjuvõimsamate esindajate vaikiva keeletarvituse kaudu. Selle eesti keele vähehaavalise „soomestumisprotsessi“ jälgimiseks pole siinkohal aega ega ruumi. Järgnevas püütakse vaadelda esmajoones seda m e e l e o l u, milles tulvusid eestisse soome laenelemendid, ja neid meie autoriteetsete vaimutegelaste arvamusi, mis tekkinud aastakümnete või koguni aastasaja jooksul ja moodustavad meie soomesõbralise ning soome mõju- dele vastuvõtliku avaliku hääle.

2.

XVI—XVIII sajand. XIX sajandi algus. Rosenplänter'i „Beiträge'de“ ringkonnad, Ed. Ahrens, E. Lönnrot.

Asudes ligemale oma teemale peame viivuks peatuma juba eesti kirjakeele arenemise tumedail algaegadel, milt kahtlemata pärinevad esimesed kirjalised kokkupuuted soome ja eesti keele vahel. Noil aegadel, XVI ja XVII sajandil, olid eestlased ja soomlased ühise Rootsi valitsuskepi all ja seega ühise hariduslikugi elu keerises. Eesti pastorkond koosnes tol ajal osaliselt soomemaise päritoluga isikuist (Rootsi ajal Eestis teotsenud Soome kirikuõpetajate arvu arvatakse umb. 120-le), ja kuna siis pastorid olid ainukesed rahvakeele harijad, on tõenäoline, et nende tegevus ei jätnud mõju avaldamata ka tookordseile eesti kirjakeele algmeile. Huvitava tõestisena sellest on säilinud nn. „Turu käsikiri“, a. 1909 Turu toomkiriku arhiivist leitud soomeaegses eesti keeles kirjutatud vaimulikuisuline anonüümne pärand kelleltki omaaegselt Eestis töötanud soome pastorilt. K e t t u n e n oma kirjutises, mis käsitleb seda käsikirja „EK“ 1930 lk. 1—7, ligemalt nimelt lk. 6, avaldab oma arvamust soome pastorete mõjust eesti kirjakeele algaegadel järgmiselt: „Eesti keele õppimine neile (s. o. soome pastoreile; J. Mg.) on muidugi võrratumalt kergem

olnud kui võõrsilt tulnud saksa või rootsi soost õpetajaile, ja nende mõju eesti kirikukeele arendamisel peaks a priori arvesse võetama, ja mitte ainult esimesi kirjalikke katseid, vaid ka piibli tõlkeid uurides. Vastav soomekeelne kirjandus pakub tänuhulka võrdlusmaterjali, ehk küll seal jällegi eesti keele mõju tuleb vist mõnikord arvestada.“ B. G. Forselius'e kui võimalikult soome päritoluga teoloogi omaaegsed revolutsioonilised püüded eesti saksastatud kirjakeele kohendamise alal, nimelt ta katsed piibli eestistamise alal, mis saksalasis pahameeletorni sünnitasid, kui ka ta revolutsioonilise kirjaviisiga aabits on tuge saanud vist küll soome keelelt, mida ühel konkreetsetel ortograafilisel juhul näikse võimalikuks pidavat ka V. Reiman (vt. EÜS-i Alb. III, lk. 21): „Võib aga ka olla, et Forselius siin Soome k pääle on mõtelnud.“

Kõnesolevaist eesti kirjakeele hämaraist algaegadest pike-malt rääkida lubaksid vahest ainult pika-ajalised eeluurimused. Edasi aga järgnes XVIII sajandi algusest peale Eestis venelaste valitsemisaeg, mis katkestas riiklikud kui ka hariduslikud sidemed eesti-soome hõimude vahel. Asjata otsiksime vist küll ka kogu XVIII sajandi kestel mingisuguseid suhteid eesti ja soome kirjakeele vahel. Sellevastu löi järgneva XIX sajandi algus selleks jälle uued väliselt avaramad võimalused, kui Soome aastal 1809 sattus Vene valitsuse alla. Ja samul aegadel hakkas eesti keel, pärisorjusest vabanenud maarahva keel, enesele osaks saama suuremat huvi ja tähelepanu kui kunagi varemalt. Umbes samal ajal kui O. V. Masi'n gi „Näddalaleht“ maarahvast mõningate Soome sõnumite kaudu tutvustas vennasrahvaga üle lahe, tekkis J. H. Rosenplänter'i „Beiträge'de“ ümber tihe ring eesti keele sõpru ja arendajaid, kes selle keele tulevikku võtsid ennekuulmatu tõsidusega. Pole siis ime, et kõnealuse ajakirja toimetaja, asudes kaaluma maakeele eesti kultuurkeeleks virgutamiseks tarvilisi vahendeid, keelest endast ning ta murdeist saadavaist rikastamisabinõudest rahuldamatuna leiab soome hõimukeeles legaalse abivahendi (Beiträge III [1814], lk. 75—76, kirjutises „Über die Bildung und Bereicherung der ehstnischen Sprache“):

„Dies führt uns denn zu einer neuen Quelle, aus der die Bilder der ehstnischen Sprache nicht nur viel, sondern auch sicher schöpfen können. Es ist die Mutter aller ehstnischen Dialekte, die finnische Sprache. Wo also Wörter fehlen, da wird es besser sein, sie von dem eigenen Stamme, dem finnischen, als aus fremden Sprachen zu nehmen. Gleich für das eben genannte Wort insektid bietet die finnische das Wort massakad (sic!) dar, das überdies in mehreren Gegenden schon gewöhnlich ist. Statt

das bisher üblich gewesene worstid wird man lieber das finnische *m a k k a r a d*, Würste, brauchen, u. s. f.“

Ilmsesti mitte niipalju võrdleva keeleteaduse kui eesti keele tegeliku korraldamise huvides soome keeleainete eesti keele rikastamiseks tarvituselevõtu veendunud pooldajana avaldab Rosenplänter juba järgnevas oma ajakirja köites (Beitr. IV, lk. 80—95) katkeid Johan Stråhlman'i soome grammatikast „Da die finnische Sprache eine Schwester der ehstnischen ist...“ (seals. lk. 80). Ja mõni aasta hiljemini otsib Kr. J. Peterson oma kirjutises eesti keele täis- ja osaobjekti reguleerimistarbe üle (Beitr. XII [1818], lk. 145—149) tuge soome grammatikast (vrd. *hän otti leivän, hän otti leipää*), tsiteerides äsjamainitud grammatikakatkendeid. Eesti kirja-keele arengule kõige haaravama tähtsusega oli Beitr. XV lk. 124—130 ilmunud A. J. Arvidsson'i (nimemärgi all A.) artikkel „Ueber die ehstnische Orthographie“, mis kärevalt arvustab eesti keele nn. enne-ahrens'iaegset kirjaviisi („offenbar falsche Art zu schreiben“), soovitades soome eeskujul talitada põhimõtte järgi „man schreibe, wie man spricht“ (seals. lk. 128) ja kirjutada *jäänut, armastap, tekemist pro jänud, armastab, teggemist* (lk. 127), *pitasiit, setawiisi, tule, juures* senise *piddasid, Tulle, Jures* jne. asemel (lk. 128) ning *luu, puu, maa pro lu, pu, ma* (lk. 129). Arvidssonil on juhus olnud üht eesti madrust lugemas kuulda, mis teda selles veendes on kinnitanud. Ka juhib A. tähelepanu sellele, et eesti keeles nagu soomeski on enam kui ainult 6 ladina grammatika eeskujul tarvitatavat käänat. Tolleaegseis „õige eesti keele“ otsinguis ajaloolisel tagapõhjal läheb kõige kaugemale Heinrich von Jannau, kes oma kehakas uurimuses „Ueber die Grund- und Ursprache der Ehsten“ (Beitr. XIX köide) jõuab kõige muu seas järgmisile meid huvitavaile tulemusile (lk. 89):

„Finnen, Liven und Ehsten waren ursprünglich Ein Volk. Die Finnen sind das Stammvolk, die finnische Sprache ist also die Grundsprache der Ehstnischen.“

Sellele seisukohale vastavalt muidugi võib ja peab soome keel Jannau arvates olema õige eesti kirjakeele saavutamisel igas suhtes eeskujuks, nii et ta peale soome keele reeglite pikemat vaatlust edasi lausub (seals. lk. 143):

„Man wird diese sehr speciellen Regeln *mutatis mutandis* mit auffallender Uebereinstimmung auf die ehstnische Sprache anwenden können. Das die Ausbeute für die ehstnische Sprache äusserst bedeutend sein muss durch Vergleichung und Berichtigung derselben aus dem Finnischen, das wird dem Sprachkenner nach dieser kurzen Vergleichung erleuchten...“

Millisel alal soome keele abi eesti keele täiendamisel eriti teretunud võiks olla, selle kohta loeme seals. lk. 151:

„Selbst schon die Leichtigkeit, mit der man *Abstracta* bilden kann und *Substantiva*, verspricht eine grosse Ausbeute für die ehstnische Sprache, der diese Gelenkigkeit und Biegsamkeit lange in dem Grade nicht eigen ist...“

Rosenplänter'i kaasaeglasist ja kaastöölisist, kel oli suur huvi soome keele vastu ja tutvus sellega ning kes oma õigekeelsuslikes kirjutisis apelleerisid soome keelele, ei saa nime tamata jätta Röpina pastorit J. Fr. Heller'it ja Kadrina pastorit A. Fr. Knüppfer'it. Viimase kui keelemehe kohta kuulatame Ed. Ahrens'i otsust (vt. Grammatik der Ehstnischen Sprache² [a. 1853], lk. 6):

„Seine „inhaltschwere“ Dedicationschrift¹⁾ ist nicht einmal sein Eigenthum, sondern eine bloße Übertragung der inhaltleeren Finnischen Declinationslehre Strahlmanns aufs Ehstnische...“

Seals. lk. 7:

„Mit dem Finnischen hat er sich über 25 Jahr beschäftigt, und was hat er darin entdeckt? Den Essiv und den Adverbial, zwei Formen, die schwerer zu übersehen als zu bemerken waren.“

Suhtugugi Ahrens Knüppfer'i keelelisse tegevusse alahindavalt — essiivi, oleva käände avastamine eesti kirjakeelele, millest siin on jutt, on küllalt suur teene eesti keelele. Sama käände soovituseks on sõna võtnud ka äsjanimetatud Heller, kes „Beiträge'de“ XV köite lk. 39 (eksklikult ühendades seda käändevormi küll lõunaeesti n-lõpulisel inessiiviga) tähendab essiivi kohta (näit. sõnas *tükkinä*), et see „verdiente zur Bereicherung der Schriftsprache aufgenommen zu werden“. Essiivi tarvituselevõtt ja soome kirjaviisile üleminek, mille tegelikult teostajaks ja aluseks sai Ahrensi grammatika teine trükk aastast 1853 (vrd. ülemal, lõplik uue kirjaviisi juurdumine toimus küll alles peale pikemaid riidlusi aastakümneid hiljemini) — need on kõige olulisemad soome keele tegelikud mõjuavaldused eesti kirjakeele arenemise teel XIX sajandi esimese poole jooksul, kuigi, nagu nägime, teoreetiliselt mõnel pool oldi valmis soome keelelt palju rohkemaidki mõjustisi vastu võtma eesti keele parandamise ja täiendamise tähe all. Rääkimata muidugi värskendusest, mis tõi soome keele tundmine ja arvestamine eesti grammatika käsitlusse ja mida täiel määral tunnustades sõnab Ahrens oma äsjatsiteeritud grammatikas (lk. 1):

„Die Ehstnische Sprache ist eine Tochter der Finnischen, denn diese verhält sich zu jener, wie das Ursprüngliche zum Abgeleiteten... Es ist daher unmöglich, ohne Kenntniß der Finnischen Sprache die Ehstnische zu ergründen und auf befriedigende Weise

¹⁾ Bemerkungen über die Declinations- und Casus-formen der ehstnischen Sprache. Zur Jubelfeier des Propstes Glanström von Weissenstein. 1817.

grammatisch oder lexikalisch zu bearbeiten. Wer das Finnische nicht lernen will, kann das Ehstnische nicht lehren.“

Viimased kategoorilised sõnad autoriteetsest suust jäid hulgakas ajaks helisema eesti keele harijate kõrvu ja andsid lõpliku legalisatsiooni soome keele kui eesti keele arvatava vanema kuju mõjuvõimule eesti kirjakeele arengus. Et ka Ahrensi ise oma uut kirjaviisi ei pidanud endaleiutatud „Ahrensi kirjaviisiks“, vaid soomest laenatuks, selle kohta on tunnistuseks ta grammatika II tr. eessõna, kus konstateeritakse see kirjaviisiuudis:

„An die Stelle der herkömmlichen Orthographie ist die Finnische Schreibart getreten, ohne welche die Gesetze der Formenlehre nicht richtig gefasst werden können.“

Ning soome eeskuju jaatamine essiivi tarvituselevõtus paistab tema sõnust sama teose lk. 67:

„Dieser Casus ist zwar bisher der Schriftsprache ganz fremd geblieben, verdient aber mit vollem Rechte aufgenommen zu werden. Der Ehste kennt und gebraucht ihn noch jetzt, obgleich nicht mehr in der ursprünglichen Ausdehnung (wie im Finnischen)...“ (näit. *Jeskena, nahkana* jne.).

Ent just „algupärase ulatuses (nagu soome keeles)“ soovitati ju nüüd essiivi tarvitusele võtta.

Viimaks ei saa siinkohal vaikides mööda ka isikust, kes vahest omalt poolt on võinud mõju avaldada soome kirjaviiisile maksulepääsemiseks eestis. See on soome „lauluisa“ Elias Lönnrot, kes a. 1844 käis umbes pooleaastasel uurimisreisul Eestis, puutus teekonnal ligemalt kokku ms. Ahrensi'ga Kuusalus, Fählmann'iga Tartus ja Kreutzwald'iga Võrus ning oma kirjades, mis ta Eestist kodumaaale läkitas (vt. L. Kettuse kirjutist „Elias Lönnrot Virossa v. 1844“ „Virittäjä“ 1908, lk. 1—9), räägib sellest, kuivõrt veenvalt ta on eesti keelemehi uuele kirjaviiisile manitsenud, ja kes ka muidu, nagu näeme samast refereerivast Kettuse kirjutisest (lk. 4), oli eesti ja soome keele liginemise veendunud pooldajaid:

„Viron ja Suomen pitäisi ruveta sukulaisoikeuksiaan käyttämään, lainaamaan toisiltaan sanoja ja muita kielensä rakennustarpeita, muukalaisuuksia sen sijaan yhä enemmän syrijimään. Niin ollen ei kummankaan kielen omintakeisuus tulisi kärsimään, ja mihin kauniisiin tuloksiin tuo menettely voisikaan johtaa!“

Lönnroti kui „Kalevala“ autori ja Õpet. E. Seltsi auliikme julgustav sõna küllap vähemalt osaltki on olnud kaasa mõjuvas, et Ahrensi grammatika järgmine trükk võttis omaks uue ortograafia ning et viimane sai enesele kaitsjaiks ja propageerijaiks niisugused autoriteedid nagu Fählmanni ja Kreutzwaldi. Fählmanni „Piibo jut“ (a. 1846) oli — kuigi Fählmann ise mõnes suhtes oli keeleküsimumis alalhoid-

lane — esimene katse rakendada uut Ahrensi grammatika I trükis (a. 1843) soovitatud kirjaviisi ja Kreutzwaldi näeme ühena esimesi uuele kirjaviisile üleminejaid ja uue kirjaviisi agara propageerijana.

3.

Soome keelemõjude küsimus ärkamisajal. Kreutzwald ja „soome kirjaviisi“ ning selle vastustaja O. J. — Kreutzwald'i, Koidula, Jakobson'i, Hurda, Jannsen'i ja A. Reinwald'i seisukohad eestluse ja soomluse, eriti eesti ja soome keele lähendamise küsimuses.

Nii olemegi välja jõudnud XIX sajandi teise poole algusse, rahvusliku ärkamise eelaegadesse, mil alguse sai (a. 1857) eesti püsiv ajakirjandus, algas rahvusliku kirjan-duse enneolematu tõusuaeg ning teravamalt kui kunagi varemini nihkus kord-korralt ikka enam esile rahvusliku mõtterelva, eesti keele, kultiveerimise küsimus. Ja keeleküsimusist püsis tükki aega esialal kirjaviisiküsimus. Jälgime väheks selle ümber tõusnud mõtteavaldusi, niipalju kui need käsitlevad teda soome mõju küsimusena.

Kreutzwald on saanud „soome kirjaviisi“ tähtsaimaks tugisambaks, ja nii kujuneb ühtlasi Kreutzwaldiga polemiseerimiseks võitlus uue kirjaviisi vastu. Nii on lugu pikema, O. J. nimetähtede taha peituva kirjaga „Tallina maalt“ „Tallo-rahva postimehes“ 1858 pealkirja all „Neile, kes luggeda tahavad: Makele kirjutamisest Soomlaste visi järrele“. Loeme seal lk. 31 ms. Kreutzwaldi poole pöördumise:

„Armas, kallid kelewennake! ma pallun Sind: Kas sa nüüd Võrrus nenna oma Wirro-Järwe selge kele-murde hääle kõrvist ärra olled kautanud, et Eesti maa-keele Some kelega ühhe kõllaliseks teha tahhad? Et nad kül mõllemad ühe allika jõed on ning neil algmiselt üks põhi, — siisgi on nad teine teisale joostes isekombe-lisiks jänud, et üks esteks soosid ja pärrast kaljusid möda, teine jälle mustast mullast ja livast läbbi jooksis, mis läbi mitte üksnes põhhi ning karv, vaid ka maggogi teiseks sai. Tunda võib igga laps, et neil keeltel üks põhhi on olnud, agga „välja-ütlemisel“ on nüüd kül hea vaks vahhet. Kes seda ei märka, sel ei olle ergast kõrvakuulmist. Ühte lähheb ta agga mõnnes Allotagguse-randa-des, kus allati Soomlastega seggamine seisavad. Egga üksgi keel rajja päält omma selgust ei leia.“

Sama uue ortograafia kui soomepärasuse vastu vaenulik toon jätkub ka kirjutise järjes, sama lehe lk. 39:

„Kui liate veel Soomlane pakkutava kirja teejuht on olnud, ep olle immeksgi panna: temma tundis jo omma keelt ennam, kui meie keelt. Meie ei pea agga mitte ni nõdrad ollema, võerast kõlvatuma nõu kergel meel, kus ei sünni egga sest kasso olle, kohhe vasto võtma: sellega laimame endi ollemist ning meelt.“

Lõppeks esitab eesti keele iseseisvuse ja iseolemise sama südi kaitsja oma kirjutise kolmandas jätkus (lk. 46—48) soome vanasõna: „*Mighä lintu, sedhä lauulu*“ nagu oma väidete kinnituseks. Eesti keele lausa üleoleku teadvust õhkub aga juba sama kirjutise viimasest järgust (lk. 55—56):

„Mis meie Soomlaste pilkamisest kulame: meie keel on õppind musta mulla rohto, agga mitte Some kaljo ning rabba sammelt söma: priske ellaja hää on ikka teisite kui lahjal.“

Samast kriitilisest ja rahvuslik-iseteadvast sulest või mõnelt selle mõtteosaliselt on lähtunud arvatavasti ka järgnev võrdkujuline eesti ja soome keele vahekorda iseloomustav kirjutis „Tallor. postim.“ järgmises aastakäigus (1859) lk. 4:

„Emma ning temma tüttar.

Tüttar peab omma emma, kennest ta on sündinud, austama ja armastama, et temma kässi hästi käib ja temma kaua ellab Ma päl. Nenda ei pea siis Ma keele luggeja sedda mitte tühjaks 'naljaks arvama, kui temmale näidetakse, kuidas temma nüidine kelemurre on eestotsa Somema kelest väljatulnud, nagu oiakenne hallika seest väljatulleb. Tähhendamisse sannaga võib siis kül üttelda, et Some keel on nago aus emma ja Ma keel otsego tema armas tüttar... Ühhel tütrele on ka omma emma pallenäggo, muudkui norem ja priskem.“

Järgneb mõningaid näiteid soome keelest (seals. lk. 5). Vaevalt küll vist soovitaks kirjutise autor „nooremal ja priskemal tütrele“ mingis suhtes eeskujuks võtta oma vana kortsunudpalgelist „ema“, kui tuleks küsimus kirjaviisist või keelearendamisest?

Seesama „Järva mee's“ O. J. satub keeleküsimusis uuesti Kreutzwaldiga poleemikasse mõni aasta hiljemini „Perno Postimehes“ Kr. eeskujul tarvitusele võetud naissugu-lõpu-na (*kuningana*) puhul ja näitab oma puristlikku suhtumist keele laenainestesse, „Perno Postimees“ 1862 lk. 234:

„Pealegi ni kaua, kui meie endi keele seest veel üht tarvitavat sõnna leiame, ei tohhi meie neid võerast kelest veel mitte kerjata; kus agga jälle omma varrast sedda ei leia, noh, siis ei jä muud ülle, kui võera naenal toetada, ja laenates võlgo teha. Keige ennamiste on tarvis üht raea pealist murret läbbi provida, kas seal hõbbeda hulka mitte verrivõera naabri vanna vaske ei olle, mis mitte vimaks roostetama hakkaks.“

Viimane lause viitab sellele, et Kr. kui Võru elanik katsub siin eesti keelde vene sugemeid kagueesti murdeist sisse tuua, millise süüdistuse Kr(eutzwald) tagasi tõrjub „P. P.“ sama aastakäigu lk. 273—274 paiguti väga teravaks ja irooniliseks minevas vastuses, mille asjalikus osas öeldakse:

„Igga keeletundja teab, et meie Eestikeelel sõnade sugu vahheteggemist ei ole, kui mitmel teistel keeltele, vaid kõik sõnad on meil ühte sugu, tähendagu nemad mehiste, naisist ehk asist. Sellepärast ei võinud „kuningana“ sünnitajal sugu vaheteggemise mõttet olla,

vaid sõna võeti esiteks nalja pärast „Reinovaderi“ juttus üllesse, hiljemini pool häda pärast lühenduse abiks, kui paremat kätte ei juhtunud, sest et laialisel tarvitusel väga igapäevaseks kulunud *praua* ja *emand* kõrgema naisterahva kohta kõhetumad näitasid, ja pealegi üks sõna igakord lühem on kui kaks... Nisama vähe olen ma Wene vormis Eestikeele mune valanud, aga seda sagedamast hoolega püüdnud: loodud sõna rikust omal nurmel kasvatada ja kosutada, nii pikalt kui jõud ulatas.“

Oleme peatunud sel teemast näiliselt kõrvale kalduval *na*-küsimusel teatava tagamõttega: võib-olla on Kr. selle tuletuslõpu põiminud tõesti „omalt nurmelt“, nimelt talle õige vähesel määral tuntud soome keelest, mis ju tolleaegse vaate järele, nagu ülemal korduvalt nägime, polnud muud kui eesti keele algsem kujund. Meie lähemate saksa ega vene naabrite keelest pole häälikuliselt kerge seda lõppu eesti keelde tuletada (vrd. Keelekultuur I, lk. 33), küll aga rootsist soome saabunud *na*-tuletuslõpust. Oletuse ümber jääb muidugi hõljuma paks kahtluseudu, aga (*n*)*na*-lõpu eesti keelde saabumise episood niisugusenagi tohiks sellest hoolimata ka kui kõrvalepõige lugejat huvitada.

Kreutzwaldi suhtumine soome keelde ja sealt eesti keelde tulevaisse mõjustusisse peegeldub lühisõnaliselt, kuid siiski eredalt ta kirjavahetusest Koidulaga; see pärast laseme kõnelda „Kreutzwaldi ja Koidula kirjavahe- tuse“ koltunud lehekülgedel. Et uue soomepärase kirjaviisi propageerimisel Kreutzwaldil meeles on mõlkunud ka kultuurpoliitilised kaalutlused, näeme tema kirjast Koidulale 1. X 1869, Kirjavahetus I, lk. 394—395:

„Sie berichten ja selbst, wie anerkennend und nachsichtig die Finnen über unsere schwachen Leistungen sprechen und schreiben, sollte nicht schon drin ein wichtiger Grund liegen, uns ihnen näher anzuschliessen? — Dazu wäre die Adoption der neuen Orthographie gewiss eins der wichtigsten Mittel.“

Tema vaade hõimukeele õppimise tarbele peegeldub kirjast Koidulale 17. III 1868, Kirjavahetus I, lk. 119, kus Koidulale õnne soovitakse soome keele õpingute edenemise puhul ja tõsiselt kahetsetakse soome keele õppimiseks vaba aja puudumist:

„Viimse aastade sees pidin iseäranis sagedasti kahetsema oma Soome keele puudust, kus mitme Soomlasega kirjade vahetamist pean. Nüüd peame seda tallitust kõik võõral keelel toimetama, mis mõnel kogunist mokka mööda ei taha käia: et Eestlaste ja Soomlaste vahel muud keeled peaksid liikuma — kui nende mõlemate loodud emakeel.“

Kaugemalearenenud soome kirjakeele eeskujusasetamist eesti keelele näeme Kr. kirjas 21. IV 1868, Kirjavahetus I, lk. 157:

„Minu soovimised lendavad ühte puhku sinna, et meie kallis emakeel ei mitte üksnes niisama kui seie päävani seisma jääks, kunni pisuke rahva sugu kestab, vaid ma palun Vanaisa helduse poolt ühte puhku abi, et tema ka edespidi Teie sarnatsid loome laseks sündida ja ikka rohkem ja rohkem neid jüngrid äratada, kellel küllalte andeid saaks olema: meie rahva keelt õitsemise poole edasi kosutada, nõnda et meie Eesti keel ka kõrgemate õpetuste juhata-misel seda jõuaks omast rammust täita, mis praegune Soomekeel juba toimetab, nõnda et neil seal juures enam endist Rootsikeelt tarvis [ei] lähe, mis neil enne nõnda kui meil praegu veel Saksakeel pruugiti.“

Paaril puhul võtab ta ses kirjavahetuses ka konkreetse-malt sõna soome keeleliste eeskujude kohta, nõnda ilmse sümpaatiaga järgnevais 27. V 1868 Koidulale adresseeritud ridades, Kirjavahetus I, lk. 215:

„Teie „Blumbergi herra“ sünnitab mulle parajalt mõttet, kas ei peaks mõnusam õlema, kui meie ka ses tükis Soomlaste rikusest laenama lähäksime ja edespidi pruugides võtaksime rääkida ja kirjutada: „herra Blumberg, herra Baumbach j. n. e.“ Mis Teie sest uuendamisest arvate?... Asi oleks esiotsalt kui nalja pärast katsetöök etevõta, kunni temast viimaks tõsi tuleks.“

Tõrjuvam on Kr. seisukoht juba teisal, kus ta arvustab Koidula keeletarvitust, arvates selles leiduvat soomepärasusi, nimelt kirjas 11. XI 1870, Kirjavahetus II, lk. 118 (õigu-poollest siin küll polegi tegu soome mõjuodega, vaid eesti murdenähtustega):

„Natuke Soome haisu on minu nina juba „Saaremaa onupojast“ nuusutanud, kus „sana“ — „sõna“ oli äratapnud, niisama võeras näitas mulle, et Teie „tõine“ ja „tõisega“ herra Jakobsoni jälgi hakate taga ajama, mis mõlemaid uuendusi ma kogunist kiita ei tohi, kui ehk ka mõnes paigas Eesti Hottentottid nõnda võivad kõnelda, ...“

Seda teatavat pelgu „soome haisu“ vastu keeles pole imestada, sest Kreutzwald ei tunne tolles eas üldiselt väimust-tust Hurda ja Jakobsoni keeleuuenduspuüete vastu (vt. näit. Kirjavahetus II, lk. 177—178, Hurda ortograafiliste ettepa-nekute ja ta isiku teravat arvustust, Jakobsonist oli äsjases tsiftaadis juttu). Koidula jagab ses suhtes tema vaateid: Hurda reform-ettepanekuid seletab ta viimase „junkerliku kõrkusega“ ja „tugeva enese-ülehinanguga“ ja arvab neist (Kirjavahetus II, lk. 152): „Ebenso glaube ich, hat Herr Hurt mit seinen orthographischen Erneuerungen nicht gerade aus dem besten Glückstopf gegriffen.“ Jakobsoni uudissõna p a l e u s t ei pea ta ka õnnestunuks („Meine Leidenschaft ist es eben auch nicht“), kuid arvab selle siiski noorpõlve keeletarvituse kaudu viimaks läbi lõõvat (Kirjava-hetus II, lk. 115). Osalt vahest sellest meelelaadist, osalt ka enda naiselikust passiivsusest tingituna pole K o i d u l a, nii-palju kui teada, aktiivselt sekka lõõnud keelekõõsimis ega

pole nii siis ka, hoolimata oma soomesõbralikkusest, teatavast soome keele oskusest ning kalduvusest, oma kirjavahe-
tusis (Kreutzwald'iga, eriti aga muidugi soomlase A. Alm-
berg'iga) seda koguni üksiksõnadena ja -lausetena ning keele-
segunagi tarvitada, aktiivselt teetsenud eesti ja soome keele
lähendamise ja vastastikuse laenamise mõtte arendamise alal.
Koidula, kes on öelnud (vt. Koidula ja Almbergi kirjavahe-
tus lk. 13): „Suomemaa on meil alati kui laiem ja suurem
isamaa mieles ja südames“, on kindlasti mõelnud teistega
kaasa selle „laiema isamaa“ keeleküsimusigi, kuigi tänapäe-
vasele avalikkusele pole kahjuks teada, mis ja kuidas. Samä
ebamäärased on kahjuks — juhitaagu mööda minnes tähele-
panu sellelegi — Koidula soomepoolse kaas-sillatöölise A l m-
b e r g i g i vaated eesti ja soome keele tulevikuvahekorrale, kuid
keelte lähendamise küsimus on võinud temagi peas liikuda,
kui ta veendunult lausub (äsjamainitud kirjavahetus, lk. 14):

„Kõigist takistustist hoolimata edeneb soomlus vaikselt siiski ja,
nagu loodame, pääseb võidule. Me loodame, et nii sünnib ka Eestis,
ja et kord see päev koidab, mil Eesti ja Soome rahvas ühendatud,
iseseisva rahvuskonnana võtab osa inimsuse suurest kultuuritööst!“

Kreutzwaldilt ja Koidulalt teistele kaasaeglastele ülemi-
nekul kohtume C. R. J a k o b s o n'iga, kelle kultuurpolitiliste
sihtide selgus ja radikaalsus tõestub ka tema suhtumises soome
hõimrahvasse ja keelesse. Jakobsoni sule all sai keeleküsimu-
sest kultuurküsimus, kultuurpolitiline küsimus, tema kirju-
tiste veenev toon võib kaasa kiskuda veel meiegi päevil ning
mitmeski suhtes tuleksid ta sõnad nagu mõne modernse hõi-
mutegelase suust. Pikemas kirjutises „Ural-Altai keeleslt“
„Eesti Postimehes“ 1866, nr. 26 (lk. 205—207), tutvustab
C. R. Jakobson asjaliste andmete varal lugejat ta laialise
hõimkonnaga ning lõppeks (lk. 206—207) jõuab välja sel-
lele, mis ta südamele on lähimal:

„Ma ütlesin, et Somekeel neist keigist üllem olla. Ta näitab
rohkem seädivat mõistust ja sünnitavad ello, kui keik teised Altai
seltsi keeled. Tal on ka suur rikkus ennemuistsist juttudest ja rahva
lauludest, kelle läbi ta keik teised omma suggulastest ärravarjab.
Sellepolest võime agga ka Eestikeelt, Somekeelele keige liggimat suggu-
last, rikkaks nimetada... Võime ennast nüüd ka omma rahva lau-
ludega Soomlasse kõrva seada, siis on meil keigis teises asjus veel
vägga palju tööd teha ja palju õppida, enne kui meie nende liggi
jõuame. Neil on jo keiksuggused kirjad ja ramatud, ning keiksuggu-
sed tarkussed savad nende suurte kolides Somek. õppetud. Sepär-
rast peaks ka iggaüks õppetud Eestlane nõudma, Somekelega tutta-
vamaks sada, mis mitte raske ei olle, et ta vägga palju Eestikelega
ühte lähhäb. Somekeel ja Soomlaste kirjad savad meile ükskord
töeste kallikspetud hallikaks sama, kust meie sagedaste head õppet-
tust ja uusi mõtteid same leidma ja omma keelt p u d u v a s a n-
n a d e g a t ä i e n d a m a“ (minu harvendus; J. Mg.).

Keeleküsimust puudutab vaid kirjutise lõpplause, kuid näeme, kui läbimõeldult liitub see kogu selle eel käivale kultuurpoliitilisele programmile. Soomega ühistöö küsimus on J-le nii südamelähedane, et ta õige peatselt selle järele uuesti esile võtab, nimelt sama lehe-aastakäigu 42. nr. (lk. 334—335):

„Agga meie olleksime jälle valles tee peal, kui meie omma veikest jõudu üksi se sure asja tarvis arvaksime kül olleval, teiste rahva vaimokõrgusega võitlemist peale hakkata. Ka selle polest andsin oma ülleval nimmetud kirjas (äsjatsiteeritud kirjutises; J. Mg.) otsust. Meie keige lähema suguvennaste Soomlastel on jo suur ja rikkas kirjavarra; Soomlased ja Eestlased olgo agga eddespiddi oma vaimo töös üks rahvas. Meie võime nende ja nemmad meie kirjad ilma paljo muutmisseta prukida, ja meie essimenne ja pea kohhus on nüüd, nendega vaimo polest ikka ennam ja ennam ühte sullada. Üksi seläbbi võime eddespiddi omma perremehhe seisust ülleval piddada ja ennast se eest hoida, et meie teiste pobboliks ei sa egga jä. —“

Ja selle soomlasile liginemise esmajärgulise astmena peetakse edasi juba loomulikult mõödapääsematuks uue kirjaviisi vastuvõttu, kusjuures peale saksa soost keeleharijailt päritud vana kirjaviisi puuduste kirjeldamist lausutakse:

„Sest Saksakeel on hoopis teisest seltsist, ja ta kõnne seadused puhtast teisest, kui meil. Peab se proov maksma, siis peame se peale vatama, kuidas Soomlane, Laplane ehk Samojed meie kirja loeb, ning seal same leidma, et uus kirjutusse viis meil pärris viis on. Ka ei ole ta Sakstest väljavõeltud (sic!), nenda kui mõnni arvab ja kuidas luggu vanna kirjutusse visiga on, vaid üks õppetud kulus Eestlane, meist keigist auustud Dr. Kreutzwald, on tedda Soomlaste kirjaviisi järgi üllespannud¹⁾... Meie keik agga, kes meie eddasi jõuame, andkem ka ses asjas teine teisele kät ja lahutagem sega ühhe sure vahheseina Soomlaste ja Eestlaste vahhel, eddespiddi nenda ühhendud jõuga vaimase sure eesmärgi pole tõttades.“

Õnneks järgneb sellele Jakobsoni kirjutisele „E. Postim.“ toimetusest väga heakskiitv järelsõna, millest näeme muidu nii tagasihoidliku J. V. Jannseni mõtteid eestlaste ja soomlaste kultuurilise liginemise ning isegi „kokkukasvamine“ kohta (seals. lk. 335). Tehkem sellestki väljavõte:

„Tõssi on ka, et meie omma suggu ja ussovendade Soomlaste naeale toetades ja nendega kele ja kirja polest kokkukasvades sedda kindlam Eestlaseks võime jada. Tõssi on ka, et meil saksa- ja vennekele kõrvas keige häddasemalt somekeelt olleks tarvis tunda, mis meie kelega ühhe jure peal seisab... Ärge võidelgem omma rammo raiskades mitte isse ühheteise vasto, vaid ühhel melil keik selle vasto, et meie peavaenlane, tuimus ja rummalus meitest peaks tagganema ja meie pääv päevalt ergemaks ja targemaks sama, är-

¹⁾ „E. Postimehe“ toimetuse parandav alamärkus: „Meie teada olli endine Kusalo õpp. Ed. Ahrens esimene Some kirjutusse visi üllesvõtja... Agga õige joon jääb õigeks joneks, tõmbagu tedda kes tahhes.“

ratundma, mis meile ja meie lastele tullus on. Some vendadest võime ses asjas vägga palju õppida. —“

Enam kui ükski käsitletud ärkamisaja tegelasist võtab vaatluse all olevais eesti-soome küsimusis puht-keelemehena sõna hiljemini keeleteaduse doktoriks tõusnud Jakob Hurt. Tulnud a. 1871 isa Jannsenile abiks „Eesti Postimehe lisalehe“ toimetajana ja pannud viimases järjekindlalt maksma uue soome kirjaviisi¹⁾, avaldas sama Hurt, kellest mööda minnes kuulsime juba eespool kõneldavat kui keelemehest, enda toimetatavas lisalehes nr. 7-ndast peale (lk. 42) samal aastal pikema kirjutise eesti keele rikastamisest ja korraldamisest, millisest kirjutisest meid siinkohal huvitab eriliselt järgnev katkend (lk. 148, nr. 25):

Minu tõine soov on see, et Eesti kirjamehed Soome keelt tundma õpiksid. Soome keelt on hää aeg varemine harima hakatud ja ta on mitmes tükis meie keelest rikkam. Et seesama keel ühtlasi meie keelele ka väga ligimene sugulane on, siis võib iga teravam mõistus kergesti arvo saada, et meie säält omale kirjakeelele väga häd ja kaunist abi rohkeste tuua võime. Soome sõnad käivad nii väga meie sõnadega kokko, et meil vähe muutmist tuleb, mõnikord teda sugugi tarvis ei ole.

Mis Soomes meie sõnadest tõisiti käib, sel on oma kindel seadus, kudas ta tõisiti käib. Kes neid seadusi tundma on õppinud, võib igakord kergeste Soome sõna Eestlaseks ümber muuta. Soome keelest on uuemal ajal meile ka jo mitu sõna võetud, näituseks: *alaealine* ehk *ala-igane* (Soomekeeli: *ala-ikäinen* = mittetäisealine), *laevastik* (Soomekeeli: *laivasto* = laevade kogo, Saksa keeli „Flotte“), *sõnastik* (Soomekeeli: *sanasto* = sõnade kogo, Ladina keeli: *vocabularium*) ja mõni veel. Kes teraselt neid sõno ära arvab, peab viimati leidma, et nemad meile täieste sünnivad ja kerged mõista on.

Õppigu siis meie Eesti kirjamehed häste Soomekeelt ja saagu nemad Soome keele seadustega täieste tuttavaks, sest võivad nemad meie Eestikeelele palju ja häd tulo tuua. Arvab ehk keegi, et Soome keelest abiotsimine auus töö ei ole, siis võime temale vasta ütelda: Soomlased teevad meie keelega üsna niisamati; nad võtavad meie keelest enesele, mis aga vaja ja sünnib.“

Äsjanähtud mõttekillud on huvitavad peale muu sellegi pooldest, et neis on konkreetsemalt juttu enne a. 1871 eesti keelde laenatud soome elementidest (*alaealine* jt.). Hurt oli õigekeelsuslasena tüüpiline nn. „keeleajalooliselt õigete“, s. o. ajalooliselt vanadeks osutuvate vormide pooldaja ja sellepärast arhailisema kuju säilitanud soome keel oli tema meelest loomulikult täiuseideaaliks eestigi keelele. Kui H. soovitas kirjakeelele teatavaid vanemaid ja „õigemaid“ keelen-

¹⁾ Muidugi tuli lugejaskonnast palju etteheiteid. Neile vastab Hurt „Lisalehes“ nr. 7: „Esiteks nurisevad mõned selle pärast, et mina uut viisi õigest kirjotan. Seda Soome viisi nemad ei salli ja söimavad seda keele solkimiseks.“

deid oma kodumurdest lõunaeestist (*o*-d järgsilbesse nagu *tulo*, *talo* jne.; momentaanverbitüüpi *kahahtama*, *kohahtama*; frekventatiiv-verbe nagu *kolistelema*; pikemat „algupärasemat“ *vad-lõppu* juhtumeil nagu *tulivad*) või mujalt, siis oli neil korral soovitamisele hoogu andmas vist küll ka teadmine, et samad vanemad keelekujud leiduvad tolles „ideaalses“ soomegi keeles¹⁾. Soome keele kaudset mõju Hurda keelereformidele võiks nii siis küll õige tunduvaks pidada. Näit. *ää* kaitseks sõnus nagu *pää* jt. Hurt toob rea paralleele soomest (*ääni*, *pää* jne.) ning lisandab: „Esiteks on *ää* siin vanem ja päris hääl...“ („E. Postim.“ lisaleht nr. 11, lk. 65). „Võru murde“ *o* soovitamisel selgub soome keele arvestamine järgmisest põhjendusest, millele lisaks on toodud rida näiteid soomest:

„See vahe tegemine on vana ja meie leiame teda otse niisamati ka Soomekeeles. Kus Võrolased *o*-d kuulda lasevad, sääl seisab tema ka Soome keeles enamiste alati. On jälle Võro murdes *u* hääl sõnale osaks saanud, siis kõnelevad ka Soomlased enamiste alati *u*-ga.“

Korduvalt oleme näinud eespool rõhutavat soome keele õppimise tarvet, esiteks selleks, et saadaks soome keele najal arendada algavat eesti kirjakeelt, ja teiseks, et kergesti ligipääsetava soome kirjavara kaudu tõsta rahva vaimlist tasapinda (seejuures liialdatigi soome tolleaegse kirjanduse ulatust ja suurust). Viimane eneseharimisvõimalus paistis loomulikult eriti meelitavana niisuguseile ärkamisaja self-made-man'idele, nagu A d o R e i n w a l d. Kreutzwaldi, Jakobsoni ja Hurda õhutatud soomeharrastus leidis temas, kes teraselt kuulatas kõike, mis tema haritumad suguvennad eesti kultuuri tõstmiseks ette panid, koheda idanemismulla. Ja nii näemegi siis Reinwaldi esinevat ägeda soome keele õppimise propageerijana, ägedamana, kui seda on olnud keegi enne või vaevalt pärastki teda, „Perno Postimehes“ 1871, nr. 6 (lk. 50, A. R. nimetähtede all):

„Eesti õppetud mehed! Muretsege meile veel puuduvaid kooli raamatuid, mis loomulikud on, ja ka üht Soome keele õpimise raamatut (mis minu teada veel eesti keeles ei ole), sest meie kohus on, nago üks auus mees möni aasta taggasi Eesti Postimehes ütles: ika ja ika enam Soomlastega ühte sulada. Sele asja pooldest oleks mul veel palju rääkimist, aga jäeb teiseks korraks. Saaks aga meile head kooli ja Soome keele õppimise raamat (Kas ei olleks parrem

¹⁾ K. Leetberg nimetab oma brošüüris „Äpandanud keeleuendus“ (1927), lk. 48—49, „Hurda seaduseks“ ms. seda, et tuleb kirjutada *allik*, mitte *hallik*: „Ja mikspärast? Sellepärast et Soome keeles ilma *h*-ta on. Kirjamehed oleksid nüüd pidanud Hurdale vastama: Olgugi et Soome keeles ei ole, aga Eesti keeles on, ja oleksid pidanud endise juure jääma, ...“

venne keele õppimise ramat. Red.) käte muretsetud; siis ei oleks meil enam suurt häda raamatu puudusest, siis võiksime juba usinamine nende tähtsa aegadele vasto jõuda, kuna isa Kalev koin (sic!) tuleb

Oma lastel õnne tooma,
Eesti põlve uueks looma.“

See lubatud „teine kord“ ei lasknud end kaua oodata, sest juba sama aasta „Perno Postimehe“ 15. ja 16. numbris avaldab R. pikema kirjutise „Soomlased“, mis küll ei paku materjali eesti-soome keeleliste suhete jälgimiseks, kuid on tähtis kui esimesele laulupeole (1869) järgnenud hõimumeel- suse osalt naiiv-koomiline, osalt liigutav-siiras peegeldis, kajastis meeleolust, milles mõni eestlane oleks olnud valmis üle võtma soome keele kas või tervelt (NB korduvat soomlu- sega sulanemise motiivi!), rääkimata vastuvõtlikkusest üksi- kuile sealpoolseile laenainestele. Kuulatame R-i enese naiiv-siirast paatost („P. Postim.“ nr. 15, lk. 122) selle kohta, mis eesti rahval peale oma varju-unest ärkamist tuleks kõige pealt teha:

„Üks üllem ja esimene püüdmine peaks agga meil nüüd olla: omma ösel eksinud ja laiale pillatud sugguvõssa kokko koguda ja ühhendada, issiärranis keele, kirja ja lomuliko vaimo harimises, se on meie rahvaliko pühhalik kohhus ja kõige kindlam alluspõhhi ja vundament.

Meie peaksime siis ommale keele mehheks murretsema: Soom- lane, Laplane, Ungrialane jne., ja kuleksime vanna pappa suust igga mees oma keele sõnno, ja ka sedda, et temma meie kõikide issa olla (jutt on meie hõimude esivanemast Paabeli keelesegamise ajal; J. Mg.). Immeks pannes vataksime teine teise otsa ja ei saaks arru, kas se unnes voi ilmsi on. Vanna issa saaks agga karreda silmaga meie peale vaatma ja hakkaks meid halleda sõnnadega nomima, et temma lapsed, issiärranis Soomlane ja Eestlane teine teist ni vähhä tundvad ja armastavad... agga issa sõnnad saaksid mulle küll süggavaste süddamesse tungima ja eddespididise parrema tegudele kihhutama.

Eesti rahva õnne põlve viimsel otsal kuleme kül veel Kallevi- poega Soomemaal omma eesti kelega läbbi savad ja ka soomlasi meie keelt räkivad, mis agga hiljem sest sündinud, sedda mattab orja põlli ja võeras vain kõik omma musta vaiba alla.

Just meie päivil on agga nüüd selle polest kõige kolledam luggo (jutt on eestlaste ja soomlaste sugulusteadvusest; J. Mg.). Soom- lased meie vennad ellavad veel üksnes õppetud Eestlaste suus ja süddames, ja sorem hulk meie rahvast ei tea agga tahha sest ennem ühtegi teada!“

Kirjutise järg „Perno Postim.“ järgnevas numbris, lk. 130, siirdub tükati juba eesti-soome keelesuhetele:

„Meie keel ja kirri lähhäb peaaego Soomlastega ühte, sest ta on Soome keele tüttar; sepärrast ei voi ka kegi ilma Soome keleta Eesti keele põhjust käte sada. Sedda on ka meie õppetud mehhed

juba ammu ärra tunnud kui nad meie kirjutuse visi ue, se on lomuliko põhja peale rajasivad ja seal tedda eddasi kasvatasivad.

Arvata poled sönnad on hopis Eesti kelega üks ja võib tuta-
vad ramatud üsna õppimata aru saies luggeda.

Sellest (eespool oli näiteid soome keelest; J. Mg.) on nüüd nähha, et Soome keel ja kirri meiega ühte lähhäb ja kahte asja tunnistab: essiteks mödaniko ühhendust ja teiseks tulleviko ühhenduse kerget ja võimaliko korda (harvendus minu; J. Mg.).

Soome-maa, se on üks sönna täis immeliko armo süggavust, täis önsaliko luuletusi ja heljumesi ühhe öige Eestlase süddames. Eesti rahvas se on üks rõmulik teadus, maggus mõtte ühhe Soom-laise rindus.“

Luggejad savad nüüd vist issigi arro, mis minno pea nõudmine selle kõnnega on: armastust omma vendade vasto ärratada ja püüdmist nendega ühte sullada. — Nago minna jubba Postimehhe 6mas numris sovisin, on meile kõige pealt Soome kele õppimise ramatud tarvis, ja siis rahvast ennesest sedda keelt püüdmise öiguse sisse sada, se on kolidesse õppitavaks. Miks pärrast õppetakse meie lastele võerast Saksa keelt, kellesse nad ommetige ni kaugele ei jõua tungida, et se neile kasso sadaks ja ei mitte lomuliko Soome keelt, kelle sees ka jubba suur ja kuulus kirja varra on? — Lõppeks nimmetan veel, et ma ka issi tean, et mo tännane kõnne kõikide mele-pärrast ei olle, sest tödde ja ue asja essimised sovimised ei jäe millaski ilma süta.“

Kirjutaja on, nagu näeme ta lõppmärkusest, teadlik sellest, et tema platoonilised mõtted soomlastega sulanemisest ja eesti ning soome keele „tuleviku ühendusest“ kaugeltki mitte kõikjal ei leia heakskiitmist. Tema ja ta võimalikkude mõtteosaliste loodetud vastav rahvuslik liikumine ei saanudki mingit tuult tiibade alla — kõige pealt ei võtnud juba soomepoolne hõimumetall, nagu aastakümnete jooksul hiljemini, reinvaldlikuski tundekuumuses sulada.

4.

Fennismide küsimus eestis XIX sajandi 80-ndail ja 90-ndail aastail ning XX sajandil kuni a. 1905. A. Grenzstein'i, K. A. Hermann'i, A. Genetz'i, M. Veske, M. J. Eisen'i, J. Tilga, J. Tamberg'i, H. Prantsu seisukohad. Selle ajajärgu fennismid tõlkijail ja soomeorientatsioonilisel kirjameestel (Veske, J. Bergmann, M. Lipp, Eisen, Tilk, Prants). Soome isikunimed Eestis. Eesti Üliõpilaste Seltsi Albumid, V. Reiman, O. Kallas ja tema fennismid.

Ärkamisaegse paatose ajad möödusid, tulid argiajad, eesti keelegi korraldamise küsimused siirdusid masside silmade alt üksikute töökabinettidesse. Soome keele abiksvõtt

eesti keele arendamisel, see mõte küllap hõõgus edasi, kuid elavat leeki andmata, — vähemalt allakirjutanule pole silma puutunud Eesti avalikkuse XIX sajandi 70-ndate aastate hilisemalt veerult vastavaid teoretiseerivaid kirjutisi ega konkreetseid ettepanekuid. Kuigi mõni sõnavõtt neis meid huvitavais küsimusis noilt ajult peaks minevikutolmu varjus piiluma, näikse olevat tõsiasi, et Eesti-Soome suhete ja eriti eesti ning soome kirjakeelte vahekordade arendamise alal valitses noil aegadel vaikus. Vaikus enne tormi, et järgnevatil 80-ndail aastail seda hoogsamalt uuesti puhkeda, ja siis juba vähema romantika, sellevastu aga suurema asjalikkuse ning vastavalt ka suuremate saavutuslootuste tähe all, uute isikute õhutusel.

XIX sajandi 80-ndate aastate eesti noortest kirjameestest näikse soome keeleainete eesti keelde ületoomine eriti huvitanud olevat A d o G r e n z s t e i n'i, keda muutunud poliitiline orientatsioon juba sama aastakümne lõpupoolelt alates käsutas ikka enam ja enam kõrvale hoiduma kõigest soomelisest. Teravapilgulise keelemehena tundis ta eesti keele täiendamise tarvet ja süvendas selle asja huvides omalt poolt tunduvalt Eestis juba koduseks saanud soomest laenamise mõtet. „Eesti Postimehe“ toimetajana avaldas ta a. 1881 oma lehe nr. 17 ja järgmised läbivas pikemas kirjutises „Uued sõnad“ ms. järgmised soome keele eeskujud ja laenude kohta käivad arvamused („E. Postim.“ 1881, nr. 19, lk. 73—74):

„Soomlased sünnitavad omad kunstsõnad võimalikult oma keelest, mis meile ju kõige ilusamaks eeskujuks on. On meile üht sõna vaja, siis katsume seda Eesti keelest saada, mis enamiste ikka korda läheb. On see aga võimata, siis läheme Soome keele juurde laenule. Ei saa meie ka säält midagi, mis väga harvaste ette tulla võib, alles siis on meil luba võõraste keelte sõnu võtta.“

Peale vahepealset eesti keele enda tuletusvõimaluste kaalumist tullakse sealsamas (lk. 74) juba õige sügavaulatuselise *eba*-sõna laenamise ettepanekuga teatavas tähendusfunktsioonis:

„Sõnakene e b a, Soome keeli e p ä, pöörab sõna mõtte otse ümber ehk teeb ta halvaks, nagu näituseks e b a j u m a l ja e b a u s k. Soome keeles on see sõnakene enam pruugitav kui meie juures, nagu näit. sõnades: epäjumala (üttele epä nagu ebä), epätasainen, s. o. mitte tasane, epäpühä, s. o. mitte püha, epäoikea, mitte õige (köver), epäkelpo, mitte kõlblik jne. Kui sellega halbdus mitte suurendatud ei saa, siis soovime meie järgmisi sõnu nende eeskujude järele meie kirjakeelele: ebatõde, ebatarkus, ebamõistus, ebaselgus, ebatänu, ebarõõm, ebavoorus, ebatruudus... ja palju sellesarnaseid ebailusaid asju.“

Grenzsteini tookordse soomesõbralikkuse kajastuseks võiks vist küll lugeda ka järgnevad read sama aasta „E.

Postim.“ 20. nr. (lk. 79) ühe soome tõlke ilmumise puhul, mille täpsust ning õnnestunust kiidetakse ja mille varal soovitatakse asuda soome keelt õppima:

„Ehitagem Soome silda!“ Nõnda hüüavad huuled viimasel ajal igal vaimustatud isamaa pojalt, kes isamaa õnne ja rahva tõsist kasu taga nõuab... Soome silla ehitamiseks ja nimetatud püüde kordasaatmiseks on aga pääasi **S o o m e k e e l.**“

Nii siis on Grenzsteini keelelised ettepanekud ilmsesti kantud tõsiseist „sillamõtteist“. Ja tema kui keelelise silla ehitaja tähtsus ta kaasaegsete seas tõstub esile eriliselt ta „Eesti sõnaraamatuga“ (umbes 1600 uut sõna, ilm. 1884), milles on rohkesti soome laensõnu. Osa viimaseist on tarvitu- tusele tulnud juba varemalt, osa on uudisena ette pandud. Ilma et siinkohal võimalust oleks varemini teiste poolt tarvitu- tusele võetud ja Grenzsteini uudiste vahel piirjoont tõmmata, esitame kindlamate soome laenude loendi Gr-i „sõnaraama- tus“ (paljudele neist on Gr. ise soomekeelse originaali juurde märkinud): *aade*, *määrasõna* (Umstandswort), *alaealine*, *?alakool*, *alg-* teatavais liitsõnades (*algelajad*, *-häälik*, *-täht*), *algupärane*, *alus* (Subjekt), *arve* (Hypothese) (tuletatud Gr. enda andmeil sm. sõna *arvioima* najal), *arvlema* (eine Hypo- these aufstellen), *arvustama* (kritisieren)¹⁾, *asjamees* (Agent), *eba-* (liitsõnus nagu *ebatõde*, *ebatõnu* jne., vrd. äs- jast Gr.-i kirjutist „E. Postimehes“), *?edenev* (*joon*) (abstei- gende Linie, Deszendenz), *esialgune*, *esimees*, *esiteleva*, *kabelaud* (Damenbrett; Gr. ise annab selle sõna originaalina sm. *kapulauta*), *?kirjandus* (võiks vahest loodud olla sm. *kirjallisuus* sõna eeskujul), *laevastik* (vrd. Hurda arvamus lk. 99), *lause* (Satz, in der Grammatik), *?majandus* (kuna Gr. selle puhul mainib sm. *talous* sõna, võiks soome sõna ees- kjuju selle sõna loomisel tulla küsimusse), *määrasõna* (Ad- verb), *nais-* liitsõnus (*naisjumal*, *naisõpetaja*), *näitleja* (Schauspieler) ja *näitlema*, *olemus* (Wesen), *õpi-* liitsõnus (*õpikeel*, *õpilause*), *sisimaa* (arvatavasti loodud sm. *sisämaa* eeskujul), *tavaline* (gewöhnlich) (Gr. märkus: „Soomek. *ta- vallinen*, Virus pruugitav“), *teade* (laenatud tähenduses ‘Wis- senschaft’, nagu sõnus *taimeteade*, *täheteade*, *usuteade*, < sm. *tiede*), *?teaduhimu* (Wißbegierde), *tehas* (Manufacturfab- rik), *toimekond* (Komité, < sm. *toimikunta*), *toimetaja* (Re- dacteur), *toimetama* (redigieren), *toode* (Darbringung, Dar- gebotenes), *tõisend* (Variante, vrd. sm. *toisinto*), *tõdestama* (beweisen; Gr. toob võrdluseks sm. sõna *todistaa*), *tõdestus*

¹⁾ Eesti arv-sõnast tuletatuna ei oleks see sõna kuidagi saa- nud oma praegust tähendust, küll aga sm. *arvo* ‘väärtus’ sõnast, vrd. sm. *arvostella*.

(Beweis, sm. *todistus*), *tulukäänded* (< sm. *tulosijat*), *?ühisus*, *üksikus* (=ainsus; vrd. sm. *yksikkö*), *ülikool* (moodustatud kahtlemata sm. *yliopisto* najal), *üliõpilane* (Gr. märkus: „Soome keeli *ylippilas*“), *?vabameelne*, *võrdne* (proportional, ?vrd. sm. *vertainen*), *võrrend* (Proportion; vrd. sm. *verranto*). Peale esitatud sõnade, mis on kas otse soomest laenatud või soome eeskujul moodustatud, on Gr-i uudissõnastikus veel rida suurema kahtlusega siia kuuluvaid sõnakujundeid (? *omastav* kääne — vrd. sm. *omanto* jt.), millest lubatagu mööda minna. Viimaks aga siiski tuleks tähelepanu juhtida sellele, et Gr. teatavais liitsõnakujundusis ja tuletisis peale eesti keele enda eeskujude on kaudselt lasknud end juhtida soome keelele, nii mõnikord *kond*-sõnus (*kohakond* — vrd. sm. *paikkakunta*, *osakond*), *stik*-tuletisis (nagu *taimestik* — sm. *kasvisto*; vrd. Hurda arvamust *laevastik*-sõna puhul lk. 99), *la*-sõnus (*Saksla*, *Venela* jt.); rohkeist *nd*-tuletisist viitavad mitmed kas otse või kaudselt soome poole (vrd. ülemaal *tõisend*, *võrrend*, ilmsesti ka *näidend* — vrd. sm. *näytäntö*).

Grenzsteini sõnastiku soome ainetega tutvudes oleme ühtlasi saanud põgusa pilgu heita 80-ndate aastate alul eesti keelde tunginud või tungida püüdnud tähtsamaile soome laenudele. Edasi võime minna vaatlema teisi sama-aegseid eesti keelemehi, ja loomulikult juba esi-järjekorras Grenzsteini kaastöölisi ja hiljemini vastast ajakirjanduslikul ja ühiskondlikul tööpõllul — dr. K. A. H e r m a n n'i. Värske ajaleheetoimetajana avaldab ta oma seisukohad soome keele suhtes „E. Postimehes“ 1882, nr. 49, lk. 3—4, O. A. F. Mustonen-Lönnbohm'i soome-eesti sõnaraamatut tutvustades:

„Uuem aeg nõuab, et iga haritud Eestlane Soome keelt peab mõistma, ilma kelleta keegi oma emakeelt hästi ei või mõista. Ühest kännust on mõlemad, Soome ja Eesti keel välja võsunud, samade juurte pääle rajavad endid mõlemad. Aga aja-jooksul on Soome keele käsi paremine käinud kui Eesti keele käsi: Soome keel on rohkem haridust saanud, temas on tähtjas kirjandus valmistatud ja tema kõlab Helsingi universiteedisgi (ülikoolis) professorite õppuse keelena. Soome keeles leiame väga palju sõnu, nimelt kunstsõnu, mis meil puuduvad. Tarvitab keegi oma kirjatöodes uusi kunstsõnu, siis võib ta neid varsti Soome keelest võtta, kus need kõik saadaval ja sagedaste on nad sellesarnased, et neid täieste Eesti sõnadeks peab nimetama, kudas on see, et need siinamaale Eesti keeles veel pole tarvitatud. Põhjuseid on otsata palju, mis Eestlasele Soome keele õppimise ülitarvilikuks teevad ja mida kõiki me siin ei jöua üles lugeda.

... igaüks, kell emakeel armas ja kes emakeeles tööd teeb, peab ilma tingimata Soome keelt uurima ja seda Eesti keelega võrdlema...“

Näeme siin õige kaugeleminevat soome keele kasustamise nõuet, eriti oskussõnastiku alal. H e r m a n n ise teatavasti ongi teotsenud oma põhimõttele vastavalt, istutades eesti

keelde soome sõnu (ms. *huvi*, *huvitama* on H-i poolt Soomest toodud). Võtame siin paar näidet H-i talitusviisist soome laenude soovitamisel. Oma pikemas puristlikus kirjutises „Uutest sõnadest“, Postimees 1886, nr. 10—16, ei malda ta Grenzsteini la-lõppu koomilisuseni (tema ettepanekud ms. *magala*, *tööla* ehk *tegela* ‘töötuba’, *õpila* ‘kool’ jm., aga ka meie päevini säilinud *lehtla* ‘lehtmaja’) propageerides oma soovitusel „Eesti keeles on imeline ilus lõpp -la olemas“ lisamata jätta eriti tugevasti -la tarvituselevõtu poolt rääkivat tegurit („Postimees“ nr. 12, lk. 1):

„Veel rohkem on seda lõpu -la Soome keele sõnades ja lõppudes leida, mis kõik ühte kohta nimetavad.“

Teises kohas („Postimees“ 1886, nr. 15, lk. 1), kus H. arutab eesti -*kond* sõna abil uute loomise võimalusi, ja lisandades keeleajaloolise märkmena, et soomes esineb see sõna veel iseseisvaltki *kunta* kujul, soovitab ta eesti keeleski soome eeskujul (eesti murrete eeskujust ei tehta juttu) hakata tarvitama *u*-list kju (näit. *perekunna eest*):

„Väga kena oleks meie keelest, kui ka meie Eesti keeles ütleksime: -kund, -kunda, -kunna, -kunnale, -kunnal jne.“

Hermann kui õigekeelsuses keeleajaloolise „õiguse“ nõudja pöördus eesti õigekeelsuse reguleerimisel loomulikult arhailisema soome keele poole. Kuid ta on siinjuures oma põhimõtetega õige kaugele läinud, vaadates eestis puuduvale *s o o m e s õ n a v a r a l e* kui *e e s t i o m a l e m u i s t s e l e v a r a l e* ja oma puristlikes taotlusis soovitades soome sõnu lihtsalt muistsete eesti sõnadena, nende võõrkeelset algupära mainimata. Meil on selle kohta käepärast näiteid küll juba järgnevalt 90-ndailt aastailt, kuid H-i seisukohtade valgustuseks on nende esitamiseks siin paras koht. Nimelt „Postimehes“ 1893, nr. 251, 257 ja 261 leidub mitmeid soome keele võrdlusi sisaldav pikem õigekeelsuslik kirjutus „Uuesti elustatavad sõnad“, milles (nr. 257) soovitatakse eestis „elustada“ germaani päritoluga *preili* asemele soome sõna *neiti* nagu põline oma (peale selle kui on soovitatud samul puristlikel põhjusil *herra* ja *proua* asem. *isand* ja *emand*):

„... ja preili on Eesti keeles „neidi“, kuna „neitsi“, „neiu“ ja „neid“ isenimed on... kuna „neidi“ Eesti keeles juba muiste on peenemat noort neidu nimetanud.“

Sama tendents näikse esinevat ka hiljemini „Rahva Lõbulehes“ 1898 lk. 50 leiduvas ilmsesti Hermannilt põlvnevas kirjutises „Eesti keele kaduvad ja uuesti elustatavad sõnad“, kus katsutakse elustada sõna *taba*, ilma seda eesti murdeist otsimata või soome keelega põhjendamata, mis viimane allikas siiski kõige usutavamalt on olnud selle „elustamiskatse“ aluseks („ilus *taba*“, „sel *tabal*“ jne.):

„Sõna viisi asemel oli Eesti keeles muiste „taba“ tarvitada.“

Ettepannud uue sõna tarvitamisega on katset tehtud juba „R. L.“ sama aastakäigu lk. 13 J. Aho tõlkes: „*et sääl oma taba edasi proovida*“. Hermann kui äärmuslik purist oli kategooriliselt võõraste sõnade laenamise vastu (ms. tähendab ta „Postimehes“ 1886 Grenzsteini sõnastikku soovitades selles leiduvate võõrsõnade kohta: „Parem oleks küll, kui võerastest keeltz' sugugi vaja ei oleks võtta ja kui täitsa Eesti sõnadega toime saaksime...“), kuid soome sõnad polnud tema meelest võõrad, vaid oma d põlised.

See, mida eespool nägime soome laenude suhtes rääkivat Grenzstein'i, eriti aga Hermann'i, ja mis me neist edasi veel kuuleme Eestis 80-ndail aastail, on teataval määral sõltuv olnud juba välisest õhutusest. 1881. a. Helsingis peetud Soome Kirjanduse Seltsi 50-aastase juubeli pidustused tõstsid kõrgele sellest osavõtnud eesti saatkonna (M. Lipp, M. J. Eisen, A. Mõttus jt.) vaimustuse Soomemaa ja soome keele vastu ning õhutasid eestlaste-soomlaste vendustunnet ning keelelise suguluse teadvust. Laiadessegi eesti rahvahulka-desse kandus seda hõimu-meeleolu ajakirjanduses ilmunud vaimustavate peokirjelduste kaudu.¹⁾ Eesti-soome keelelise lähenemise püüdeile andis aga eriliselt hoogu juubelipidustusil 1. juunil kell 10 homm. soome teadlase dr. Arvid Genetz'i poolt peetud eesti ja soome keele lähendamise kohta käiv ettekanne, mis hiljemini ilmus „Suomi“ II seeria 15. osas (a. 1882). Eestlasile pidi kindlasti hoogu andma oma keele korraldamisel seegi, et ettekandja kohtles mõlemaid keeli — eestit ja soomet — võrdsetena, soovitades neis mõlemas vastastikuseks lähenemiseks peamiselt rida ortograafilist, välist laadi reforme, aga ka mõningaid häälikulis-vormiõpilisi muudatusi. E e s t i k e e l e s soovitas ta s o o m e e e s k u j u l (vt. mainitud väljaanne lk. 261) esimese silbi *oo*, *öö*, *ee* asemele võtta *uo*, *üö*, *ie*, tarvitada mitte *ea*, vaid *ää* esimeses silbis (*pää*), kirjutada soomepäraselt *luen*, *viaks* (*proloen*, *veaks*), *juoa* (pro *juua*, vrd. sm. *juoda*), (lk. 264) reformeerida kaksiksulghäälikute kirjutamisviisi soome eeskujul (*palkk*, gen. *palka* pro *palk*, gen. *palga*), võtta tarvitusele *v*-kirjamärk *w* asemel, (lk. 266) *h*-ga algavad sõnad reguleerida soome keele järgi („Suotavaa olisi, että Virolaiset revideerisivat näitä sanoja...“). Peale selle soovitas Genetz mõlema hõimukeele leksikaalsete vahede vähendamiseks kummaski keeles leksikaalne puhastustöö ette võtta järgmiste põhimõtete kohaselt (lk. 267): 1) mõlemaile keeltele ühised

1) Pikim neist M. J. Eisen'i „Teekond Soome maale“ (1881).

laensõnad alles jätta; 2) kui mingi mõiste nimetamiseks on teises keeles laensõna, teises põline oma, tuleb viimase sõna võõra laensõna asemele eelmisse keelde võtta; 3) kui mõlemal pool on oma erinev laensõna, tuleb tarvitusele võtta mõlemas keeles ühine uus omapõhjaline sõna (nööbi asemel sm. *nyplä*, kõrtsi as. *juomala*, arsti as. *parantaja* jne.). Soome keeles soovitas ta eesti keele eeskujul järgmisi uuendusi: *ü* võtmist *y* asemele (lk. 260), (lk. 263) tarvitama hakata *d*-kaolisi kujusid nagu *teh'ä*, *lau'aks* (pro *tehdä*, *laudaksi*, osalt idasoomegi murde eeskuju jälgides), (lk. 263—264) kuna eestis on *n* teatavail juhtudel kadunud või vokaliseerunud, soome keeles võtta eesti-soome ortograafiliseks lähendamiseks neil korral tarvitusele *s* märk (*linna* pro *linnan*), võtta soomes tarvitusele *i*-lõppkaolised kujud (nagu *üks* pro *yksi* — murdeis väga sagedad) ja järgsilpide vokaalides eestile lähedad murdelised kontraktsioonkujud (*valké* pro *valkea*).

Läbirääkimised sel puhul olid, nagu näha kõnesolevast publitseeritud protokollist, kogu ulatuses pessimistlikud, isegi ainuke eestipoolne sõnavõtja A. Mõttus esitas ainult kahtlusi (*juoa* ettepaneku puhul), nii et võis juba ette näha nende kaugелеminevate ettepanekute raugemist tegelikkuse traditsioonidekantsi ees. Soomes vähemalt ei järgnenud neile mingit märgatavat õigekeelsuslikku liikumist. Eestis siiski tunnukse 80-ndail aastail õigekeelsuse käsitlemisel dr. A. Genetzi esitatud soovide teostamise püüdu mõne õigekeelsusmehe juures, ms. just ülemalkäsiteldud Hermanni juures nagu võiks seda märgata, eriti aga, nagu näeme varsti allpool, M. J. Eiseni õigekeelsuslikes ettepanekuis.

Vaadelnud äsja soome teadlase mõtteid eesti ja soome keele lähendamisest, on edasi põhjust küsida: kuidas suhtus sellesse küsimusse meie oma ainuke XIX sajandi tunnustatud keeleteadlane M i h k e l V e s k e, kelle sõna E. Kirjameeste Seltsigi keelelisis normeerimisotsuseis oli kaua aega kõige kaalukam? Otsiskeludest hoolimata pole õnnestunud leida V. kirjutisist soome laenude kohta käivaid märkusi, ja see vist pole juhuslik nähtus. V. seadis oma ortograafiliste veenete aluseks „Kesk-Tallinnamaa“ rahvakeele, oma praktikas ilmselt palju arvestamata soome keelt (näit. tema sümpaatia diftongikujudele nagu *püidma*, *pea* — vrd. sm. *pyytämään*, *pää*), kuigi ta muidu oma keeleajaloolisis põhjenduisis väga taotses opereerida soome keelega. Selle kohta näit. loetagu tema „Eesti keele healte õpetuse“ (ilm. a. 1879) lk. VI—VII: „Et käesolevas raamatus Soome keelt sagedaste nimetan, on tarvis ütelda, mikspärat (sic!) seda teen. Soome keel on healte poolest vanema, täielikuma järje peal, kui Eesti keel. Eesti keele sõnad

olivad vanast enamiste nii pitkad ja nende healed enamiste nõnda, nagu nad praeguses Soome keeles on; aega mööda on Eesti keel sõnade lühendamise ja kokku tõmbamise läbi selleks saanud, mis ta praegu on. Eesti keel on sellesama aja sees rutemini lühendanud kui Soome keel... Vanematest sõnavormidest saab aga uuematele mitmesugust tarvilikku aru ja abi seletuse juures. Sellepärast peab iga Eesti keele uurija, kui ta õigete tahab tööd teha, Soome keelt mõistma,...

Samasugust puht-keeleeajaloolist huvi soome keele vastu ja lisaks ka selle kui rahvaharimisvahendi vastu osutab Veske „Soome keele õpetuse“ I osa (ilm. 1881, E. Kirjam. Seltsi toimetused nr. 47; II osa 1883. a.) eessõna:

„... sugulase Soome keele tundmine äratav Eesti keele vaimu ja ajaloo tundmist, avab tema aru-saamist, ... Soome keele tundmine käänab Eesti õppijalle rohke vaimu-varanduse aida ukse kergeste lahti, sest Eestlane... võib mitu kord vähema kulu, kergema vaevaga ja lühema ajaga lähedalt sugulast Soome keelt lugema ja mõistma õppida kui kedagi muud keelt.“

Veske seisukohaga võiks vahest seletuda seegi, et E. Kirjameeste Seltsi keelekorralduslikud määrused püsivad üldiselt vabad soome mõjudest. Otsekohe mingit antagonismi soome mõjustusile Veskel ilmsesti siiski pole, ta kaldub soome keelega rohkem kokku puutudes tarvitama isegi fennisme (vt. allpool).

Soome Kirjanduse Seltsi juubelipeol tehtud keelelise hõimusilla ettepanek näikse eriti tugevasti mõjunud olevat M. J. Eisen'ile, kes oma veel mitu aastat hiljemini avaldatud pikemas õigekeelsuslikus kirjutises „Mõtted üleüldise kirjaviisi kohta“ „Õlevikus“ 1886, nr. 21 ja 22, laseb end väga mitmes küsimuses juhtida eesti ja soome kirjakeele lähendamise põhimõtetest. Kus eesti keeles on kirjaviisikõikuvust, seal viitab Eisen vastavale soome keele esindusele kui meie kirjakeeles arvestamiseks kõlbavale. Nõnda soovib E. mainitud ajalehe nr. 21, lk. 1—3, kirjutada *nõuu, auu* (mitte *nõu, au*), sest soomes on vastavalt *neuvo, auvo*; kirjutada *tued, siad, luen* jne., kuna „Sedasama seadust pannakse ka Soome keeles täiesti tähele *sido sio, suden suen, tuki* omastavas *tue...*“; tarvitada vokaalivaheldust *hagu : haod*, sest „Seda vahet teeb ka Soome keel selgeste, nagu näituseks *hauda haud ja haon hao, tauti = taud ja sinä taot...*“. Vaadeldes ligemalt esimese silbi *ea-ää* esindust soome kirjakeeles ja murdeis tuleb E. eesti kirjakeele suhtes ebaseadlikule järeldusele:

„Mina ei ole küll ää sõber sugugi, ega kirjuta ka ää, aga ette toodud põhjused sunnivad mind ennem ää sõbraks heitma kui tema vaenlaseks saama.“

Ja vähe edasi leitakse eesti keelele 1. silbis *üü* kohasemaks kui *ii*, sest

„Üü on nii Soomlastel (yy) kui ka kõigil muudel Soome sugu rahvastel kirjaviisiks; üi ei kirjuta keegi.“

Sama kirjutise järjes sama lehe nr. 22, lk. 1—3, peetakse soome keelest mõjustatuna eesti keele alalütlevas loomulikumaks *ll*-lõppu (ilma et seda just reeglendada soovitataks):

„Mina kuulen alalütleva lõppudes selgesti enam kui ühe l-e. Ja need Soome murded, mis alalütleva täishääliku ära kaotanud, kirjutavad alalütleva lõppu ka kahe l-ga... näit. kirkoll, kaupall, tuhanell jne.“

Eiseni sümpaatia alaleütleva *lle*-lõpule saab samuti ilmsesti tuge soome keelelt:

„Alaleütleva lõppu on õigem ja parem kahe l-ga kirjutada, nii kuningalle, mägedelle, vaeselle, armsalle. Seda on Dr. Weske¹⁾ ja õp. Bergmann ammu juba ära näidanud ja nende järele mitmed muud ka ammu juba nii kirjutatud.“

Asesõna *see* kohta tähendab E., et seda on „õigus ühe e-ga kirjutada“ peale muu sellegi tõttu, et „Soome keeles kirjutatakse see ühe e-ga...“ Genetz'i keelelisi soove tuletab eriti meelde Eiseni ettepanek, reguleerida *h*- esinemist sõna alul eestis:

„... pääle selle kirjutatakse Soome keeles ka herved h-ga. Selle vasta on aga tänini kirjutatud hagan ilma h-ta kirjutada, sest h-d on väga vähä kuulda ja Soome keeles puudub h ka sell sõnal akana. Parem oleks ka sõna heal, Soome ääni, ilma h-ta kirjutada, sest seski sõnas on h kahtlane. Vahe tegemine heal = hüväl vahel nõuaks ju seda.“

Ka ühe tähtsa otsese soome laenuettepaneku teeb E., mis hiljemini vahepeal koguni unarusse vaibus ja enam kui kolmekümne aasta pärast uuesti tagajärjekalt korrati, nimelt naissoogu tuletuslõpu laenamissettepaneku:

„Lõpu -nna, -inna, -anna pruukimine ei ole küll Eesti keeles iga korra hästi kohane... see lõpp ei ole Eesti ega Soome oma, vaid Soomlased on teda Rootslaste käest laenanud ja enamiste ka laenatud sõnade lõpus teda tarvitama hakanud... Siisgi ilma naestesogugu lõputa me oma keeles ka läbi ei saa. Parem ehk oleks siis kui me algsõna (präfix) nais- ja lõppu -tar (lühendatud tütar) pruukima hakkaksime, nagu Soome keelesgi, näituseks kuningatar, naisopettaja j. n. e. (*nais*-liite ettepanek esines juba Grenzsteini sõnastikus, vrd. ülemaal; J. Mg.). Meil on enne juba nimes Ilmatar, ilma tütar, tar lõpp juba olemas. Nii kirjutaksime siis näituseks: Meie naisõpetaja annab ka õmbluse tundisid; Linda ütles: Ka mina tahan ihust ja hingest Eestitar olla; kuningatar (kuninga tütar) on Tallinna jõudnud j. n. e. Seisust tähendades võiks enam viimane, ametit tähendades enam esimene abisõna maad leida. Ometi oldagu flendega ettevaatlik ja tarvitatagu neid üksi säääl, kus neid hädaste tarvis.“

80-ndate aastate teisest poolest peale esineb harda soome sõbrana ja eesti-soome keelelisegi lähenemise pooldajana meie ajakirjanduses karkusmees-ajakirjanik Jüri Tilk.

1) Veske aga ilmsesti eesti murdeile põhjendudes, nagu muiski oma keelelisel ettepanekuis.

„Sakala“ 1887. a. 52. nr. 15 (lk. 4, veerg 1—3) kirjandusliku ülevaate all Mustose sõnastikku publikule meelde tuletades ning soovitudes paneb ta kirja järgmised soome keele õppimist õhutavad ja selle tegelikku tähtsust eesti kirjakeelele suure liialdusega ülistavad sõnad:

„Et see raamat (Mustose teos; J. Mg.) meie juures tarvilit laialilagunemist pole leidnud, tuleb osalt sellest, et raamatu nimest arvata võib, nagu oleks ta ainult Soomekeelele õppijatele kirjutatud. Asi pole aga mitte nii. See sõnaraamat on nii täielik ja tähtjas töö, et teda kõikidele meie kirjanikkudele, kõikidele neile, kellel näituseks eesnimetatud Grenzsteini raamatut vaja läheb, tungivalt soovitada tuleb. Ega meie ajal võigi seda enam Eesti „kirjameheks“ arvata, kes vähegi Soomekeelt ei tunne. Kes vähemalt selle raamatu järele Soomekeelt pole tundma õppinud, see ärgu pangu imeks, kui ta Eesti keeleasjus alles mitmest küljest pimeduses kobab... Uute sõnade sünnitamise, õigestikirjutusegi kohta võib see raamat väga tulusaks käsiraamatuks olla. Eesti uute sõnade sünnitajad ongi siiaamaani liiga vähe Soomekeelt tähele pannud; sagedaste on suure vaevaga ja nõrgal keeleteadelisel põhjal uus sõna loodud, kuna Soomekeelest väga ilusa, kohase ja kõikile arusaadava sõna oleks saada võinud. — ...Lugeja näeb varsti, et see meile mitte mõni võõras isekeel ei ole, vaid päris meie oma armas emakeel. — Lõpeks olgu see soov, mida hra Lönnebohm nimetatud sõnaraamatu eeskõnes avaldab, et me mitte ainult ilusate sõnadega, vaid tööga sellele ajale katsuksime läheneda, millal Soome-Eesti rahval üks kirjanduse piir on, nii et igaüks haritud Eestlane tähtsamaid Soome- ja iga haritud Soomlane tähtsamaid Eestikeelelisi raamatuid lueks, mis koguni kerge on, sest et meie keeled muud ei ole, kui ainult kaks murret.“

See nimelühendi „J. T—lk“ all ilmunud kirjutis ei vaja kommentaare: eelmise aastakümne soomlastega sulanemise hilistunud mõlgutuste asemele astub siin juba asjalikum, meiegi päevil sageli kostev eesti-soome kaksik-kultuuri unistus, mida kandvad kaks keelt kui murded võivad ammutada teineteiselt endi rikastamiseks aineseid. Samade küsimuste juurde tuleb T—lk tagasi järgmise (1888) aasta „Sakala Lisas“ nr. 16, artiklis „Mõni sõna meie kirjakeelest“:

„Läänemere lahede, Riia, Soome ja Põhja lahe ümber asuva Soome sugu rahva murrete seas on Soome keel päämurre; Eesti, Karjala ja Lapi keeled kõrvalised, vähemad murded, Soome murre on neist viimastest palju täielisem ja rohkem haritud;... Isegi on mõista, et siis need kõrvalised, puudulikud murded omas keele rakenduses mitte igaüks iseteed käia ei saa ega või, vaid selle kõige täielisema murde oma kirjakeele arendamisel alati silmas piavad pidama ja kus vaja ja võimalik, seda omale abiks võtma. — Ja nii ongi ka lugu meie kirjakeele arendamisega siiaamaani olnud. Vana, Saksa õigekirjutuse viis on juba täitsa kadunud ja uus võidu kätte saanud. Ja see „uus“ pole ju muud kuid päris Soome kirjaviis, ainult mõne tarviline, aga ka mitme ilmaaegse muudatusega. Sakste tulemise ajal võis ehk Eesti ja Soome murde vahe umbes nii suur olla, nagu nüüd Tallinna ja Tartu murde vahe. Murrete lahkumise juuri tuleb aga juba sellest ajast otsida, kus rahvas sisse rännates ühest lahkus. Oleks Saksa keele asemel meil näit. Soome keel valitsenud,

siis ei oleks meie keel vististi nii iseteed otsima peasenudki, vaid meil oleks praegu vististe üks kirjakeel olnud. Ja nüüdki — vaieldagu ja puigeldagu nii palju kui tahes, ikka seisab Soome keeles meie kirjakeele õige põhi, ega ole enne rahu ja ühendust loota, kui kõik seda ära ei ole tunnud.

Tõine asi, mis kirjakeeles tähtjas, on kirjutuse mõnu (Styl)... Ka sellegi külle pealt ei ole Soome kirjandus meie kohta mõjuta.“

Selleski soome keele ja kirjanduse üleolekut liialdavas kirjutises seatakse soome keel ilma tingimusteta eesti kirjakeele põhjaks ja eeskujuks. Seda oma soome-austuses äärmuslikku, hiljemini lõplikult Soome elama asunud ja peaaegu soomestunud J. Tilk-Virulat on eesti keele soomele lähendamise küsimus pärastpoolegi veel paelunud. Temast kõneldes lubatagu hüpata ajas ette ja juhtida tähelepanu tema keelelisele kirjutisele „Eesti Kirjanduses“ 1907 (II) ja 1908 (III). Esimeses (lk. 14—15) soovitab Tilk tõrjuda mitmed germanismid eestist soome laenudega (*järeleaimamine* — *matkimine*, *grupe* — sm. *ryhmä* „ja eesti keeles tuttav ’ühes rühmas‘“, *Qualität* — *laad* < sm. *laatu*, *ühistus* < sm. *yhdistys* soovitatakse võtta tarvitusele soome keele põhjal „võõriti tehtud“ *ühisuse* asemel; sõna *asjaarmastaja* peetakse halvaks ja juhitakse tähelepanu sellele, et sama mõiste paremaks väljendamiseks ütlevad soomlased *harrastajad*); samalaadne on ka kirjutis „E. Kirj.“ 1908, lk. 183—184 (soovitatakse öelda näit. *Näitasivad kahtlaselt* = nägid kahtlased välja, anda *keelva ehk eitava otsuse* = äraütleva, tarvitada murde — aga ühtlasi ka soome — sõnu *hankima* ja *pala*), viimaks soovitatakse „E. Kirj.“ sama aastakäigu lk. 215 võõrsõnus nagu *roman*, *Amerika* paigutada eestis rõhk 1. silbile, „kuidas soomlased lausuvad ja Eestis vanem rahvas räägib“.

Senini nähtud soome laenamissoovitusist erineb J. T a m b e r g'i kirjutis „Soov keele kozutamiseks“ „Omas Maas“ 1888, lk. 223—226, sellega, et juhib tähelepanu eriliselt Põhja-Eesti rannikumurdele, kust soovitab võtta soomepäraseid sõnu eesti kirjakeelde, et lähendada viimast soome hõimu-keelele (*salm*, *neem*, *manner*, *ulgu*, *lood*, *tüve* jt.):

„Siiz oleks soovida, ett Eesti keele need sõnad ka makksma sääksivad pannud, mis Soomlazed ju on makksma pannud, sest Soomlastel on juba suur kirjavara ja oma keeleüürimizega on nad kaugegt meie ées. Nõnda leiame meie Soome keele kirjanduzest väga palju sõnu, mis ka Eesti keeles Viru ja Harju rannas tõeste pruugitakse.“

Eespool oleme viimati käsitelnud tervet rida keelemehi ja ajakirjanikke, kes läinud sajandi 80-ndail aastail esinesid avalikkuses eesti keele soomele lähendamise või soomest eestisse laenamise mõtte pooldajatena. Näeme, et seda mõtet hoiti ärk-

vel õige mitmelt poolt ja märgitava agarusega ja, kuigi ametlik õigekeelsus suhtus sellesse kõigesse E. Kirjameeste Seltsi „üldise kirjaviisi“ otsuste kaudu nähtavasti tunnustav-ükskõikselt, need mõtted (eriti Grenzsteini sõnastikus teostatuna ja muulgi teel) kandsid mõneski suhtes veel meie päevil maistavat vilja. Järgnevad 90-ndad aastad on rahvusliku masenduse ja intriigide aeg, loomulikult kõige muu kui keeleküsimumste hoogsa arendamise aeg. Soigub kirjandus epigonismiks, vaikib keelekorralduse-hoog, muidugi ka soomest keelehoonele kivide kandmine. Vähemalt lubab see lünklik ainstik, mis on aluseks käesolevaile ridadele, esialgu nii väita. Ja seda vaikust jätkus, kuni tuli uus puhang rahvuslikus elus ja kirjanduses — XX sajandi esimese aastakümne revolutsioonilise keskpaigani. Ajakirjanduses pidid soomeharrastused üldiselt tagasi tõmbuma. Soome keele õppimise tähtsuse rõhutamine ja selle õppimisele manitsemine jätkus; eriti tuleb siin nimetada H. Prants'u kui agarat soomeharrastuste õhutajat, näit. „Postimehes“ 1892 nr. 213 ja 214 nimelühendi -ts all kirjutises „Soovisõnake Eesti ajalehtedele ja kirjanikkudele“ (kus soome keele- ja kirjanduseharrastuse õhutamise kõrval ms. üles kutsutakse Soome kohanimesid eesti keeles soomekujulistena tarvitama, nagu *Viiburi, Turu, Mikkeli, Tambere, Oulu, Lappeenranna, Hämeenlinna* — mitte rootsi- ega muukeelseina) ja hiljemini korduvalt „Lindas“. Tolleaegse ajakirjanikkudepõlve üldise soomesõbralikkuse peegeldiseks tohiks vist pidada ka Juhan Liivi (kes teatavasti töötas „Sakala“ juures aastast 1887, hiljemini aastast 1890 peale „Oleviku“ toimetuses) värsiavaldist killus „Saksa kirjandus“ (Luuletused⁴ 1926, lk. 272):

Ei, olgu selles meil selge vahe
et meie kool on üle lahe.

Soome keeleliste laenude teoreetilise rahvuskultuurilise külje kaalumine aga ning laiaulatuselisemad ettepanekud selt alalt näikse XIX sajandi viimsel kümnel ja järgneva sajandi esimesil aastail soiku jäänud olevat, kui usaldada tolleaegsest ajakirjandusest kätte juhtunud vastavate andmete nappust.

Enne kui üle minna vaatlema eesti-soome keelesilla uut hoogsat, 1905. aasta paigu algavat järku, peame üldiselt veel peatuma selle eel käiva veerandsajandi passiivsel soome elementide eesti keelde nõrgumise nähtusel. Ilma teoreetiliste põhjendusteta ja hõimutundeile apelleerimatagi jäi soome keele mõjude sissetungile tee vabaks soome keelt oskavate eesti keeletarvitajate ja tõlkijate kaudu. XIX sajandi 80-ndate aastate algusest peale kohtame Eestis juba

terve rea nobedasulelisi vastavaid kirjamehi ja tõlkijaid. Mainitagu neist silmapaistvamatenä P. U n d r i t z, J. B e r g m a n n, M. L i p p, M. J. E i s e n, hiljemini O. K a l l a s, J. T i l k, H. P r a n t s — rääkimata elukutselisist keeleteadest nagu V e s k e ja H e r m a n n. Et soome keelest tõlkijagi teadlik oli oma kohusest eesti keele rikastamise vastu, selle kohta olgu siin esitatud M. L i p u (varjunime all M. L i l l e n u p p) tõlgitud „Soome Uudisjuttude“ kolmanda ande eesõnast (a. 1885) väljavõte:

„Ja peaks pöörduda selle juttudes mõnel kohal keel kare olema, siis palun ka seda vabandada: karedamad käänud tahavad ennast Soome keele alguspäraliste lausete päale rajada, et ka seeläbi omalt poolt Eesti keelevara rikastada.“

Kui me nüüd allpool jälgime soomeorientatsiooniliste tegelaste ja eriti soome keelest tõlkijate keeletarvitust noil ajal, siis peame äsjanähtu põhjal neis soomepärasusis, mida seejuures kohtame, nägema mitte ainult tõlkimislaiskust või eesti keelde ümbersõnastamatajättemugavuse taotlust, vaid tähtsal määral ka tahtlikku eesti keele täiendamise ja parandamise püüdu kõrgele ideaalipjedestaalile asetatud soome keele abil.

M. V e s k e fennismidest¹⁾ oli mööda minnes juttu ülemaal, järgnegu siin mõni näide tema pikemast reisikirjeldusest „Soome sõit“ („Sakala“ Lisalehes 1880, nr. 4—7 incl.): *üliõppilas*, *sõnumeleht* 'ajaleht', *selitades* 'selgitades', ? *vesi* (ja *raud*) *teed* (NB nominatiivliitumus), *lääni* 'kubernangu(sse)', *asukate* 'elanikkude', *lähätab* 'saadab, läkitab', (üliõpilaste-) *osakond*; oma „Eesti keele healte õpetuses“ tarvitab V. ms. *üksikus* 'ainsus' < sm. *yksikkö*, mille ka Grenzstein hiljemini võtab oma sõnastikku (vt. ülemaal lk. 104). J. B e r g m a n n'i kalduvust fennismele iseloomustavad järgmised näited „Meelejahutajast“ 1881: lk. 315 *lugusaal* 'lugemistuba', 316 *jaeti* 'jagati', *lugutubasid* 'lugemistubasid', *ülikorras* '(maja) ülemisest korras' (< *yläkerros*), lk. 41 *määr* tähenduses 'siht' (*kuldne m.*), 50 *ülipealikuks* < sm. *ylipäällikkö*, 53 *vesiajupuist*, 221 *õpikohaks* (vrd. sm. *oppiikka*), *lain* (pro *laen*, vrd. sm. *laina*). Bergmannil on suur

¹⁾ Järgnevate ja edaspidigi kirjutises esitatavate fennismide hulgas on rida sõnu, mis leiduvad eesti murdeiski (*järjestama*, *selitama*, *varakas*, *kargutama*, *ots*, *lähutama* jt.) ja Wiedemanni sõnaraamatus, kuid mida võib, arvestades sõna tarvitajat ja esinemiskohta, soomest saaduks pidada. Ühtlasi rõhutatagu, et eri autori keeletarvitusest nopitud näiteid ei või välja lugeda, nagu oleks just kõnesolev autor esmakordselt tarvitanud teatavat soomepärasust keelendit, nii siis esitatavatel näitel pole — üksikjuhud muidugi välja arvatud — laenukronoloogilist tõestamisvõimet.

s ü m p a a t i a i - m i t m u s e v a s t ü, mis peale vana kirja-
 keele, rahvaluule ja murrete eeskuju ilmsesti on tuge saanud
 soome keelelt: m. k. lk. 41 *idapoolsist, maist ja vesist*, 50 *neile*
vesile, 54 *kuumil (kividel)*, *kannetavais, talvisis jäähelais*,
 57 *säherdusist, vaevalisist*, 77 *saaril, neilsamul vesil, laiule*
ja rikkaile maile. M. L i p u tõlkeis esinevaist fennismest mai-
 nitagu näiteks „Soome uudisjutud“ I (1882) lk. 1 *varakas*
'jõukas', 3 *algu teha 'algust teha'*, 6 *kihlad 'kihlakingid'*, 8
mõrjusvaiba 'mõrsjavaiba', 10 *targal silmal 'terase silmaga'*,
 14 *meelekujutuselikkus* (vrd. sm. *mielikuivituksellisuus*), Soome
 Uudisjutud III (1885, vrd. ülemaal) lk. 3 *meelitav 'meeldiv'*,
 4 *uudistalu*, 5 *suutelema 'suudlema'* (see sõna on tõenäoselt
 oma praeguselgi kujul varane soome laen), 6 *kainus 'häbe-*
likkus', 9 *otsa 'otsaesist'*, 11 *kellukas 'kellaga lehm'*, 18 *hai-*
gemeelseks 'kurvaks, nukraks', (oli...) *ilmutanud 'teata-*
nud'. Märgitagu ka Lipu essiivitarvitust näites (Soome
 uudisjutud III, lk. 5) *mehisena mehena, sirgena ja...* Sama
 kalduvust fennismele osutab ka Lipu hoopis hilisema aja kir-
 jutis „Lindas“ 1900: lk. 396 *asjakirjasid 'dokumente'*, *pääse-*
tähte (? vrd. sm. *pääsylippu*), 397 *suuremoeline 'suurepä-*
rane' (vrd. sm. *suuremmoinen*), *edisesse 'esikusse'* (vrd.
 sm. *eteinen*), *(ehitatud ja) sisustatud*; kirjutis lõpeb hüü-
 dega: „*Tervist veljedelle!*“ (muidugi mitte *vendadele!*). M. J.
 E i s e n'i rohkeist kirjutisist on eriti kerge leida fennismi-
 näiteid, nõnda eribrošüürina ilmunud reisu kirjeldisest „Tee-
 kond Soome maale“ (1881) leiame lk. 11, et A. *Mõttus jõi*
Soome naiste malja (s. o. tervituspeekri), lk. 12 *joodi malja*
 (s. o. tervit), *ilmutas 'teatas'*, lk. 13 *sõnumilehed* (vrd. üle-
 maal ka Veskel!), 20 *metsastaja, metsastamas* (vrd. sm. *met-*
sästää). Eiseni luuletuskogus „Helinad Emajõelt“ (1884)
 esineb lk. 58 soomest võetuna sõna *harjanded (... Ja*
Maanselja harjanded), soomepärase on kohta sõna tarvita-
 mine lk. 81 värsireas *Püham neist kõigist on kohus mul Oma-*
maa kohta, lk. 87 kohtame meile juba tuntud *malja (Kodu*
soovituste maljal Elaks õnnelikus eas!) jm., „Omas Maas“
 1886 kirjutab E. soome etnograafilise näituse kirjelduses
 ms.: lk. 70 *ei kuulu tema plaani* (vrd. sm. *kuulua*), lk. 71
asuvad 'elavad', 72 *(kaalub...)* *mõnda naela 'mitu naela'*
 (vrd. sm. *monta naulaa*), sama aasta „Laulu ja mängu lehes“
 lk. 222 *lugumäär 'arv, hulk'*, *runo-viisid, järjestamine 'kor-*
raldamine', NB eriti sääraseid soomepäraseid lausekonstruk-
 sioone nagu ...*on lubanud... seltsi tarvitatawaks anda,*
Pidupäevad jäävad veel... määratawaks. „Olevikus“ 1886,
 nr. 22, kirjutab Eisen *algukeele*, „Postimehes“ 1889 Julius
 Krohn'i surma puhul, et viimane on soome keele teinud *her-*

rasväegi keeleks, samal aastakümnel on ta tarvitanud verbi *soomendama* ja mitmeid muid fennisme ning on kahtlemata soome keele eeskujul *i*-mitmusele sümpatiseerinud, näit. on Eiseni 1880-ndate aastate kirjutisist pärit *kodumaisile vendile, väljamaisile võeraile, naisile niihästi kui mehile*. Jüri Tilga keeletarvituses on soome mõjud eriti tunduavad, nii võib vahest tema kirjutises „Sakala“ 1887, nr. 52, lk. 4, soomepärasuseks lugeda väljendid nagu *kirjanduse piir* (pro ring, piirkond), *kirjakauplused* (pro raamatukauplused; kuid ka eestis muidugi tarvitati tol ajal *kiri* = raamatu tähenduses); „Omas Maas“ 1888 tarvitab T. artiklis Uno Cygnaeus'est ms. sõnu (lk. 147) *uudisasutuses*, (148) *vastatause, järjestama, koolitoime... ülemvalitsuse* (= kooliasjanduse), *iakas* 'elatanud' (sm. *iäkäs*), *südamaakundadeski*, (149) *kristlisele 'kristlikule'* (vrd. sm. *kristillinen*), *persoonast* 'isikust', *ühiskunnale*, *keha hoidmisest* 'k. ravi(tse)misest', *kummagi* 'mõlemate' (mis praegu üldiselt tarvitusel), (150) *kehkitab* 'arendab' (Wiedemanni sõnaraamatus tähendab küll ka 'tõstab' jne.), *moodustama* (vrd. sm. *muodostaa*), *tarve-asju* 'tarbeasju', *ainelisele* 'majanduslikule' (nii sõna *aineline* kui *aine*¹⁾ on noil ajal soomest laenatud, — need puuduvad oma praeguses kirjakeele tähenduses veel Wiedemanni sõnarm. teiseski trükis). Sama „Oma Maa“ järgmises (1889) aastakäigus tarvitab T. soome tõlkes jälle rohkesti fennisme: (lk. 609) *kalastaja, uisteles* (sulgudes lisandatud väljendile *vedas vedelit*), (610) *pitki* 'pikku, piki' (ka eesti murdeis), *alalõuga* 'alumist lõuga', (611) *airudesse* 'aerudesse', (612) *jalgetelje* (vrd. sm. *-teljo!*), *laskumeheks* 'laskja-meheks', (613) *koselaskmine*, (614) *suutles, äkiarvamata, asukatest* 'elanikest'. H. Prantsu keeletarvituse iseloomustamiseks järgnegu näiteid „Lindast“ 1894, kus leiame lk. 515 *sugunime* 'perekonnanime' (Grenzsteini sõnastik annab veel *sugunimed* = nomina appellativa!), *ebakohta* 'puudust', 516 *ilmutada* 'teatada', ja „Lindast“ 1896: lk. 302 *ühiskool* (vrd. sm. *yhteiskoulu*), *huvilad* (sulgudes tarvitatud sõna *suvemajad* sünonüümina), 323 *nimismees* (maapolitseinik); „Postimehes“ 1892, nr. 214, lk. 1, kirjutab Tilk: *on... soomendatud, kaunikirjandust* 'ilukirjandust' (vrd. sm. *kaunokirjallisuus*). Hoopis juhulisemategi tõlkijate kirjutisist pole puudu fennismest, näit. „Omas Maas“ 1889 lk. 608 esineb *sobul* 'soobel', *tunduril, jägalat* 'põdrasammalt', *kauba asjana... olivad* (NB essiivitarvitust!), „Postimehe“ Öhtustes kõnedes 1896

¹⁾ Sellekohane märkus leidub juba „Keelelises Kuukirjas“ (1914—16), lk. 36.

hamba üdimesse (pro üdisse, vrd. sm. *ytimeen*). Pea kõigi eespoolnimetatud soomeorientatsiooniliste kirjameeste juures võib eriti selgesti märgata, kuidas eesti *ka* asemel soomepäraselt esile tungib liitpartikkel *-gi* (näit. *temagi* pro *ka tema*).

Ühtlasi märgitagu siinkohal, et XIX sajandi lõpukümneil hakkasid Eestis pinda leidma *s o o m e i s i k u n i m e d*. Selle tõestuseks on näit. Hermann'i „Postimehe seinakalender 1890“, kus iga päeva taha paigutatud nimede hulgas leiduvad ms. järgmised soomest võetud (osa neist on hiljemini üldtarvitatavaks saanud, osa on jäänud ettepanekuastmele püsima): *Ilmar, Vellamo, Laina, Imbi, Aura, Imanne, Väinu, Küllike*.

XIX sajandi lõpul ja aastasaja vahetusel oli eesti kultuuril olemas organ, mis ulatus oma ümbrusest märgatavalt kõrgemale ja mille autoriteetlik mõju tema soomesõbralikkuse tõttu ka soome keeleliste mõjustuste suhtes pole salatav — Eesti Üliõpilaste Seltsi Album („Esimene leht“ a. 1889). See on koht, kus aastate jooksul ilmus originaalseid või refererivaid kirjutisi eestlaste-soomlaste ühisest minevikust ning rohkesti soome kirjanduse tõlkeid. Otse programmkirjutisi keeleküsimumste alalt pole seal ilmunud, kuid oma autoriteediga ümbrusest kõrgemal seisvana pidi see väljaanne juba oma keeletarvitusegi poolest olema ja oligi omal ajal eeskujuks ümbrusele, sisaldades seejuures soome keelelemente. Selle albumi esimestes vihkudes esines tõlkijana meile juba tuttav M. Lipp, aga eriti tähtis on siinkohal mainida, et EÜS-i Albumi kandvamaiks jõududeks on olnud *Villem Reiman* ja *Oskar Kallas*, mõlemad tulised Soome sõbrad. Käsiteldaval ajajärgul teenivad need kaks isikut erilist tähelepanu oma soomepärase keeletarvituse suhtes, eriti viimane neist. *V. Reimani* keeles pole fennisme igatahes kuigi rohkesti, kuid tema keele analüüsimisel — milleks käesoleva kirjutise eeltööd pole ulatunud — leiduks selles vist siiski üht-teist (näit. EÜS-i Albumis III, lk. 12 *asuma* 'elama', 40 *pää-õpiraamatuks* — vrd. sm. *oppikirja*). Dr. Kalda keele kohta seevastu on rohkeid näiteid tema kirjutisist ja (eriti Aino Kalda tööde) tõlkeist, vaadeldes neid: EÜS-i Album III, 1895. a., (J. Krohni referaat) lk. 178 *ülijumalate*, 198 *arbapulga* (Wiedemannil *arp*, omast. *arbu, arbi*), 205 *taluvägi* 'talurahvas', *eri paikades* 'eri kohtadel'; Album IV (A. Kalda tõlge) lk. 109 *aina* 'alati', 110 *aiva* (*noor*) 'päris', 112 *taibuv* 'painduv' (küll ka Wiedemannil murdesõnana esinev), *isekas* (vrd. sm. *itsekäs*); Album V (A. Kalda tõlge) 55 *joominguid*, 56 *pooleks*..., *pooleks*,...

'pooliti, ... pooliti...', jäätlane 'hiiglane' (vrd. sm. *jättäläinen*), 63 *tagab* 'garanteerib' (küll ka eesti murdeis esinev); Album VII (A. Kalda tõlge). lk. 81 *varsi kui* 'eriti kui', 82 *jätlast* 'hiiglast', 83 *mehistunud*, seals. (kirjutises „Soome kirjakeele sündimisest“) lk. 193 (*on*) *mõnda murret* 'mitu murret', 198 *aadelisugud* 'aadlisuguvõsad', 199 *väitekiri* (vrd. sm. *väitöskirja*; on juba vareminigi tarvitatud), *võeralt ei tundunudki* (vrd. sm. *ei tuntunutkaan vieraalta*), 201 *südamaalt*, 203 *tundus kibedalt ja raskelt* (vrd. äsjust), *pühadena pidada* (pro. *pühadeks pidada*). O. Kalda keelele iseloomustavad on ka näit. ta teoses „Lutsi Maarahvas“ (a. 1894) leiduvad fennismid: lk. 9 *kargutati* 'peletati' (sm. *karkoittaa*), *Tõistkümmend* 'üle kümne' (vrd. sm. *toista-kymmentä*), (*riidu ja*) *kabinat* 'mässu' (sm. *kapina*), 21 *varsi* (*veaks tuleb arvata*) (sm. *varsin*), 37 *sugupõlvede* (sm. *sukupolvi*), 39 *Eks... tuldud... toime* (pro *saadud toime*), 43 (*kõrtsi*) *põikeda* '(mööda minnes) sisse astuda' (sm. *poiketa*), 50 *hinges* (*loomad*) 'elus' (sm. *hengissä*), (*särk*) *üll* 'seljas' (ka eesti murd.), 135 *mõniku* 'mitmuse, pluurali' (sm. *monikko*). Pole ime, et Grenzstein dr. Kalda keele eriti laituse alla võtab (Kauni keele kaitsmiseks [1899], lk. 24) ja lause, milles esineb äsjamainitud *kargutati*, esitab „räpaka keele“ näitena (seals. lk. 17), samuti nagu ta sealsamas sõna *oma laadilist* kui soomepärasuse viib „andsaka keele“ alla. Hermannini (hiljemini Tõnissoni) „Postimehe“ ja seda toetava EÜS-i ringkondadega olid ju Gr-il nii rahvuspoliitika kui ka keeleküsimumuste alal teravad vastuolud (Tuletagem meelde tema ülemalkäsiteldud — vt. lk. 103—104 — soomesõbralikkust. Veel 1888. aasta „Olevikus“ nr. 47, lk. 2, lausub soomest võetavate keeleliste laenude kohta Gr.: „See soov on juba niisama vana kui õige.“) tol ajal, kus ta hõimupoliitiliseks credo'ks oli saanud (Eesti küsimus lk. 23—24):

„Soome sild, millest Eesti luuletused meile laulavad, on valmis, ja see on Soomlaste ja Eestlaste Isevalitseja, Vene keiser... Laulgem temale ja lootkem tema pääle. Muud silda meil ei ole olemas ega tulemas.“

(Järgneb.)

Julius Mägiste.

Kirjanduslik ülevaade.

J. P. Jacobsen: Niels Lyhne. Taani keelest tõlkinud Kari Freiberg. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus Tartus, 1930. 300 lk. Hind 3 krooni.

See suure hoole ning armastusega tõlgitud teos on (nagu tõlkija ütleb asjatundlikkus ning üksikasjalises sissejuhatuses) „süga-

valt taanipärane raamat, raamat taani lihast ja verest". Aga mitte peamiselt see ei tee raamatut meile huvitavaks, vaid asjaolu, et siin on raamat, mis peegeldab teatavat ajajärku. Raamatu peategelane Niels Lyhne pole eraldatult-esinev, ainuline kuju, vaid kollektiivne tüüp, kelle hõimused võib leida kõigi rahvaste kaasaegsest kirjandusest; jah, selle kuju järglasi projitseerub rohkesti märksa hilisemassegi aega — ning meiegi kirjandusse, nagu väga õieti tähendab tõlkija, viidates ühele tüüpilisemale, Taavet Sooverele.

Niels Lyhne on, nagu tõlkija ütleb, „oma elu unelevaid, otsivaid ja lõppeks hukkuvaid või elu madalustesse hääbuvaid inimkujusid“, eluvõõraid, saamatuid romantikuid, milliseid eriti rohkesti kohatakse aegadel, mil elu tundub kuidagi seisma jäävat, mil eluvool tundub ummistuvat. Sellise kuju enesepuurimine ja -kaevamine, enese minasse takerdumine ei paku tänapäeva-lugejale suurt huvi; praegu huvitavad raskestilahendatavad probleemid, huvitab süvenemine avarasse ellu, mitte üksiku isiku meeleoludesse. Vististi paelub Niels Lyhne isik meie-aegset lugejat iseenesest võrratult vähem kui 19. sajandi esimese poole inimesi; vähem kui üldse ennesõjaaegset, mentaalsuselt meieaegsest inimesest põhjalikult erinevat lugejat. Selle eest — nagu öeldud — võib tähelepanelikule ja asjasse süvenevale lugejale ülisuurt huvi pakkuda „Niels Lyhne“ kui ajalooline ja kultuurilooline dokument. Sellise täpsuse, sellise hoole ja tõetruudusega on harva kirjeldatud möödunud sajandi „üleliigset inimest“; võiks koguni ütelda, et nii alasti ei esine „üleliigne inimene“ üldse üheski teises kirjanduslikus teoses. Ehk teiste sõnadega: kuskil ei peegeldu nii täiuslikult „Niels Lyhne“ peakujus kehastuv ajajärk.

„Niels Lyhne“ kui kirjanduslik teos on tähelepanevad veel teiselt seigalt, mis ka eriliselt ei huvita tänapäeva-lugejat: see on haruldane, ajuti otse masendav stiilitäiuslikkus ja -kaunidus. Ka ses mõttes on see romaan väheseid erandlikke maailmakirjanduses — teos, millega võib võrrelda ehk mõnd üksikut, nagu tõlkijagi sedastab sissejuhatuses. Jens Peter Jacobseni iga lause ses romaanis on kunstiteos, iga lehekülg siin on tippsaavutus. Jah, Jacobseni stiilipeenus, viimisteldud sõnastuse ilu on siin nii täiuslik, et see muutub juba koormavaks. „Ta oli enne kõike esimese klassi stiilimeister, milliseid isegi prantsuse kirjanduses, mis oma stiilitaotluste poolest teatavasti seisab maailmakirjanduses esirinnas, ei leidu mitte palju,“ ütleb „Niels Lyhne“ tõlkija. Ning oluliselt on see õige: „Niels Lyhne“ stiil on jada peenimalt tsiseleeritud väärisesemeid, imeteldavaimalt säravaid juveele. Kuid kauneimategi juveelide üliküllus võib mõjuda väsitavalt; „Niels Lyhne“ stiil on nauditav väikeste annustena nagu mõni kallid jook; nautinud mõned leheküljed seda peent stiilist nikerdustööd, ihaldab lugeja mõnd teist... sisukamat teost. Siin ongi see oluline punkt, mis määrab (arvestades eriti tänapäeva-lugeja maitset) „Niels Lyhne“ autori ja maailmakirjanduse suurmeistrite vahekorra: „Niels Lyhne“ kui kirjandusliku teose peavoorusse on stiil, J. P. Jacobseni suurimaks taotluseks stiili-ilu ja -värskus; mainitud suurmeistrite stiiliomadused olenevad aga sisunõuetest. Sellepärast pakuvad rikkama, eluküllasema ja haaravama ainega romaanid isegi vähemkauni stiili juures rohkem kui „Niels Lyhne“; sellepärast on näiteks Balzac suurem kui Jens Peter Jacobsen.

Kas ei oleks siis seesugusel juhul üldse maksnud tõlkida „Niels Lyhne“t? See oleks vääri järeldus. See taani kirjanduse pärl ei ole asjata teed leidnud teiste maade tõlkekirjandusse: sel on väärtusi, mis nii pea ei kao, jah, mis võivad selle ehk tõsta esirinda, kui muutub lugejaskonna mentaalsus, s. t. ajavaim. Võime uhked olla, et

meil endi vaesuses ja väiksuses jätkub indu ja huvi tõlkida lasta ka niisuguseid teoseid, mis otseselt ajavaimu nõuetele vastamata ometi on sidemeks, mis meid tugevamini ühendavad maailmakirjanduse rühjaksammutatamata vara-aitadega. Sääraseks sidemeks on „Niels Lyhne“; esiteks: kui kultuurilooline dokument ja kirjanduslooline mälestusmärk, teiseks kui taani vaimuilmaga tutvustav väljalõik taani igapäevsest elust. Viimast peamiselt kõrvalkujude kaudu, kelle käsitlus on enamasti palju elulisem ja kõitvam kui peakuju oma, kelle valgustamisele teos ometi on pühendatud.

M. Sillaots.

N. Ognev: Kostja Rjabtsevi päevik. 1923./1924. õppeaasta. (Pilte II astme koolielust.) Vene keelest tõlkinud M. Mõtslane. Noor-Eesti kirjastus Tartus. 240 lk. Hind 3 kr.

Nõukogude-vene ekstreemne koolipoliitika võimaldab julgemaid ja omapärasemaid kasvatuslikke katselavastisi tänapäeva maailmas. Noor peab aktiivselt osa võtma kommunistlikust ideoloogiast, kool seisab juhtivalt poliitika teenistuses, koolinoor kannab rahvasse poliitilist meelsust.

Meile on teada, et Venemaa koolides tehakse usuvastast kihutustööd, teame viimaseistki jõulupühitsusist Venes, et jõulupuud oli „kurjatundmise“ puu, jõuluvili keeldud vili, ning oleme kuulnud sealtpoolt julgematki juttu: Jumalatenam ei ole. Seepärast on huvitav nende uute orientatsioonide otsiskelus jälgida noorte hingeelu arengusuundi. On huvitav kunagi ära näha, kui kaugele küünib too jumalavallatu vaim meie idapiiri taga ja kui kaugele võib küündida üldse „uute asjade“ selline areng.

Kuidas jagatakse maailmatarkust ning näidatakse kommunistlikku südametunnistuse-teed noortele Nõukogudemaal, sellest annab huvitava osapildi Ognev'i „Kostja Rjabtsevi päevik“.

Kõnesolev teos on aastase sündmustiku-ajaga süžeeu kroonikaromaan, kus kroonika kandjaks, päeviku „autoriks“ on 15-aastane Moskva koolipoiss Konstantin Rjabtsev (laseb end meeeldi Vladleniks hüüda, „kuna Kostjasid on hirmus palju“). Minategelane Rjabtsev algab oma päevikupidamist igavusest, sest õppetöö ei ole 15. septembril veel alanud: koolis tehtavat remonti. Aga ometi — juba oma esimese „kolme sidruni eest“ ostetud vihiku täidab ta kooli päevaküsimustega, eriti „Daltoniga“. On tegemist üleminekuga endiselt õppesüsteemilt Dalton'i süsteemile. „See on selline süsteem, mille juures koolitöölised (õpetajatel) ei ole midagi teha, ja õppuril tuleb kõik omal uurida“ (lk. 8). Nõnda mõistab päevikupidaja oma kohtlases meeles seda uut „kurja ning kodanlikult kahtlast“ süsteemi, mille autorit olevat selle kava haudumisel söödud hanemaksaga ja süldiga. Ning see Dalton'i töö sissetoomine ei edene: õpetajad ei ole veel täielikult seda lordi mõistnud. Targem on siiski ühiskonnateaduse eriteadlane Nikpetož („aja kokkuhoidmise mõttes“ on õpilased kõikide õpetajate nimed oma erikeeles lühendanud: Nikolai Petrovitš Ožigov > Nikpetož): „Ta lihtsalt tuli ja andis tunni, nagu alati, ainult meie ei istunud mitte koolipinkidel, vaid harilikkudel pinkidel“ (lk. 9). Dalton'i väärtust ei tunnusta päeviku esimene vihik, teine saadab „kuradi Daltoni põrgu oma süsteemiga“, kuna kolmandas kirjeldatakse juba Dalton'i vastast manifestatsiooni koolioüel 21. detsembril ning neljandas vihikus leiame selle vahejuhu ametlikke tagakajasisid. Ja olgugi et õpilastes on mahajääjaid, rühmade jaotões läbikukkunud päevikuperemehega eesotsas (sest õpilastel on hulk

„koormavaid“ ülesandeid: omavalitsus, kohus, komiteed, klubid j.m.s. „rakukesed“ oma istungitega), ongi juba käes lõppvaatus mässust Dalton'i vastu. Kuulsaks saanud tülitooja jääb päevikus nüüd tagaplaanile, jõudnud läbiminevale astmele koolis. Asemele astuvad „Hamleti“ kisaproovid ja müsterioossed „kapsa-õhtud“ oma tulemustega. Siis omistatakse korduvat tähelepanu seinajärgide „IKS“ ja „Kurikas“ sisutegevusele ja kuuendas vihikus leiab tähtsat aset koolisündmustikust kõrvalekalduv „Katsetamine rauaga. (Juhtum Manjka Gussikovi elust.)“ See abordilugu on ühendusse seatud rakukese istungil jooksvate asjade pävakorral olnud abordi-abiraha küsimusega ja kaudselt kaasõpilase „kultuse teenija“ (papi) tütre (Venes on ühiskool) suguelu-suhete tagajärgedega. (Ka kapsaõhtuist osasaamise tagajärg.) Viimne vihik juhib meid suvekooli ülesannete rakendustele Golovkino külas. Seal kuuleme äpardusist uurimisil ning ekskursioonidel, seal esinevad luksuv muuseumi quasi-direktor ja viirastuslikud varjud öösi. Siis revisjonikomisjoni istungid koolis, Puškini seminaarium ning Nikpetoži lahkumine. Päeviku lõppmärgeidest selgub, et päevikupidaja on kaasõpilase Silvaga noorkom-mud (komsomoltsid), kellele on tehtud „ülesandeks organiseerida koolis pioneeride eelpost“.

Olgugi et N. Ognev oskab veenvalt kõiki koolisündmusi kronoloogiliselt seostada, ei paku „Kostja Rjabtsevi päevik“ kui poisikese perspektiivis nähtud märkmete kogu niivõrt esteetilisi kui olustikuliselt huviväärtusi: noorte arengut aktuaalsete päevaprobleemide kee-rises näitab see raamat. Aga kui palju on kõnealuse raamatu kaante vahel kommunistliku usuvastase kasvatusel katselava positiivsust ja negatiivsust või isegi abnormsust, see ei kuulu nende ridade mää-rangusse. Igatahes täidab praegune Vene kool kommunistliku sihi-teenistuse lootlusi kõige paremini. Muus osas — eriti südamekultuuri alal — kõl-gub vist küll suur küsimärk. Aga eks meie koolitegelased ehk vaatle selle punasekuulise poisikese arenemise etappe punasest ateistlikust Venest. Ehk huvitavad neid ka kauged kutsekaaslased — Nikpetoži'd, Helnikitka'd, Almakfiš'id ja Zin-Palna'd — viiekannalise tähe all võidule ründavad „kooltöölid“.

Raamat on varustatud tekstielustavate (R. T.) illustratsioonidega. M. Mõtslase tõlketöö on üldiselt rahuldav. Keel on lihtne ning ladus. Ainult häirima kipuvad soliidse kirjastuse toodete õigekeel-suse puudused, ebajärjekindlused ja trükivead. Lubatagu esitada siinkohal mõned üksikud korrektsioonid.

1) Ebajärjekindlusi: juba nimitegelase perekonnanime kirja-viisis on ebajärjekindlus — kaanel „Rjabtsevi“, tiitellehel (ja tekstis) — „Rjabtsevi“; lk. 8 koolitöölised ~ koolitöölised, lk. 14 j. m. kooli-tööline, lk. 220 kooli töölised (pro koolitöölised); lk. 20 istangud, lk. 177 j. m. istungid.

2) Morfoloogilisi vigu: lk. 8 laboratooriumeid pro laboratooriume (~ laboratooriumisid), lk. 17 laboratooriumitest pro laboratooriumidest (paiguti esineb see sõna ka õigeis vormes); lk. 9 j. m. Daltoni pro Daltonit; lk. 9 kuhugile pro kuhugi; lk. 40 numbrideta pro numbriteta; lk. 41 liigetega pro liikmetega; lk. 55 nõuetav pro nõutav; lk. 75 täie pro täisid; lk. 108 kõnelsin pro kõnelesin (nagu on kõnesolevas teoseski üldiselt); lk. 213 baleriinadeks pro baleriinideks.

3) Kokku- ja lahkukirjutamise vigu ja väärtuletisi: lk. 25 kaela sidemed pro kaelasidemed; lk. 26 eba õiglane pro ebaõiglane; lk. 233 vajaheita pro vaja heita; lk. 219 jj. vaielused, vaieluse jne. pro vaid-

lused, vaidluse jne. Arvestades siia veel korrapäratu -lik ja -line liite-
menetluseviisi, on nendegi näidete najal niitatud Noor-Eesti kõnes-
olnud väljaande keelelist ebakorrektsust.

A. Vaigla.

Mait Metsanurk: Fr. Arraste & Pojad. Roman. Noor-Eesti
kirjastus Tartus (1930). 415 lk. Hind br. 5 kr. 75 s., paberköites 6 kr.
50 s., iluköites 7 kr. 25 s.

Mait Metsanurga tegelased jalutavad juba mõnda aega ringi
meie kirjanduses, Piibel ja Taaveti Lauluraamat taskus, kust nad
igal võimalikul ja võimatul juhul armastavad lugeda pikki tsitaate,
mida autor lehekülgedele kaupa teostesse kirjutab. Millest on see
nähtus tingitud? Kas seletub see autori tugeva usulise tunde ärka-
misega või on autor parema ühiskonna-vormi otsingutes jõudnud
algkristlaseni? Oletada võiks vahest viimast.

Eriti üleliigsena tundub see raamat äsjailmunud suurromaan-
peategelase Joosep Arraste taskus. Selle tõttu muutub Joosepi kaju
väga küsitavaks ja kahtlaseks. See on rohkem autori abstraktne
mõttekaju kui elav praegusaja inimene. Rikka kaubamaja omaniku
pojana harrastab ta alul väga suurt ja laia eluviisi. Ööd ja päevad
veedab ta kõrtsis Kalamaja parasiidiga — pesunaise ja sadamatöö-
lise tütre Tamaraga, kelle kirk on hurmav, põletav, kuid ühtlasi ka
rahuldamatu ja hukutav. Sama hetääriga põgeneb ta välismaale.
maha jättes hulga veksleid isa ja sõprade lunastada. Välismaal kaob
hetäär Hispaania aferistiga, niipea kui Joosepil lõpeb raha, ning al-
gavad ära kadunud poja rasked päevad. Aastate järele tuleb Joosep-
koju tagasi, kires ajutiselt taltsutatud ja taskus Taaveti Lauluraamat,
ning algab siin korralikku sellielu isa kaupluses, kus vanem vend
Max on eriliste mahhinatsioonidega vahepeal pääsenud peremeheks-
ning ainukeseks pärijaks.

Võitluses venna ülekohtu vastu avaldubki Joosepi piiblik jõe-
tus, passiivsus ning virelemine. Raskematel silmapilkudel otsib ta
Piiblist ja ema pildist tuge ning lohutust. Kui seegi ei lohuta, siis
kõnnib ta aguli raamatukaupmehe, üksiklase-vanakese Pikksaare-
pooles kuulama selle filosoofilisi targutusi. Miks on elurõõmus ja
jõuline elamus pöördunud sellisele ebasobivale võitlusmeetodile, nagu
õpetavad seda Piibel, kannatus, alandlikkus ja pikkmeel, jääb käes-
oleval juhul täiesti mõistetamatuks. Kadunud poja aastad pidid
teda selles suhtes ometi õpetama, et alandlikkuse, kannatuse ja pikk-
meelega ei saa praeguses ühiskondlikus võitluses, eriti äri-ilmas,
edasi. See nõuab julgust, rühti ja sageli jõhkruki, et praeguses
kiires elurütmis kaasa sammuda; jõhkruki küll mitte nii palju, kui on
seda ta vennal Maxil. Joosep ei jõuaks oma alandlikkuse taktikaga
kunagi sihile, kui autor poleks ettenägelikult lasknud venda Maxi põ-
deda raskekujulist sädamehaigust. Temale jääksid osaks ehtsa krist-
lase kerjakott ja kepp; nendest polegi ta kuigi kaugel. Peale isa
halvatuksjäämist kihutab vend ta ärist minema ning sulgeb tee ka-
teistesse äridesse: kadunud poega ei taha keegi. Ainult kaupmees
Viirpuu oleks ta varemalt vastu võtnud, isegi osanikuks, kui ta avas
Arraste äri kõrvale konkureeriva kaupluse. Piibli põhimõtted ei luba
Joosepil asuda võistlema oma lihase isa ning vennaga, kuigi mõle-
mad on tema vastu äärmiselt ülekohtused olnud, mida ta ka ise era-
pooletult tunnustab. Tema eksimus on ausa eluviisi ja korraliku
tööga ammu juba heaks tehtud, kuigi isa ja vend seda ei taha tun-
nustada. Seega peaks tal olema võrdne pärimisõigus priiskava
vennaga.

Selle asemel, et aktiivse teotsemisega oma õigust nõuda, on ta hakanud ainult moraliseerima: „Aga, nagu ütlesin, ma ise ei mõista kaugeltki vaadelda maailma ja iseennast materia ja bioloogia seaduste seisukohalt. Moraliseerin ja targutlen nagu teisedki „pühakute“ eeskujul“ (lk. 228), tunnustab ta ise Vilmale. Passiivsus ja kahtlus on Piibli mõjul asunud sellesse elumehesse isegi naiste suhtes. Endine rahuldamatu kirk, millega loomas ta Tamara juures, on nagu kadunud. Vaimliselt võime seda uskuda, kuid füüsiliselt mitte. Vilma pealetükkivate armastusavalduste ja enesepakkumiste järjekindel tagasilükkamine tundub vähe usutav.

Joosepi hinges möllab kättemaksu-kirg venna vastu, kes talle nii palju ülekohtu teinud, ja parim, ning valusaim abinõu selle teostamiseks oleks vallutada venna armsam, Vilma, kes on veetlev, meelikõitev ning Joosepile vastutulelikum kui Maxile. Seega saaks ta vennale näidata, et kõik pole raha eest ostetav. Osta võib naise ihu, aga mitte truudust ja armastust. Ta teeks seda, „kui see ei oleks Maxi oma!“, hüüdis ta eneses ihaldust alla surudes. „Ja kui ma poleks täna tööta tööline!“ (lk. 273). Et see on aga Piibilis keelatud, siis ei suuda teda Vilma võlu isegi kahekesi öösi Haapsalus ega Valdeki metsas viia nii kaugele, et ta omandaks venna armukese, keda ise kõigest hingest ihaldab ja keda ka armuke vastu ihaldab.

Tõsine kristlane pole Joosep siiski. Tema soontes tuksub patriitsi veri. Jälgitagu ta unistusi sellest seisukohast kesklinna patriitside majade juures ja Arraste äri tuleviku suhtes. Need on härrasuurärimehe omad, kes ei hooli madalamast klassist, kuigi ta vahel juurdleb kapitalistliku ja sotsialistliku ilmakorra kallal ning eelistab viimast, nii et sotsialistlik rahvasaadik Opsula kutsub teda selle eest võitlema endi ridades. Tõelisele kristlasele võõras härrasmehe-vaim tuleb temas aga veel ilmekamalt esile teisel: „Ta ei tahtnud siin, oma kodulinnas, kus isal suur kaubamaja, kuidagi alanud nonda kaugele, et ostab tüki vorsti, suitsukala, leiba ja läheb nosib seda oma kodus, vett peale rüübates. Ikka veel nõudis tema päritolu ja senised suhted (mis sest, et ta isa oli alles paljasjalgne karjapoiss! P. H.), et ta lõunastas kuskil restoranis või korralikus kesklinna söömamajas. Restoranest tuli loobuda kõrgete hindade pärast... Kesklinna söömamajas tuli aga sagedasti leppida, et mõni tuttav poesell või kontoriteenija istus ruumipuudusel temaga ühte lauda, ja see oli talle üpris vastumeelne asi“ (lk. 332—333). Neilšamul põhjusil saigi tollel „kristlasel“ lõunastamine raskemaks numbriks. Samuti tunneb see „kristlane“ häbi, käia oma isa kaubamaja müüjannaga, sest see on harilik vaene teenija, kuigi ilus, haritud ja korralik, aus inimene, kuna tema on kaubamaja omaniku poeg. Kurtisaani (Vilma) seltsis viibib ta aga meeleldi ja ei tunne sugugi häbi ega enda-alandust, kuigi teab, et see on vaese popsi tütar ja enne Maxi armukeseks saamist olnud ühe vabrikandi liig-naiseks. Kuhu jääb siin kristlase moraalne põhimõte? Asjata on autor talle Piibli tasku pistnud ning Taaveti laulud suhu pannud: sellega on ta oma huvitava kuju tumestanud, kes puhastustulest läbi käies kahtlemata oleks pidanud saama aktiivseks, positiivselt loovaks kujuk. Joosepil on selleks kõik eeldused olemas: lai silmaring, täpsalt ning kiirelt töötav aju ja otsustav mõistus. Lõpuks on tal ka ideaalse ärimehe omadused ja kalduvused. „Joosep kohtles ostjat kui külalist, ei alanud juttu kõige esiti äriasjust, ei küsinud šabloonlikus ärimehe keeles: „Mis te soovite?“, vaid vestles esiteks kõigest muust ja põimis siis äriasja kui kõrvalise sinna hulka. Ostja nägi, et talle siin midagi peale ei sunnita, et talle antakse vaid sõbralikult

nõu. Selle tagajärjel julgeti mõnigi asi osta, mida enim polnud kavatsatudki“ (lk. 39). Miks pannakse aga selline mees Piibli kallal virelema, kui tal pole selleks vähematki loomulikku kalduvust, jääb mõistatuseks.

Rohkesti on Joosepil sugulust Metsanurga varasemate kangelastega, kes samuti juurdlevad ilmaparanduse-ideede ja piibli-moraali kallal ning jooksevad sellega tühja. Nende unistused ei täitu ja elu äpardub. Joosepki pole kaugel äpardumisest, ainult juhtumi tõttu võtab ta elu teise pöörde, ja sellel ideaalsel peategelasel hakkab vedama alles teose lõpul, kui Max sureb südamerabandusse. See on teose seisukohalt juhuline — kangelane pole enda ideedega läbi võidelnud ega ennast maksma pannud; õnn on tulnud väljastpoolt, näib aga siiski autori mõttesuuna muutumist eitavalt jaatavale, mis on märkimisväärne.

Taaveti Lauluraamatu pitsat jääb kogu teosele. Peategelaselt läheb see vaatenurk üle ka teistele tegelastele.

Maxi on võetud siin liiga ühekülgseks. Ta pole äri-mees, tormab ostjale süütsi kallale ja peletab nad seega eemale. Ahmitseb enda kätte kogu ilma, unistab Eesti majandusliku diktaatori nimest, kuid oma kärsituse ja rühiga oskab ainult võita, ei oska oma võite aga kindlustada ega kasustada ja viib sellega kui ka oma laia eluviisi ja kalli armukesega äri laostumisele. Oigel ajal laseb autor ta surra südamerabandusse (muidu oleks üks suurpankrott rohkem olnud) ja Joosepi kiirelt äri stabiliseerida.

Max on liiga jõhker ja ebainimlik, talle pole miski püha. Ainupärija õiguse ostab ta isalt armukesest eest ning tõukab seega Joosepi ühes oma kasuks ostetud testamendiga täielikult kõrvale. Raha eest tahab ta endale osta ka Vilma neitsiliku ideaalse õe Maria jne. Seega ei taheta siin õelda, et sääraseid tüüpe elus ei leiduks, vaid ainult seda, et Joosepi vastandina on tal pahelised jooned liiga tugevalt alla kriipsutatud, nii et inimlik sise-elu jääb varju.

Kolmandaks teose kandvamaks tüübiks on kurtisaan, popsi tütar Vilma, suurlinna daam, kellest ütleb autor iseloomustades: „Vilma on kui leil, mis lööb pähe, joovastab ja kihutab nautlusele. Loob õhkkonna, milles võrsub kiiresti kui seen teissugune ellusuhtumus ja väärtuste hinnang. Elu on väärt vaid nõndapalju, kuidas ta pakub nautlust. Kõik on lubatav, mis võimaldab nautlust, kergelt elu, muretust, oleskelu päikesepaistel ja õisi ilutsusi — see on Vilma õhkkond“ (lk. 286—287). Seda kõike võimaldab temale ta kuninglikult ilus välimus.

Kõige selle juures pole ta aga kaotanud oma inimlikku sise-elu, mis ei leia rahuldust kurtisaani elukutsest. Hing igatseb korraliku perekonnaelu järele. Sõnade järele läheks ta kas või pesu pesema, kui saaks endale aga armastatud mehe, käesoleval juhul Joosepi. Ta vihkab laisklemist ja ihkab tööd, kuid ei tee seda siiski. Praktilise elumeelega ammutab ta aga oma kurtisaanikutsest maksimaalse tulu, ei müü ennast odavalt, kogub raha panka, aitab isa ja koolitab õde Soome majapidamis-koolis. Viimaste teada on tal muidugi korralik, heapalgaline aus teenistuskohd. Ta on hädaajal valmis isegi Joosepit aitama ja oma summad tema käsutusse andma, lootes seega võita endale mehe.

See praktiline elumeel ja majanduslik korraldamisoskus ei luba tal langeda lõpuks tänavatüdrukku, nagu juhtub seda Tamaraga, kes nautluse teeb kirega kaasa. Kui tal kavatsused Joosepi suhtes nurjuvad ja see pärast Maxi surma abiellub ideaalse Mariaga ning Maxi äkiline surm muistki plaanidest kriipsu läbi tõmbab, kaotab ta

ajutiselt küll tasakaalu, kuid antud eeldustel leiab selte varsti, ja ta töötahte tõendusnäitena leiame ta teose lõpul Arraste äris Joosepi juures korraliku korrespondendina töötavat. Nii siis on see jõuline naiskuju liikumas rohkem ühel sirgjoonel kui kaks eelmist ja tõsilelule lähedam. Tema hinge päästmisel ja õigele teele juhtimisel on Joosepi moraalne mõjustus mõduandev.

Teised kujud on kõrvalisemad. Ka vana Priidik Arraste oma suure elunautluse-kirega jääb poegade võitluses tagaplaanile, kuigi ta ostab nende käest armuke si kõrge hinna eest. „Minu vanaduses,“ ütles ta joogilauas poegadele muu lora hulgas, „tuleb naistele mõnikord otse verehinda maksta. Olin teie vanune, siis pidi iga plika mulle pealegi maksma, ja maksiski! Kust ma tol ajal nende jaoks raha pidin võtma!“ (lk. 16).

Teose lõpus surub autor sellelegi rõõmsale elumeelsele vanake-sele Taaveti Lauluraamatu pihku ning südamesse, mille tõttu ta oma tegusid hakkab kahjatsema ning heastama. Kuid see on siiski üks meie pealinna ärimehi, kes paljasjalgest karjapoisist on aguli poe-kese kaudu tõusnud kesklinna suure kaubamaja omanikuks, nagu meil on selliseid rohkesti.

Tüüpideist jääks veel nimetada ideaalne Maria, filosoferiv aguli raamatukaupmes Pikksaar ja sotsialistlik rahvasaadik Opsula, kel-lest on ainult esimene teose sündmustiku arenemises ning sõlme la-hendamises vajalik. Teiste ärajäämisega oleks teos vabanenud hul-gast koormavatest targutustest, mis veavad arenemise peaprobleem-ist — kahe venna omavahelisest võitlusest ühiskondlikul alusel — kõrvale. Seega on tüübigistiku valik kontrastsuseseaduse järele hea, kuid vastuolud ülearu alla kriipsutatud, mis annab teosele liiga tu-geva tendentsi.

Teose probleemistik on huvitav ja tänapäevselt aktuaalne. Au-tor on astunud pealinna äri-ilma keskele, et valgustada seda oma lugejale; kuigi ta teeb seda pisut omapäraselt, metsanurgastatult, on üldine miljöö siiski õieti tabatud ja probleemid õieti seatud.

„Oleme väike rahvas!“ — see hüüe kajab läbi kogu teose. Oleme seega ka liiga vaesed, et elada suurrahva viisi ja pidada endile kal-leid armuke si. „Ei tohiks meil, vaeseil väikerahva liikmeil üldse sel-liseid parasiite olla. Meil peaks igaüks teie tööd tegema, igaüks vilje-lema, igaüks töövõimaluste loomiseks käed külge panema. See aga siin (Vilma; P. H.) suurendab aina kaubabilansi passiivsust. Nii läheneme üldisele pankrotile“ (lk. 208).

Suurte majandusmeeste armukeste ehtimiseks alandatakse tolle luksusainetelt ja suurendatakse seega meie väliskaubanduse passiiv-sust. See on meie väikerahva saatus, et tahetakse elada suurrahva suurte viisi, teha sama suuri kavatsusi ja ajada äri sama suures ulatuses, arvestamata kitsaid väikerahva piire ja madalat ostuvõimet. Max oma suurejooneliste kavatsuste ja laia ettevõtmisega näitab väga hästi, kui kaugele viib selline laiutamine ja ahnitsemine väike-rahva juures. Arraste kaubamaja seisab pankroti äärel. Väikerahva needus ei anna ennast tunda üksnes majanduses, vaid ka kõigil teisel elualadel. Rahvasaadik Opsula kurdab politiku ja riigimehe vi-letsat seisukorda väikerahva juures: „Võimalik, et ükskord meie mustatõuline sadamas, rätsep oma laual ja treial oma pingi taga nõndaõina palju teenib kui suurrahvagi juures. Vaimutõuline, poli-tikategelane, — ei iialgi!“ (lk. 359).

Seega on antud Arraste perekonnaromaanile suur ja laialdane ühiskondlik tagasein mitmesuguste majanduslikkude, poliitiliste ja

sotsiaalfilosoofiliste küsimuste valgustamise kaudu. See tagasein on sageli nii tugev ja esiletükkiv, et varjab perekondlikud sündmused. Näiteks: Joosepi ei suhtu oma venna ja isa vahekorrasse isikuliselt, vaid enamasti laiaist ideaalühiskondlikust seisukohast. Tema kõnelused Pikksaare ja Opsulaga keerlevadki peamiselt ideaalse inimese ja ideaalse ühiskonna ümber. Radikaalselt pooldab Joosep sotsiaalsete olude parandamist ülevalt poolt. „Pikksaar ei salanud sotsiaalsete olude põhjaliku parandamise tarvidust, aga rõhk kaldus tal ikka üksiku isiku täienemise peale. Ühiskond on niisugune, misugused on teda koostavad aatomid, üksikud isikud, ütles ta. Andke mulle ideaalseid aatome ja ma loon neist ideaalse ühiskonna“ (lk. 335—336). Selliseid filosoofilisi arutlusi on hulga lehekülgede kaupa ja need kalduvad sageli teose üldraamistikust kõrvale, katkestavad üldist teoseühtlast arenemist ja muudavad kompositsiooni ebahütlaseks, katkendlikuks, kuid annavad teosele ühtlasi ka tugeva sotsiaalfilosoofilise, kuigi pisut lameda tagapõhja. Olgu üheks selliseks kõrvalekaldumise näiteks seitsmes peatükk: „Intermezzo mere ääres“, kus on esitatud mitmesuguse ilmakorra pooldajate vaidlused otseses kõnes. See peatükk seisab romaani sündmustikust täiesti väljaspool, ning selle väljajätmisega oleks teose kompositsioon aina võitnud.

Nagu eespool nägime, on teoses palju vastuvõetamatut, ümbersulatamata tooresmaterjali, mis ei lase seda huvitavat ja mõtteküllast teost tõusta küpseks kunstiteoseks. Tüüpide ühekülgsus, kompositsioonilised komistused ja stiilikonarused ei varja aga teose aktuaalsust, probleemirikkust ja mõtterohkust, mis on tänapäeva kõrgemat seltskonda ja ühiskondlikku korda tema pahedes arvustav ja uusi suundi näitav.

P. Hamburg.

K. Kider: Ärimhe veri. Näidend kolmes vaatuses. Eesti Ühistegelise Liidu kirjastus. Tallinnas, 1930. 38 lk. Hind?

Kui pidada kutselist sihtkirjandust tarvilikuks, siis peab heameelel nägema, et ühistegelasedki oskavad oma aktuaalsete käituste toetusks rakendada ilukirjandust.

Kõnesoleva näidendi teemaks on ühistegelise äri võidukäik üksik-ärimhe arvel ning laagerdunud vaenuleeride noorte „salajased“ armusuhted avaliku kihluseni.

Ühe rinde esindajas, ärimhees Peeter Jammer'is on palju papa Vestmann'i verd: tema silm näeb noorte suhteid „praktilisest seisukohast“. Ta tütar Anni „ei sobi“ vaenuleeri noorele ideoloogile, ühistegevuse-instruktorile Aleks Kiviloo'le, sest see olevat „sanderlikult“ luuletaja. Aga sellel „luuletajal“ on õige oleviku elupraktilised vaated ning sihid. Temap ongi autori sihitluse kehastis:

„Minu idee on armastada, loovat tööd teha ja võidelda inimeste ja ühiskonna heaolu eest. Sõnad ei aita. Peab midagi tegema ja näitama inimestele, mis parem on. See siht on selge ja see rahuldab mind“ (lk. 19).

Selle noore agara ning ettevõtliku ühistegelase elutegevuse eesmärk on „ühiskonna majanduslik heaolu, vaimline üksmeel ja hingeline ausus“.

Anni Jammer — erakaupmehe leeri esimene „desertöör“ — on proua Jammeri „sitket sorti“. Ta on julge ja vaba inimese kaju, kes ei alistu isa ärilistele huvidele. Sihirakenduse sunnil õnnelikuks lõpp-lahenduseks murduv tugeva era-ärimhe verrega varustatud P. Jammer karakteriseerib ise otseselt oma tüdrit noorte kihlusi aktseptee-

riva käepigistusega: „Aga õnne ma sulle kulla väimeespoeg! küll ei soovi. Pigem avaldan kahetsust. Minu tütar on sama sitket sorti nagu ta emagi. Alla ei anna, kui ei taha, kas või murra. Tema sõna ja tahtmine peab ikka peal olema“ (lk. 34/35).

K. Kider'i „Ärimehe veri“ on olustikuline aktuaalse intriigiga (kaks verd — ärimehe ja põlduri-ühistegelase oma — on vastuvoolu suunatud) ja rahuliku, positiivse lahendusega tendentsdraama. Suurim doos tendentsi antakse lõbusas lahenduses, mil erakaupmehe tugeväri veri paarib põlduri rohirohelise verevooluga tuleviku tugeväri jõuliseks ühisrindeks. Ja rahu asub Männamäe majadesse.

Kompositsioonilt ja stiililt on teos primitiivne, realistliku sulega kirjutatud diletanditöö, milles vilksatab siiski mõni oma- ning rahvapärane mõtteteravus, aga esteetilisi mõõdu-ulatusi ei saa osundatud teosele kuidagi omistada. Hea lavastuse, tugeva tekstikärpimise (üli-pikad repliigid, keskühingu esindaja tervituskõne!) ja hoogsa mängu eeldusel võiks Kider'i teos vahest mõne vastava ühistegevusõhtu eeskava osaliseks täidiseks ometi kõlvata.

Õigekeelsuselt jätab teos kahjuks küllaltki soovida.

A. Vaigla.

Lindberg, Nils-Herman: *Lärobok i svenska. Lehrbuch der schwedischen Sprache. Rootsi keele õperaamat.* Tartu / Dorpat 1930. 156 lk.

Hea ja ajakohase eestlaste jaoks kirjutatud rootsi keele õperaamatu järele on olnud suur vajadus juba ammust aega. Õigupoolest pole meil seni olnud ainustki siiak kuuluvat õppevahendit, sest 1908. aastal Tallinnas J. Ploompuu kirjastusel ilmunud „Rootsi keele õpetus. Tegelik abinõu Rootsi keelt ruttu mõistma ja kõnelema õppida“ on aiva puudulik, tunnismärkide järgi nähtavasti soomekeelsest väljaandest tõlgitud fraseoloogia.

Allakirjutanu, kes tunneb Nils-Herman Lindberg'i pedagoogilisi võimeid rootsi keele õpetamises ülikooli loengutel, on kõnesoleva raamatu kätte võtnud heade eelarvamistega. Ja need eelarvamisid ei ole petnud. Juba esialgsel lehitsemisel tõrkab silma see oskus, millega on üle saadud raskusest, kirjutada võõrkeele õperaamat paralleelselt kahele keeleliselt suuresti erinevale rahvusele. Luge-mis- ja harjutuspalad on suudetud valida nõnda, et need on kergesti tajutatavad nii eesti kui saksa soost õpilasile. Siin on kindlasti palju kaasa aidanud autori mitmeaastane kahekeeleline õppetegevus meie ülikoolis. Lugesipalade juures on raamatule heaks iseloomustuseks veel toodud ainestiku aktuaalsus. Leidub rida rootsi kõige enam tarvitata- vaid kõnekäände ja vanasõnu, katkendeid suurtest uuema aja kirjanikkudest ja luuletajatest, päevanaljandeid, väljalõikeid ja kuu- lutusi ajalehtedest, rahvalaule jne., jne. Ilma et õppija märkakski, saab ta keelelisi teadmisi ja ühtlasi ka kena reaalse pildi rootsi mit- mekülgse igapäevase elu kohta. Lugesipaladele järgneb tõlkehar- jutusi eesti (resp. saksa) keelest rootsi keelde. Raamatusse on ma- hutatud veel „Rootsi keeleõpetuse lühike ülevaade“ ja kaks sõnas- tikku: teine vastavalt igale tükile, teine tähestikuline. Lõpus leiduvad „Seletavad märkused lugemistükkidele“, kus puudutatakse tekstides mainitud rootsi ajaloolisi sündmusi, isikuid ja maakohti. Keeleõpe- tuslik ülevaade on kirjutatud lühidalt, kuid siiski niivõrt täpsalt, et sellest piisab igakülgelt rootsi keele korrektseks suuliseks ning kir- jaliseks tarvitamiseks. Üldse peab ütleva kogu raamatu kohta, et

siin on vähese ruumiga ning väheste sõnadega suudetud pakkuda palju head materjali. Seega võib kindlasti loota, et raamat leiab lahket vastuvõtet nii autori õpilaskonnas kui ka kõikjal mujal, kus ollakse huvitatud rootsi keelest.

Raamatu eestipoolse külje retsenseerijana lubab allakirjutanu enesele autorit viidata mõnele tühisele keeleveale eesti keeles või õigemini rootsipärasele väljendile.

Ülearune on „üks“ lausetes: „Häälik u on üks rootsi ja norra keelele eriline häälik“ (lk. 46) ja „Teda tarvitatakse, kui nimisõna eel käib üks omadussõna kindlal kujul“ (53).

Partitiivi tuleks mõnel puhul tarvitada ohtramalt, nagu „Linnal on suured vabrikutevõtted...“ (127) asemel ... on suuri vabrikutevõtteid jne.

Sageli on kui-sõna nagu asemel: „...k- > ch- (kui saksakeelses sõnas „Entchen““ (47); „kj- ja tj- tähendavad ch- kui saksakeelses sõnas „Entchen““ (48).

Samuti oleks eestipärasem tarvitada kui asemel essiivi järgmistes lausetes: „kui proosakirjanik näitab ta oma võimeid jutustustes“ (128) pro *proosakirjanikuna*; „sõna Sverige on kolmesilbiline, kuid hääldatakse kui kahesilbiline“ (131) (pro *kahesilbisena*) jne.

Eba-eestipärane on verbimoodustis: „1906. aastal läbiviidud õigekirjutuse-uuenduse läbi said v- ja t-häälikute märgid lihtsustatud“ (49) (pro *lihtsustati*). Samal leheküljel olevas lauses esineva „...kahe erinevate rõhkude vahel“ asemel on õige öelda „kahe erineva rõhu vahel“. Ka eessõnas leidub mõni keeleline komistus. Muidu on autori eesti keel korrektne ja ladus.

Paul Ariste.

Täiendav märkus

arvustisele lisaks E. Öpik'u raamatu kohta: Päike¹⁾.

Nimetatud raamatu arvustuses oli minu poolt mainitud, et E. Öpik'u populaarteaduslik teos „Päike“ esineb eesti keeles autori enese poolt varemini avaldatud teose ümbertöötatud tõlkena, milles on tehtud tunduvald lühendusi ja parandusi, aga ka täiendusi võrreldes originaaliga. Algupärandiks, millega E. Öpik'u eestikeelset teost võrdlesin, oli mul see, mis väljaantud Moskvas 1922. a. Vahepeal aga on nim. teos ilmunud juba teises parandatud ja täiendatud trükis²⁾. Kui viimasega eestikeelset väljaannet võrrelda, paistavad minu arvustuses mainitud erivused vähem tunduvald, mis loomulikult seletub nõndaviisi, et autor, kes on seal kõrvaldanud mõningaid redaktsioonilisi puudusi ja arvestanud teaduse arenemiskäiku, on oma eesitise muutnud enam ajale vastavaks. Tähelepanu juhtides sellele, olgugi puhtvormilisele asjaolule, pole mul oma retsensioonile sisuliselt midagi muud täiendavat juurde lisada.

D. Rootsman.

1) Vt. „Eesti Kirjandus“ nr. 12, 1930.

2) Э. К. Эпик, Солнце по новейшим исследованиям, Государств. изд. Москва-Ленинград 1925.

LOOMING

EESTI KIRJANIKKUDE LIIDU AJAKIRI

Looming avaldab novelle, luuletisi, draamasid, arvustisi, ülevaateid oma- ja väliskirjandusest, artikleid kõigilt kunsti aladelt, mis kirjandusega lähemas kokkupuutumises jne.

Loomingu kaastöolisteks on kõik eesti kirjanikud ja paremad arvustajad.

Loomingu väljaandjaks on Eesti Kirjanikkude Liit; ajakirja juhtivasse toimkonda kuuluvad: A. Alle, E. Hiir, J. Semper ja G. Suits; vastutavaks ja tegevaks toimetajaks on J. Semper.

Loomingut ilmub aastas 10 numbrit, iga nr. 104—112 lk. suures kaustas.

Loomingu hinda on 1931. a. senise suuruse juures alandatud. Tellimishinnaks on nüüd aastas 14 kr. (enne 15 kr.), pooles aastas 7 kr. (enne 7.50 kr.), üksik nr. 1.60 kr. (enne 1.75 kr.).

Loomingu seniseid ühtebrošeeritud aastakäike on veel saada. I aastakäik — 7.20 kr., II — 9 kr., III — 10 kr., IV — 13 kr., V — 13 kr., VI — 13 kr., VII — 13 kr., 1930. aastakäik — 15 kr.

Loomingu tellimisi võtavad vastu: ajakirja talitus, postkontorid, raamatukauplused ja **Loomingu** usaldusmehed.

Loomingu toimetuse ja talituse aadress: Tartu, Noor-Eesti Kirjastus.